

Галерэя чалавечай думкі

Платон

ФІЛЕБ

Πλάτων

Φίληβος

Αθήναι
70-60 χρόνια
του 4ου αιώνα π.Χ

Платон

Філеб

Пераклад са старагрэцкай
Лявона Баршчэўскага

Мінск
Выдавец Зміцер Колас
2023

УДК 17.034
ББК 87.7(0)
П37

Серыя заснаваная ў 2001 годзе

Пераклад выкананы паводле выдання:
Platonis Opera, ed. John Burnet, Oxford University Press, 1903.
(Эл. версія: Perseus Digital Library).

*На вокладцы выкарыстана гравюра Андрэя Фядорчанкі
«Разумны конь».*

ISBN 978-985-23-0215-9

©Баршчэўскі Л. П., пераклад на беларускую
мову, 2023

©Афармленне. Выдавец Зміцер Колас, 2023

ФІЛЕБ

[11a]{Сакрат.} Паглядзі ж, Протарху, што за думку збіраешся ты пераняць ад Філеба і якое наша разважанне прагнеш аспрэчваць, калі яно [11b] не будзе табе даспадобы. Хочаш, мы коратка выкажам і тое, і другое?

{Протарх.} Вядома, хачу.

{Сакрат.} Вось жа, Філеб сцвярджае, што для ўсіх жывых істот дабро — гэта радасць, асалода, задавальненне і ўсё іншае гэткага кшталту, як бы яго ні называлі; а мы маем процілеглае меркаванне, лічачы, што зусім не гэта, але розум, развага, памяць і тое, што ў сваяцтве з імі: слушныя суджэнні й праўдзівыя меркаванні [11c] лепшыя і больш вартыя за асалоды для ўсіх істот, здольных далучыцца да гэтых рэчаў, і для такіх істот — і тых, што цяпер жывуць, і тых, што будуць жыць пасля — нішто не можа быць карыснейшым за гэтае далучэнне. Хіба не такія прыкладна, о Філебе, тваё і маё сцверджанні?

{Філеб.} Менавіта такія, о Сакраце.

{Сакрат.} Значыць, о Протарху, ты прымаеш у гэтай хвілі такое разважанне?

{Протарх.} Даводзіцца прыняць! Бо прыгажун наш Філеб нешта замаўчаў, не маючы больш сілы.

{Сакрат.} Таму нам трэба неяк у такіх рэчах дабірацца да праўды? [11d]

{Протарх.} Зразумела, што неяк трэба.

{Сакрат.} Давай жа, апроч таго, пагодзімся яшчэ вось у чым...

{Протарх.} У чым жа?

{Сакрат.} Няхай кожны з нас паспрабуе зараз выявіць такі стан душы і нейкую гэткую духоўную паставу, якая б была здольная запэўніць усім людзям шчаслівае жыццё. Згодны?

{Протарх.} Ну добра.

{Сакрат.} То значыць, вы будзеце бараніць паставу радасную, а я — паставу разумную?

{Протарх.} Напраўду, гэта так.

{Сакрат.} А калі выявіцца нешта іншае, мацнейшае за гэтыя дзве? [11e] Напэўна ж, калі яно апынецца больш роднасным з асалодаю, ці не прайграем мы абодва, калі выявіцца перавага такога жыцця, [12a] і ці не не адолее тады жыццё ў асалодах жыцця разумнага?

{Протарх.} Праўда.

{Сакрат.} Калі ж гэта іншае апынецца больш роднасным розуму, хіба не пераможа ён асалоды і хіба не апынуцца гэтыя апошнія пераможанымі? Скажыце, ці так мы пагодзімся наконт гэтага або неяк іначай?

{Протарх.} Мне, прынамсі, здаецца, што так.

{Сакрат.} Ну а ты, Філебе, што скажаш?

{Філеб.} Я трымаюся і буду трымацца той думкі, што ўва ўсіх выпадках перамагаюць асалоды, а ты, Протарху, вырашай сам.

{Протарх.} Перадаўшы слова нам, ты, о Філебе, ужо не маеш права больш згаджацца або не згаджацца з Сакратам як сабе захочаш. [12b]

{Філеб.} Твая праўда, таму я прыношу ачышчальную ахвяру і заклікаю зараз у сведкі саму багіню.

{Протарх.} І мы разам з ёю ахвотна засведчым, што ты сказаў менавіта гэта. Аднак, о Сакраце, паспрабуем давесці да канца тое, што адсюль вынікае — усё адно, ухваліць гэта Філеб або не.

{Сакрат.} Напраўду, трэба паспрабаваць, пачаўшы з самой багіні, якая, паводле Філебавых слоў, называецца Афрадытай, тым часам як сапраўднае яе імя — Асалода.

{Протарх.} Зусім дакладна. [12с]

{Сакрат.} Я адчуваю заўсёды нечалавечую глыбокую павагу, о Протарху, перад імёнамі багоў — мацнейшую за самы вялікі страх. І цяпер я называю яе імём Афрадыты, як што ёй гэта прыемна; што ж да асалоды, то я ведаю, што яна разнастайная, шматколерная, і, як сказана, нам належыць у душы ацаніць яе ды разгледзець, якая ў яе прырода. Калі проста верыць размоваю, яна — гэта нешта адно, але ж яна выступае ў розных абліччах, і яны пэўным чынам бываюць не падобныя адно да аднаго. Аднак паглядзі: з аднаго боку, мы кажам, што асалоду [12d] атрымлівае чалавек распусны, а з іншага — што і разважлівы чалавек таксама атрымлівае асалоду праз сваю разважлівасць; атрымлівае асалоду як дурань, поўны безразважных меркаванняў і надзей, так атрымлівае асалоду і разумны, праз само сваё разуменне! Хіба не справядліва нам падаецца безразважным той, хто сцвярджае, што абедзве гэтыя разнавіднасці асалоды падобныя адна да аднае?

{Протарх.} Вядома, о Сакраце, гэтыя асалоды паходзяць ад процілеглых рэчаў, але самі яны не процілеглыя адна адной. То ж бо якім чынам асалода, [12e] што ёсць тоеснаю самой сабе, можа не быць падобнай больш за ўсё на свеце да іншай асалоды?

{Сакрат.} Але ж і колер, о генію, як найбольш падобны да іншага колеру, і менавіта таму, што любы колер ёсць колерам, адзін колер нізвання не будзе адрознівацца

ад іншага; тым часам усе мы ведаем, што чорны колер не толькі адрозны ад белага, але і наўпрост яму процілеглы; гэтак жа сама і форма найбольш падобная да іншай формы; у сапраўднасці, як род яна ёсць адзіным цэлым, але ж адны часткі яе ў дачыненні да іншых частак то наўпрост процілеглыя адна адной, то ўтрымліваюць у сабе бясконцае мноства адрозненняў; тое ж [13a] самае можна сказаць і пра шмат што іншае — таму ты не вер вучэнню, якое ўсе процілегласці зводзіць да адзінства. Баюся, як бы мы не знайшлі асалодаў, процілеглых іншым асаладам.

{Протарх.} Бадай што! Але ж чым гэта пашкодзіць нашай думцы?

{Сакрат.} Тым, адкажам мы, што процілеглыя рэчы ты называеш рознымі імёнамі. Сапраўды, па-твойму, усё, што дае асалоду, — гэта добра. Наконт таго, што тое, што стварае асалоду, яе дае, вядома, спрачацца мы не будзем; аднак, [13b] нягледзячы на тое, што шмат што з гэтых рэчаў, як мы сказалі, кепскае, а шмат што, наадварот, добрае, ты называеш усе асалоды дабром, хоць і гатовы пагадзіцца з тым, што яны не падобныя адна да адной, калі хто-небудзь давядзе табе гэта падчас разважанняў. Дык вось, што ж ёсць тоеснае ў кепскіх і ў добрых асаладах, што дазваляе табе ўсе асалоды называць дабром?

{Протарх.} О Сакраце, ты пра што кажаш? Няўжо ты думаеш, што хто-небудзь, хто прызнае асалоду дабром, пагодзіцца з табой і прыме тваё сцверджанне, нібыта адны асалоды добрыя, а іншыя — кепскія? [13c]

{Сакрат.} Але ж ты прызнаеш іх не падобнымі адна да аднае, а некаторыя — нават процілеглымі?

{Протарх.} Не, паколькі яны — асалоды.

{Сакрат.} Мы зноў, о Протарху, вяртаемся да таго самага месца. Зноў, такім чынам, мы будзем казаць, што ўсе асалоды

падобныя і не ўтрымліваюць ніякіх адрозненняў; і што яны
ані не закрутантыя прыведзенымі цяпер прыкладамі — і мы
будзем гатовыя паверыць табе і будзем паводзіць сябе, [13d]]
як апошнія невукі і пачаткоўцы ў разважаннях.

{Протарх.} Што ты маеш на ўвазе?

{Сакрат.} Тое, што, калі, пераймаючы цябе і бароня-
чыся, я наважуся сцвярджаць, што самыя непадобныя рэчы
найбольш міжсобку падобныя, я буду сцвярджаць тое самае,
што і ты, і мы апынемся маладзейшымі, чым трэба, а наша
думка, вымкнуўшы ад нас, уцячэ. Дык давай жа вернем яе
назад і, можа, зноў трапім на ранейшы шлях ды як-небудзь
знойдзем між намі згоду. [13e]

{Протарх.} Скажы, якім чынам?

{Сакрат.} Дапусцім, о Протарху, ты зноўку ў мяне
пытаяся.

{Протарх.} Пра што ж?

{Сакрат.} Ці не спасцігне веданне, розум, развагу і ўсё
астатняе, прызнанае мною добрым спачатку — калі ў мяне
пыталіся, што такое дабро, — тая самая доля, што і тваю думку?

{Протарх.} Як так?

{Сакрат.} Падасца, што існуюць шматлікія разнавіднасці
ведаў, [14a] і некаторыя з іх — зусім не падобныя паміж
сабою; а калі сярод іх былі б нават процілеглыя, хіба
быў бы я варты прымаць удзел у гэтай гутарцы, калі б,
спалохаўшыся гэткай акалічнасці, пачаў сцвярджаць, нібыта
няма такіх ведаў, якія былі б не падобнымі да іншых ведаў,
і ў выніку наша думка ўцякла б ад нас як недараспаведзеная
байка, а мы самі ратаваліся б з дапамогай якога-небудзь
глупства?

{Протарх.} Але не, гэтага не павінна быць, акрамя таго,
каб ведаць, як дапамагчы сабе. У сапраўднасці, я не супраць
падабенства твайго і майго сцверджанняў. Такім чынам,

няхай будзе шмат станаў асалоды, непадобных паміж сабою, як і шмат ведаў, якія адрозніваюцца адны ад адных. [14b]

{Сакрат.} Такім чынам, о Протарху, мы больш не будзем утойваць розніцу паміж маім дабром і тваім; але, выйшаўшы на святло, давай наважымся паглядзець, ці не дасць нам больш уважлівае вывучэнне і таго, і таго намёку на тое, што трэба называць дабром: асалоду, розум або штосьці трэцяе. Урэшце, мы цяпер не спрачаемся пра тое, каб маё або тваё сцверджанне магло перамагчы; але самае пэўнае тое, што мы абодва павінны стаяць побач як хаўруснікі.

{Протарх.} Павінны, вядома. [14c]

{Сакрат.} Давай зробім гэтае сцверджанне яшчэ больш зразумелым з дапамогай узгодненага між намі пацверджання.

{Протарх.} Якога ж?

{Сакрат.} Таго, што турбуе ўсіх людзей, часам паводле іх волі, а часам нават і ігнаруючы іх волю.

{Протарх.} Кажы, каб было зразумела.

{Сакрат.} Я маю на ўвазе дзіўнае паводле сваёй прыроды сцверджанне, якое мы толькі што сустрэлі. Бо дзіўна гучыць, што шматлікае ёсць адным, а адно — шматлікім, і з кожным, хто сцвярджае тое ці другое, лёгка паспрацаваць.

{Протарх.} Ты, напэўна, маеш на ўвазе, як калі б нехта сказаў, што я, Протарх, які паводле сваёй прыроды адзіны, ёсць і мноствам [14d] Протархаў, процілеглых адно аднаму, што ўяўляюць сабой тое самае, што вялікае і малое, цяжкае і лёгкае ды тысячы іншых рэчаў?

{Сакрат.} Тое, што ты гаворыш, о Протарху, пра дзіўныя рэчы, датычныя аднаго і шматлікіх, — гэта толькі тое, што ўжо стала звычайнай з'явай і з чым, паводле досыць агульнага меркавання, больш не варта звяртацца, бо гэта адно дробязь і лёгка заўважныя рэчы, якія толькі істотным чынам

запавольваюць разважанні. Нават не варта зважаць, калі нехта ў размове адрознівае складнікі [14e] ды іншыя часткі аб'екта, а потым пагаджаецца, што ўсе разам яны ёсць адным аб'ектам, каб потым, пасміхаючыся, паказаць, што ён адчувае сябе вымушаным зрабіць нешта дзіўнае, а менавіта сцвярджаць, што адзінае ёсць шматлікім і бясконцым і што шматлікае ёсць толькі адным.

{Протарх.} Але ты, о Сакраце, у сувязі з гэтым маеш на ўвазе нейкае іншае сцвярджанне, якое яшчэ не стала агульнапрынятым і звыклым? [15a]

{Сакрат.} Яно было б так, о хлопча, калі б не адносіць гэта да сферы ўзнікнення і гібелі, як мы рабілі раней. Бо ў гэтым выпадку і тады, калі гаворка ідзе пра тое, што мы толькі што апісалі, прызнаецца, што аніякія доказы не патрэбныя. Але калі хтосьці спрабуе трактаваць чалавека як адно і вала як адно, і прыгожае як адно і добрае як адно — наконт гэтых і гэткага кшталту адзінстваў вялікая дбайнасць у спробах падзелу вядзе да сумневаў і спрэчак.

{Протарх.} Як гэта?

{Сакрат.} Перш за ўсё, ці трэба меркаваць, што такія адзінствы сапраўды існуюць [15b]; тады як гэтыя адзінствы кожнае заўсёды само па сабе, не падлягаючы чаргаванню ўзнікнення і гібелі, у сапраўднасці ёсць гэтым найбольш устойлівым адзінствам; зноў жа, ці трэба гэта прымаць як раздзяленне і мноства ў станаўленні і бязмежнасці, або як цэлае таксама ў аддзяленні ад сябе, што, напэўна, самая неймаверная рэч, а менавіта тое, што адно і тое ж сустракаецца ў адным і ў шматлікіх адначасова. [15c] Гэта адзінае і шматлікае, але не яно, о Протарху, ёсць прычынай таго, што даследаванні такога кшталту заўсёды церпяць крах, калі іх няслушна разумеюць, але яны атрымліваюцца добра, калі іх разумеюць слушна.

{Протарх.} Ці не варта нам, о Сакраце, напачатку абмеркаваць гэта?

{Сакрат.} Прынамсі, я хацеў бы таго.

{Протарх.} А тады проста выкажам здагадку, што мы ўсе далучымся да цябе ў гэтым. Тым часам, магчыма, было б лепш пакуль што не турбаваць Філеба пытаннямі, як што ён сядзіць ціха. [15d]

{Сакрат.} Няхай будзе так, але з якога моманту пачнецца тая вялікая і ўсёабдымная бітва ў гэтых спрэчных пытаннях? Можа, адсюль?

{Протарх.} Адкуль?

{Сакрат.} Мы павінны прызнаць, што тоеснасць адзінага і шматлікага ўсюды і ўва ўсім, што абмяркоўваецца, як і ў мінулым, заўсёды нам перашкаджае. Гэта не спыніцца ніколі і не цяпер пачалося, але ёсць, як мне здаецца, вечнай і заўсёднай уласцівасцю нашай мовы. Маладыя людзі, якія ўпершыню спазналі яе, [15e] атрымліваюць ад яе асалоду гэтак, як калі б яны знайшлі нейкі скарб мудрасці; ад асалоды такі маладзён прыходзіць у захапленне і цешыцца з таго, што можа змяняць сваю прамову на ўсе лады, то закручваючы яе ў адзін бок і змешваючы ўсё разам, то зноў разгортваючы і падзяляючы на часткі. І гэтак жа, як ён блытае гэтым сябе — і больш за ўсё, так пазней і кожны, да каго ён можа дастацца, незалежна ад таго, ці ён маладзейшы, ці старэйшы, ці аднаго з ім узросту [16a]; і ў той жа час ён не шкадуе ні бацьку, ні маці, ні каго-кольвечы іншага, калі толькі слухаюць яго, і мала чаго не хапае, нават іншым жывым істотам, не толькі людзям; бо ён не пашкадаваў бы нават варвара, абы толькі мог узяць аднекуль сабе тлумачальніка!

{Протарх.}. Хіба ты не бачыш, о Сакраце, што нас тут шмат і ўсе мы людзі маладыя? Хіба ты не баішся, што мы разам з Філебам нападзём на цябе, калі ты будзеш ляць

нас? Зрэшты, мы разумеем, што ты маеш на ўвазе; таму, калі ёсць які-небудзь спосаб і сродак мірна прыбраць з нашай гутаркі такую нязгоду і знайсці для яе іншы, лепшы шлях, то пра гэта ты [16a] парупся, і мы ўсе рушым услед за табою, колькі будзе сілы, бо гэтае даследаванне, о Сакраце, ніколі не будзе малаважным.

{Сакрат.} Не, ніколі, о дзеці мае — як звяртаецца да вас Філеб. У сапраўднасці, няма і не можа быць лепшага шляху за той, [16b] асаблівым прыхільнікам якога я ёсць і якога я яшчэ ніколі не губляў, каб пасля не пакідаць яго і не заставацца бязрадным.

{Протарх.} Які ж гэта шлях? Калі ласка, распавядзі хоць што-небудзь пра яго!

{Сакрат.} Паказаць яго не надта складана, але трымацца [16c] яго надзвычай цяжка. Тым часам усё, што калі-небудзь было спраўна адкрытае, з'явілася на свет толькі гэтым шляхам. То сачы, пра што я кажу.

{Протарх.} Ты толькі кажы.

{Сакрат.} Чароўны дар, як мне ўяўляецца, быў скінуты людзям з царства багоў з дапамогай нейкага Праметэя разам з найзырчэйшым агнём; і старажытныя людзі, што былі лепшымі за нас і жылі бліжэй да багоў, пакінулі нам у якасці падання, што ўсё, пра што гаворыцца як пра вечна існае, складаецца з адзінства ды мноства і змяшчае ў сабе мяжу ды бязмежнасць, якія зрасліся ў адно. Наш занятак цяпер, калі ўсё гэта так уладкаванае, заўсёды, у кожным паасобным выпадку датычна ўсяго [16d] прымаць адну ідэю, і гэтую ідэю мы там знойдзем. Калі ж мы яе ўхопім, трэба глядзець, ці няма акрамя адной яшчэ дзвюх, а можа быць, трох ідэй або нейкай іншай іх колькасці, і пасля з кожным з гэтых адзінстваў абыходзіцца гэтка самым чынам датуль, пакуль першапачатковае адзінства не паўстане перад намі не

проста як адзінае, шматлікае і бязмежнае, але як колькасна вызначанае. Але ж ідэю Бязмежнага можна стасаваць да мноства толькі пасля таго, як будзе спазнаная ўся яго колькасць, заключаная паміж бязмежным і адным; толькі тады кожнаму адзінству [16e] з усяго [шэрагу] можна дазволіць увайсці ў бязмежнае і знікнуць у ім. Менавіта такім чынам багі, як я сказаў, дазволілі нам разважаць пра ўсе рэчы, вывучаць іх і павучаць адзін аднаго; аднак цяперашнія мудрацы вызначаюць адзінства як давядзецца — то раней, то [17a] пазней, чым трэба, — і адразу пасля адзінства змяшчаюць бязмежнае; пры гэтым прамежкавае вымыкае з-пад іх увагі; вось такое існуе ў нас адрозненне паміж дыялектычным і эрыстычным спосабамі разважанняў.

{Протарх.} Адну частку тваіх слоў, о Сакратэ, я, здаецца, разумею, а што да іншай, то мне трэба выслухаць яшчэ больш выразныя тлумачэнні.

{Сакрат.} Мае словы, о Протарху, зразумелыя на прыкладзе літар алфавіта; таму ты й зразумей іх з літар, якія [17b] ты вывучыў.

{Протарх.} Якім чынам?

{Сакрат.} Гук, які выходзіць з нашых вуснаў, адзін, і ў той жа час ён бязмежны сваёй колькасцю ўва ўсіх і ў кожнага.

{Протарх.} Дык што ж?

{Сакрат.} Аднак ані тое, ані другое яшчэ не робіць нас мудрымі: ані тое, што мы ведаем бязмежнасць гуку, ані тое, што мы ведаем яго адзінства; толькі веданне колькасці гукаў ды іх якасці робіць кожнага з нас дасведчаным у мове.

{Протарх.} Існая праўда.

{Сакрат.} Але тое ж самае робіць чалавека знаўцам музыкі.

{Протарх.} Якім чынам? [17c]

{Сакрат.} Бо, згодна з сутвом гэтага мастацтва, гучанне ў ім таксама адно.

{Протарх.} Чаму ж бы й не?

{Сакрат.} Аднак жа мы прымаем два гучанні — нізкае і высокае і трэцяе — сярэдняе. Ці не праўда?

{Протарх.} Менавіта так.

{Сакрат.} Але ж ведаючы толькі гэта, ты яшчэ не зробішся дасведчаным у музыцы; не ведаючы ж і гэтага, ты, так бы мовіць, ніколі не будзеш у ёй цяміць.

{Протарх.} Не, ніколі.

{Сакрат.} Але, сябра мой, пасля таго, як ты даведаешся, колькі бывае інтэрвалаў паміж высокімі і нізкімі [17d] тонамі, якія гэтыя інтэрвалы і дзе іх межы, колькі яны ўтвараюць сістэм, бо папярэднікі нашы, якія адкрылі гэтыя сістэмы, перадалі нам, сваім нашчадкам, іх пад назвай гармоніі і, у дадатак яшчэ адпаведныя стасункі, датычныя іншых падобных станаў, уласцівых рухам цела, калі вымяраць іх лікамі, і якія, як яны кажуць далей, трэба называць рытмамі ды мерамі; яны яшчэ загадалі нам разглядаць такім самым чынам наогул любое адно і шматлікае — пасля таго, як ты даведаешся пра ўсё гэта, ты станеш мудрым, а калі спасцігнеш кожнае [17e] іншае адзінства, разглядаючы яго такім жа спосабам, то зробішся дасведчаным і датычна яго. Аднак нявызначанае мноства адзінкавага і таго, што ў адзінкавым, якое змяшчаецца ў ім, непазбежна надае таксама нявызначаную сутнасць тваёй думцы і робіць так, што ты ніколі ні ў чым не звяртаеш увагі ні на які лік і застаешся няздольным ахапляць розумам рэчы і дакладна мысліць.

{Протарх.} Мне здаецца, о Філебе, што тое, што цяпер кажа Сакрат, выглядае дасканала.

{Філеб.} Мне таксама здаецца; але якім чынам усё гэта датычыцца [18a] нас і да чаго хіліцца гэтая прамова?

{Сакрат.} А справядліва ж, о Протарху, Філеб пра гэта ў нас пытаецца!

{Протарх.} Вядома, справядліва; то адкажы яму.

{Сакрат.} Я так і зраблю, толькі яшчэ скажу колькі слоў пра тыя самыя рэчы; бо мы казалі, што той, які ўспрыняў пэўнае адзінае, адразу ж пасля гэтага павінен скіроўваць свой позірк не на прыроду бязмежнага, але на якую-небудзь колькасць; гэтак дакладна і наадварот: той, хто бывае змушаны найперш звяртацца да бязмежнага, неадкладна ўслед за гэтым [18b] павінен глядзець не на адзінае, але зноў-такі на якую-небудзь колькасць, кожная з якіх складаецца ў нейкае мноства, каб у выніку ад усяго гэтага прыйсці да адзінага. Яшчэ раз у якасці тлумачэння да сказанага возьмем літары.

{Протарх.} І як гэта?

{Сакрат.} Першапачаткова нейкі бог або чалавек, падобны да бога, звярнуў увагу на бязмежнасць гуку; вось жа, у Егіпце, як кажа нам паданне, пэўны Тэўт¹ першы заўважыў, што галосныя літары ў бязмежнасці ўяўляюць сабою не адзінства, а мноства; што іншыя літары гуку ў сабе не маюць, але ўсё ж яны датычныя да нейкага гучання, і што іх маецца таксама пэўная колькасць; [18c] нарэшце, да трэцяй разнавіднасці Тэўт аднёс тыя літары, якія цяпер у нас называюцца нямымі! Пасля гэтага ён стаў падзяляць усе да адзінай безгалосныя і нямыя і зрабіў тое самае з галоснымі і паўгалоснымі, аж пакуль не вызначыў іх колькасць і не даў кожнай паасобку і ўсім разам назву «літара»! Угледзеўшы, што ніхто з нас не можа навучыцца ніводнай літары, узятай паасобку, апроч усіх астатніх, Тэўт зразумеў, што паміж літарамі існуе адзіная сувязь, якая прыводзіць

¹ Старажытнаегіпецкае божышча, міфалагічны «пісец багоў». *Зайв. перакладчыка.*

узе да пэўнага адзінага; вось гэтую сувязь Тэўт [18d] назваў адзіным датычным усіх літар мастацтвам — «граматыкай»

{Філеб.} Яшчэ больш выразна, чым дагэтуль, зразумеў я, о Протарху, унутраную сувязь разважанняў! але і цяпер, як і трохі раней, мне не хапае таго ж самага.

{Сакрат.} Ты здзіўляешся, о Філебе, якое дачыненне мае гэта да справы?

{Філеб.} Менавіта, мы з Протархам ужо даўно гэтага дапытваемся.

{Сакрат.} Значыць, вы шукаеце, як ты кажаш, тое, [18e] да чаго даўно ўжо прыйшлі.

{Філеб.} А менавіта?

{Сакрат.} Хіба ж ад самага пачатку мы не размаўлялі пра разуменне ды асалоду — што з гэтых двух рэчаў нам выбраць?

{Філеб.} То як жа іначай?

{Сакрат.} І мы казалі, што тое і другое, узятае паасобку, ёсць адзінствам.

{Філеб.} Дакладна так.

{Сакрат.} Такім чынам, папярэдняе разважанне патрабуе, каб мы разгледзелі, якім чынам разуменне і асалода ёсць і адзіным, і шматлікім і якім чынам яны не адразу робяцца бязмежнасцямі, але, перш чым стаць гэтакімі, кожнае з іх дасягае пэўнай колькасці. [19a]

{Протарх.} Вось жа, о Філебе, няпростае пытанне паставіў перад намі Сакрат, абводзячы нас, ужо не ведаю якім чынам, вакол пальца. То вырашы, каму з нас зараз на яго адказваць. Мабыць, будзе смешна, калі я, цалкам прыняўшы на сябе вядзенне гутаркі, апынуся няздольным адказаць і зноў даручу гэта табе. Але будзе яшчэ куды як [19b] смяшней, мяркую, калі мы абодва апынемся няздольнымі даць адказ. Як жа нам сябе паводзіць? Бо мне здаецца, што Сакрат

пытаецца цяпер у нас пра разнавіднасці асалоды й разумення: існуюць яны або не, колькі іх і якія яны.

{Сакрат.} Ты, о Каліеў сыне, кажаш існую праўду. Калі мы апынемся няздолнымі вызначыць гэта адносна ўсяго адзінага, падобнага, тоеснага і процілеглага, то, як было паказана ў папярэдніх разважаннях, ніхто з нас ніколі ні да чога не будзе прыдатны. [19c]

{Протарх.} Здаецца, о Сакраце, гэта сапраўды так. Што праўда, для разважлівага чалавека ведаць усё ў сукупнасці цудоўна. Аднак другаснае плаванне, па-мойму, палягае ў тым, каб не заставацца ў няведанні пра сябе самога. Што, аднак, я хачу сказаць зараз: ты, о Сакраце, усім нам прапанаваў гэтую гутарку і сам прыняў у ёй удзел з той мэтай, каб высветліць, які з чалавечых здабыткаў ёсць найлепшым. І вось, калі Філеб сказаў, што найлепшы здабытак — гэта асалода, задавальненне, захапленне і іншае таго самага кшталту, ты запярэчыў, што не гэта найлепшае, а тое, пра што мы часта і ахвотна ўспамінаем; і мы слухна робім, [19d] лічачы неабходным даследаваць паасобку тое, што ў нашай памяці размешчанае побач. Ты, відаць, сцвярджаеш, што дабро, якое па справядлівасці павінна быць прызнана больш высокім, чым задавальненне, — гэта развага, веданне, кемлівасць, мастацтва і іншае падобнага кшталту; вось гэта і трэба імкнуцца сабе прыдбаць, а не тое. Паколькі абодва выказаныя сцверджанні выклікалі сумнеў, то мы жартам пагражалі не адпускаць цябе дадому, перш чым [19e] тыя разбежныя думкі не знойдуць сапраўднай акрэсленасці; і ты пагадзіўся і даў нам сябе ў распараджэнне дзеля гэтай мэты! А мы кажам, як дзеці, што няможна забіраць таго, што атрымана паводле справядлівасці — то пакінь у цяперашніх разважаннях гэты спосаб прычанняў.

{Сакрат.} І які ж, ты мяркуеш, гэты спосаб?

{Протарх.} Ты ж напачатку бянтэжыш нас, а потым [20a] ставіш пытанні, на якія мы не можам у гэтай хвілі даць табе здавальняльны адказ. Мы ж не хочам меркаваць, што канец нашай сённяшняй дыскусіі павінен збянтэжыць нас усіх; але ж калі мы не ў змозе даць з гэтым рады, то гэта павінен зрабіць ты; бо ты абяцаў. Таму парайся з самім сабой, ці трэба вылучаць розныя формы асалоды і ведаў, або варта пакінуць гэтым займацца, калі ты можаш і хочаш растлумачыць нашы цяперашнія спрэчныя пытанні іншым спосабам.

{Сакрат.} Пасля таго, як ты гэта сказаў, мне больш нічога страшнага [20b] не варта чакаць! Бо словы «калі хочаш» пазбаўляюць мяне ад усіх страху. Акрамя таго, адзін з багоў, здаецца, падарыў нам пэўную памяць.

{Протарх.} Як гэта і наконт чаго?

{Сакрат.} Толькі цяпер я разумею пэўныя выказванні, якія я чуў у сне ці падчас няспання — а менавіта пра асалоду і разуменне: тое, што нішто з гэтых дзвюх рэчаў не ёсць добром, а нешта іншае трэцяе, адрознае ад іх і лепшае ад абаіх! Тым не менш, калі б гэта цяпер стала відавочным для нас, асалода была б пазбаўленая сваёй перамогі [20c], бо дабро больш не было б тоесным з ёй. Ці не праўда?

{Протарх.} Менавіта так.

{Сакрат.} Тады, на мой погляд, нам больш не спатрэбіцца нічога, каб адрозніваць разнавіднасці асалоды. З цягам часу гэта стане яшчэ больш зразумелым.

{Протарх.} Вельмі добра сказаў, і зараз кажы далей.

{Сакрат.} Але перад гэтым мы павінны неадкладна дамовіцца наконт якіх-такіх драбніц.

{Протарх.} Якіх?

{Сакрат.} Ці належыць да прыроды дабра тое, што яно павінна быць [20d] дасканалым або недасканалым?

{Протарх.} Несумненна, о Сакраце, самым дасканалым.

{Сакрат.} І што? Ці дабро самадастатковае?

{Протарх.} То як жа іначай? З гэтага гледзішча менавіта яно павінна перасягнуць усё астатняе.

{Сакрат.} Значыць, мяркую я, трэба з пэўнасцю сцвярджаць, што ўсё, што пазнае дабро, палюе на яго, імкнецца да яго, жадаючы схпіць яго і завалодаць ім, і не клапаціцца ні пра што, акрамя таго, чаго можна дасягнуць разам з дабром.

{Протарх.} Гэтаму цяжка запярэчыць. [20e]

{Сакрат.} А давайце разгледзім жыццё ў асалодзе і параўнаем яго з жыццём у разуменні, разглядаючы кожнае паасобку.

{Протарх.} Што ты маеш на ўвазе?

{Сакрат.} То няхай жыццё ў асалодзе не будзе змяшчаць разумення, а разумнае жыццё — асалоды. Калі асалода або разуменне — гэта дабро, то яны не павінны мець патрэбу ані ў чым; калі ж апынецца, што яны ў чым-кольвечы [21a] маюць патрэбу, то яны ўжо не будуць для нас сапраўдным дабром.

{Протарх.} Пра што ты?

{Сакрат.} Ці не варта нам паспрабаваць спраўдзіць гэтыя сцверджанні на табе?

{Протарх.} Вядома, варта.

{Сакрат.} Тады адказвай.

{Протарх.} Кажы.

{Сакрат.} Ці было б табе добра, Протарху, правесці ўсё сваё жыццё ў суцэльных асалодах?

{Протарх.} Як жа інакш?

{Сакрат.} І калі б ты меў гэта ў поўнай меры, ці падумаў бы ты, што табе трэба яшчэ чаго-небудзь?

{Протарх.} Ніякім чынам.

{Сакрат.} Паглядзі добра, няўжо ты не меў патрэбу ў належнай меры разумення, развагі, [21b] асэнсавання сваіх

патрэбаў і падобных рэчаў, ці не бракавала табе чагосьці гэтакага кшталту?

{Протарх.} А чаго? Калі б у мяне была радасць, я меў бы ўсё.

{Сакрат.} А калі б ты гэтак жыў, ці не атрымліваў бы ты асалоду і радасці ўсё жыццё?

{Протарх.} Як жа інакш?

{Сакрат.} Вядома, без развагі й памяці, і ведаў, і праўдзівага суджэння ты б, перш за ўсё, не ведаў, менавіта таго, радуешся ты або не, бо ты быў бы пазбаўлены ўсялякага разумення?

{Протарх.} Безумоўна.

{Сакрат.} А не маючы памяці, ты [21c], вядома, не памятаў бы і таго, што некалі адчуваў радасць, і ў цябе не заставалася б ніякага ўспаміну пра асалоду, што выпадае на тваю долю ў гэтай хвілі! Зноў-такі, не маючы праўдзівага суджэння, ты, радуючыся, не меркаваў бы, што радуешся, а пазбаўлены здольнасці рабіць высновы, ты не мог бы разважыць, што будзеш радавацца і ў пазней. І гэтак жыў бы ты жыццём не чалавека, але нейкага малюска або якой іншай марскоў жывёлы, цэлы якіх заключаныя ў ракавіны. [21d] Ці так гэта, ці, насуперак сказанаму, мы будзем меркаваць іначай?

{Протарх.} І як жа?

{Сакрат.} Ці пажаданае такое жыццё для нас?

{Протарх.} Ад тваёй прамовы, о Сакраце, у мяне пакуль што зусім мову заняло.

{Сакрат.} Мы пакуль не хочам адпачыць, але, з іншага боку, мы хочам заняцца жыццём у развазе і паглядзець на яго.

{Протарх.} Што ты маеш на ўвазе?

{Сакрат.} З іншага боку, наўрад ці было б прымальна, калі б хтосьці з нас жыў такім чынам, каб ён меў поўную

меру развагі, розуму, ведаў і памяці пра ўсё, [21e] але не меў ані найменшай долі асалоды, ані якога-небудзь болю, а быў бы дарэшты неадчувальны да чаго-небудзь гэткага кшталту.

{Протарх.} Ніводнае з гэтых жыццяў, о Сакрате, не падаецца мне вартым выбару, ды й любому іншаму, мяркую, не можа падацца такім.

{Сакрат.} А хіба, о Протарху, жыццё не такое, і не гэткае, хіба яно не камбінаванае, бо складаецца [22a] і з таго, і з другога?

{Протарх.} То значыць з асалоды і развагі, спалучанай з разуменнем?

{Сакрат.} Менавіта так. Я кажу пра жыццё такога кшталту.

{Протарх.} Кожны, вядома, абярэ хутчэй такое жыццё, чым адно з тых двух — напраўду, кожны, без вынятку.

{Сакрат.} Ці зразумела нам цяпер, што вынікае з гэтага разважання?

{Протарх.} Дакладна так: былі прапанаваныя тры жыцці, [22b] прычым з першых двух ніводнае не аказваецца дастатковым і вартым выбару як з боку людзей, так і з боку жывёл.

{Сакрат.} Няўжо яшчэ не зразумела, што, прынамсі, з гэтых двух жыццяў ніводнае не валодае добром? Бо калі б якое-кольвечы з іх утрымлівала яго ў сабе, яно было б дастатковым, дасканалым і вартым выбару з боку ўсіх тых раслін і жывёл, якія здольныя былі б жыць такім чынам заўсёды! Калі ж бы хто-небудзь з нас абраў іншае жыццё, то ён бы міжволі ўчыніў гэта насуперак прыродзе таго, што сапраўды заслугоўвае выбару — праз няведанне або якую-небудзь нешчаслівую неабходнасць.

{Протарх.} Напэўна, падобна, што так. [22c]

{Сакрат.} Мне здаецца, са сказанага дарэшты зразумела, што Філебаву багіню не варта лічыць тоеснай з добром.

{Філеб.} Але ж і твая развага, о Сакраце, не ёсць тым добром і заслугоўвае, трэба меркаваць, тых жа самых дакорай.

{Сакрат.} Магчыма, о Філебе, што і яна заслугоўвае; аднак яна, мяркую, не ёсць праўдзівай і разам з тым боскай развагай, а мае пэўныя іншыя ўласцівасці. Я зусім не аспрэчваю ў камбінаваным жыцці першай пераможнай узнагароды на карысць развагі! Аднак нам трэба разгледзець і абмеркаваць, [22d] што нам рабіць з другой узнагародай: магчыма, шукаючы прычыну пазітыўнасці гэтага камбінаванага жыцця, адзін з вас палічыць ёю развагу, а іншы — асалоду, і, такім чынам, хоць ні тое ні іншае не ёсць добром, усё ж хто-небудзь здолее, мабыць, прыняць або тое, або другое за прычыну добра. Тут я гатовы яшчэ з большай ахвотай пазмагацца з Філебам, кажучы, што ў камбінаваным жыцці — чым бы ні было тое, дзякуючы чаму гэтае жыццё стала годным выбару і разам з тым добрым — не асалода, а развага ў большым сваяцтве з добром і больш падобная да яго. [22e] На гэтай падставе справядліва можна было б сказаць, што асалодзе не належыць ні першае, ні нават другое месца! А яно далёкае і ад трэцяга, калі толькі мы мусім хоць колькі-небудзь верыць цяпер маёй развазе.

{Протарх.} І сапраўды, о Сакраце, цяпер мне здаецца, што асалода скінутая долу, як бы збянтэжаная ад удараў тваіх слоў! І праўда, у змаганні за пераможны трафей яна аказваецца нізрынутаю. Ды й [23a] пра развагу варта, відаць, сказаць, што яна зрабіла слушна, змагаючыся за пераможную ўзнагароду, бо і з ёю здарылася б тое ж самае. Што ж да асалоды, то, пазбаўленая нават другой узнагароды, яна апынецца зусім збэшчанай у вачах сваіх прыхільнікаў! Бо нават ім яна перастае здавацца цудоўнаю.

{Сакрат.} То што ж? Ці не лепш пакінуць асалоду ў спакоі і не засмучаць яе, паддаючы гэткаму дбайнаму выпрабаванню і выкрыццю?

{Протарх.} Ты, о Сакраце, кажаш нешта незразумелае.

{Сакрат.} Ці не таму, што я сказаў нешта [23b] немагчымае: «засмучаць асалоду»?

{Протарх.} Не толькі таму, а яшчэ і таму, што ніхто з нас цябе не адпусціць, перш чым ты не даведзеш да канца гэтае разважанне.

{Сакрат.} Крый божа, о Протарху, каб мне займацца яшчэ доўгімі й, мабыць, не надта лёгкімі разважаннямі. Бо той, хто выступае ў абарону прысуджэння другой узнагароды развазе, патрабуе, відаць, іншага рыштунку: яму, мабыць, трэба мець, так сказаць, яшчэ і іншыя стрэлы — не тыя, што ўжываліся ў ранейшых сцверджаннях! Зрэшты, пэўныя стрэлы могуць апынуцца тымі ж самымі. Відаць, што трэба, каб было так?

{Протарх.} То як жа іначай? [23c]

{Сакрат.} Паспрабуйма, аднак, на самым пачатку быць асцярожнымі.

{Протарх.} Што ты маеш на ўвазе?

{Сакрат.} Давайце падзелім усе рэчы, якія ёсць цяпер у сусвеце ў цэлым, на дзве часткі, а лепей, калі хочаш, — на тры.

{Протарх.} Паводле чаго, можа, патлумачыш?

{Сакрат.} Давай скарыстаемся пэўнымі папярэднімі сцверджаннямі.

{Протарх.} Якімі ж?

{Сакрат.} Хіба мы не казалі, што бог паказаў з таго, што існуе, нешта як неабмежаванае, а штосьці — як абмежаванне?

{Протарх.} Дакладна так.

{Сакрат.} Такім чынам, дапусцім, існуюць гэтыя дзве ідэі, а трэцяя — гэта пэўнае адзінства, якое ўзнікла з іх

сумесі. [23d] Магчыма, я гэткі забаўны чалавек, з усімі гэтымі ўпарадкаваннямі ды падлікамі.

{Протарх.} Што ты кажаш, шаноўны?

{Сакрат.} Што мне яшчэ патрэбная чацвёрты род.

{Протарх.} Скажы толькі, які?

{Сакрат.} Разгледзім прычыну змешвання іх адно з адным, а потым уяві гэта чацвёртым побач з тымі трыма.

{Протарх.} Ці не спатрэбіцца табе і пяты, які азначае магчымасць новага падзелу?

{Сакрат.} Магчыма! Але цяпер, прынамсі, я пра гэта не думаю! Калі ж будзе трэба, то, я спадзяюся, [23e] ты дазволіш мне шукаць і пяты.

{Протарх.} Чаму ж не?

{Сакрат.} Перш за ўсё, давай аддзелім тры ад чатырох, а потым паспрабуйма, разглядаючы кожны з гэтых двух як асобны і падзелены на мноства, і ўзяўшы кожны зноў у адно, даведацца, наколькі кожны з іх ёсць адным і шматлікім.

{Протарх.} Калі б ты захацеў больш выразна растлумачыць мне гэта, я, магчыма, пайшоў бы за табою. [24a]

{Сакрат.} Перш за ўсё прынятыя мною два роды тоесныя з тымі, якія былі пазначаныя толькі што! Адзін з іх бязмежны, а другі мае мяжу. Я паспрабую растлумачыць, якім чынам бязмежнае ёсць у пэўным сэнсе мноствам, а з тым, што мае межы, мы пачакаем.

{Протарх.} Пачакаем.

{Сакрат.} Такім чынам, разбірайся. Хоць тое, што я прапаную табе абдумаць, выглядае цяжка і спрэчна, усё ж ты гэта абдумай. Спачатку паглядзі, ці можаш ты заўважыць якую-небудзь мяжу датычна цяплейшага і халаднейшага і ці паселення ў гэтых родах павелічэнне [24b] і памяншэнне не дазваляюць дайсці да мяжы, пакуль яны ў іх паселення!

Сапраўды, калі б было знойдзенае заканчэнне, то цяплейшае і халаднейшае таксама дайшлі б да канца.

{Протарх.} Існую праўду кажаш.

{Сакрат.} Таму скажам, што маецца больш і менш у тым, што цяплей, а таксама ў тым, што халадней.

{Протарх.} І моцна.

{Сакрат.} Вось жа, мы павінны неадкладна зрабіць выснову з гэтага сцверджання, што абедзве не маюць канца! Але калі яны бясконцыя, то яны выглядаюць дарэшты бязмежнымі.

{Протарх.} Ну вядома, о Сакраце.

{Сакрат.} Ты, о дарагі Протарху, выдатна ўхапіў маю думку [24c] і нагадаў, што і гэтае «моцна», якое ты цяпер вымавіў, гэтак жа як і «слаба» павінны мець тое ж значэнне, што «больш» і «менш»! Бо ў чым бы яны ні ўтрымліваліся, яны не дапускаюць вызначанай колькасці, але, заўсёды ўносячы ва ўсё дзеянні больш «моцнае», чым «слабое», і, наадварот, яны ўсталёўваюць «больш» і «менш» і знішчаюць «колькі». Калі ж бы яны, як толькі што было сказана, не знішчалі «колькі», а дапускалі, каб яно і ўсё, што мае вызначаную меру, займала месца большага і меншага, моцнага і слабога, то яны б самі [24d] гублялі займаныя імі месцы. У сапраўднасці, ані «цяплейшае», ані «халаднейшае», прыняўшы пэўную колькасць, не былі б больш такімі, бо яны няспынна рухаюцца наперад і не застаюцца на месцы! Прытым пэўная колькасць застаецца такой самай і не рухаецца далей. На гэтай падставе і «цяплейшае» і яго процілегласць павінны быць бязмежнымі.

{Протарх.} Відаць, о Сакраце, гэта так! Але, як ты сказаў, у гэтым ісці за табою нялёгка. Вось калі яшчэ і яшчэ раз паўтарыць гэта, магчыма, станецца так, што і [24e] той, які пытаецца, і запытаны прыйдуць да поўнай згоды адзін з адным.

{Сакрат.} Добра сказана, і паспрабуйма так зрабіць. Але зараз, не жадаючы ісці ні ў даўжыню, ні ў шырыню, звярні ўвагу, ці не лічым мы наступнае вызначэнне прымальным для бязмежнага?

{Протарх.} Што ты маеш на ўвазе?

{Сакрат.} Усё, што можа зрабіцца большым і меншым і што можа выглядаць як «моцна», «слаба» і «занадта», а таксама ўсё падобнае да гэтага, паводле папярэдняга нашага разважання, [25a] трэба аднесці да роду бязмежнага як да пэўнага адзінства; бо, калі ты ўзгадваеш, мы казалі, што, зводзячы разам усё падзеленае і раздробленае, мы павінны, наколькі магчыма, пазначаць яго як пэўную прыроду — калі ты памятаеш.

{Протарх.} Памятаю.

{Сакрат.} А тое, што не дапускае гэтага, але атрымлівае процілеглыя ўласцівасці — перш за ўсё роўнае і роўнасць, — а ўслед за роўным падвойнае і ўсё, што служыць колькасцю для падліку або меркай для меры, мы адносім да мяжы; здаецца, робячы так, мы [25b] робім слушна. Як ты думаеш?

{Протарх.} Лепш, о Сакраце, не скажаш.

{Сакрат.} Дапусцім! Але цяпер трэці, той, што атрымаўся ў выніку змешвання тых двух, якую, скажам, ён змяшчае ідэю?

{Протарх.} Мяркую, ты мне пакажаш і гэта.

{Сакрат.} Гэта пакажа бог, калі нейкі з багоў прыслухаецца да маіх просьбаў.

{Протарх.} То маліся і назірай.

{Сакрат.} Назіраю! І мне думаецца, о Протарху, што адзін з іх ужо злітаваўся над намі. [25c]

{Протарх.} Што ты маеш на ўвазе і які ёсць знак гэтага?

{Сакрат.} Я растлумачу табе гэта! Проста сачы за маёй думкай.

{Протарх.} Ты толькі кажы.

{Сакрат.} Мы вось гаварылі з табою пра «цяплеішае» і «халаднейшае». Ці праўда?

{Протарх.} Праўда.

{Сакрат.} А цяпер дадай да іх: сушэйшыя і вільготнейшыя, і болей, і меней, і хутчэй, і павольней, і большае, і меншае, і ўсё тое, што мы раней сабралі ў адно ды аднеслі да прыроды, якая гэта трывае больш і менш. [25d]

{Протарх.} Ты маеш на ўвазе бязмежнае?

{Сакрат.} Менавіта. Але цяпер дамяшай да гэтага род мяжы.

{Протарх.} Які?

{Сакрат.} Тую, што мы яшчэ не згрупавалі разам у адпаведнасці з прыродай мяжы, як мы зрабілі гэта ў дачыненні да роду бязмежнага. То, можа, зробіш і зараз тое ж самае, калі, звёўшы разам абодва гэтыя роды, мы атрымаем і яго.

{Протарх.} Што ты маеш на ўвазе і як?

{Сакрат.} Аднолькавыя і [25e] падвойныя — увогуле цэлая сям'я паняццяў, якія скасоўваюць розныя суадносіны процілегласцяў адна да адной і ствараюць у іх сіметрыю і гармонію праз устаўляненне колькасці.

{Протарх.} Разумею! Бо відавочна, што, змешваючы абедзве, ты хочаш сказаць мне, што ў кожнай з іх узнікаюць пэўныя формы станаўлення.

{Сакрат.} Слушна, я хачу гэтага.

{Протарх.} То кажы далей.

{Сакрат.} Хіба ў хваробах правільнае спалучэнне процілегласцяў не стварае сутнасці здароўя? [26a]

{Протарх.} Вядома ж, стварае.

{Сакрат.} А ў сферы таго, што высокае і нізкае, і хуткае і павольнае — усё гэта належыць да бязмежнага, — калі

гэта адбудзецца, ці не заўсёды яно адначасова прывядзе да абмежавання і будзе ствараць усё музычнае мастацтва найбольш дасканалым чынам?

{Протарх.} Лепш не скажаш.

{Сакрат.} І калі казаць пра мароз і цяпло, яны, несумненна, заўсёды, з аднаго боку, ліквідуюць усялякае «надта» і «занадта», і «невядома што», а з другога боку, створаць адначасова роўнасць і раўнавагу.

{Протарх.} А як іначай? [26b]

{Сакрат.} Хіба не з гэтага, гэта значыць не са змешвання бязмежнага і змяшчэння ў сабе мяжы, складаюцца поры года і ўсё, што ў нас ёсць прыгожага?

{Протарх.} Чаму ж бы й не?

{Сакрат.} Я ўжо не кажу пра тысячу іншых рэчаў — напрыклад, пра прыгажосць і сілу ў спалучэнні са здароўем, а таксама пра шматлікія іншыя цудоўныя ўласцівасці душы. Бо і наша багіня, о слаўны Філебе, бачачы нястрымнасць і ўсялякую заганнасць, калі людзі пераходзяць мяжу ў асалодах і ў дагаджэнні сабе, тут жа ўсталёўвае закон і парадак, якія маюць у сабе мяжу! Хоць ты і кажаш, што гэтая багіня прыносіць пакуты, [26c] я, наадварот, сцвярджаю, што яна прыносіць паратунак. А табе, о Протарху, як яно здаецца?

{Протарх.} Сказанае табою, о Сакраце, і мне падаецца вельмі разумным.

{Сакрат.} Такім чынам, я назваў тыя тры, калі ты мяне разумееш.

{Протарх.} Вядома, мяркую, што разумею! Адно адзінства ты, відаць, называеш бязмежным, а другое — мяжою ў існым! А што ты разумееш пад трэцім, я не надта ўхопліваю.

{Сакрат.} А гэта праз тое, о шануюны, што цябе ўразіла шматлікасць гэтага трэцяга роду! Што праўда, і ў бязмежным

ёсць шмат родаў, але паколькі яны адзначаны пячаткай [26d] павелічэння і памяншэння, тое бязмежнае здаецца адзіным.

{Протарх.} Праўда.

{Сакрат.} Што ж да мяжы, то, з аднаго боку, яна не складала мноства, а з другога — мы не спрачаліся наконт таго, што яна не адзіная паводле сваёй прыроды.

{Протарх.} Пра што ты?

{Сакрат.} Ніякім чынам. Але кажучы пра трэці род, я, бачыш, меў на ўвазе ўсё тое, што першыя два роды спараджаюць як адзінае — а менавіта ўзнікненне як наступства мераў, акрэсленых мяжою.

{Протарх.} Зразумеў. [26e]

{Сакрат.} Вось жа, раней было сказана, што ў дадатак да тых трох неабходна браць пад увагу і пэўны чацвёрты! Мы разгледзім гэта разам. Усё, што ўзнікае, напэўна ж, узнікае з нейкай прычыны?

{Протарх.} Відаць, так! Бо як жа без гэтага?

{Сакрат.} То значыць, што паміж прыродай дзейснага і прычыны няма ніякай розніцы, акрамя назвы, а дзейснае і прычыну можна справядліва лічыць адным і тым самым?

{Протарх.} Слушна. [27a]

{Сакрат.} І, вядома, як і ў папярэднім выпадку, мы не знойдзем аніякай розніцы паміж тым, што ствараецца, і тым, што ўзнікае, акрамя назвы. Ці не так?

{Протарх.} Менавіта так.

{Сакрат.} Гэткім чынам, паводле сваёй сутнасці, дзейснае заўсёды папярэднічае таму, што ствараецца, якое ідзе пасля як нешта, што ўзнікае?

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Такім чынам, нешта іншае і не аднолькавае — гэта прычына і тое, што ёй служыць для ўзнікнення.

{Протарх.} Як іначай?

{Сакрат.} І ці не тое, што ўзнікае, і тое, з чаго ўсё ўзнікае, якраз і далі нам тры гэтыя роды?

{Протарх.} І праўда. [27b]

{Сакрат.} Але тое, што ўсё стварае, ці не назваць нам яго чацвёртым, прычынай, адрознай ад іх, як было дастаткова паказана?

{Протарх.} Ну, так, гэта іншае.

{Сакрат.} Несумненна, будзе слухна, пасля таго як усе чатыры былі вызначаны сутнасна, каб захаваць кожны з іх, пералічыць іх па чарзе.

{Протарх.} Чаму ж не?

{Сакрат.} Таму першым я называю бязмежнасць, другім — мяжу, трэцім — быццё, якое ўзнікае са змешвання гэтых двух! Калі я назаву чацвёртым [27c] прычыну змешвання і ўзнікнення, напэўна ж, я не памылюся?

{Протарх.} І як жа?

{Сакрат.} Вось жа, што будзе пасля гэтага прадметам нашай размовы, чаму мы да гэтага прыйшлі? Мы ж дзеля гэтага потым пыталіся наконт таго, што павінна атрымаць другую ўзнагароду — асалода або разуменне. Ці не так яно было?

{Протарх.} Напраўду, гэта так.

{Сакрат.} Магчыма, цяпер, калі мы вызначылі гэтыя адрозненні, мы можам прыняць лепшае рашэнне адносна першай і другой, пра якія мы толькі што спрачаліся?

{Протарх.} Бадай што. [27d]

{Сакрат.} То ці ж мы не прызналі перамогаю жыццё, змяшанае з асалодай і разуменнем? Было так?

{Протарх.} Было.

{Сакрат.} Ну, цяпер мы бачым, што гэта за жыццё і да якога роду яно належыць?

{Протарх.} То як жа іначай?

{Сакрат.} І я думаю, мы павінны прызнаць, што гэта частка трэцяга роду! Бо гэта не сумесь якіх-небудзь двух, але складаецца з сукупнасці неабмежаванага, але звязанага абмежаваннямі, так што той пераможны лад жыцця можа справядліва выглядаць як частка гэтага трэцяга роду.

{Протарх.} Дакладней не скажаш. [27e]

{Сакрат.} Няхай будзе так! Чым ёсць тваё жыццё, о Філебе, прыемнае і незмяшанае? Да якога з названых родаў нам трэба аднесці яго, каб слушна вытлумачыць? Аднак перш за ўсё адкажы мне на наступнае пытанне...

{Філеб.} Ты толькі кажы.

{Сакрат.} Ці маюць асалода і боль межы самі па сабе, ці яны абое належаць да абсягу таго, што прадугледжвае «больш» і «менш»?

{Філеб.} Менавіта, датычна тых рэчаў, якія прымаюць «больш», о Сакраце, бо асалода не была б найвышэйшым добром, калі б не была паводле самой сваёй прыроды бязмежнай як паводле колькасці, так і паводле ступені. [28a]

{Сакрат.} Але ж і боль, о Філебе, не быў бы ў гэткім выпадку найвышэйшым злом! Таму мы абодва павінны лічыць, што не прырода бязмежнага, а нешта іншае надае асаладам нейкую меру добра. Няхай, аднак, яны належаць у цябе да роду бязмежнага! Куды ж, да якога ўвогуле з раней названых родаў аднесці нам, о Протарху ды Філебе, разуменне, веды й развагу так, каб пры гэтым не зваліцца ў бязбожнасць? Мне здаецца, нам пагражае немалая небяспека, калі мы гэтае пытанне не вырашым як належыць. [28b]

{Філеб.} Ты, о Сакраце, надта ўжо ўзвышаеш свайго бога.

{Сакрат.} Як і ты, о дружа, сваю багіню! Але пытанне, якое было пастаўленае, яшчэ трэба абмеркаваць.

{Протарх.} Сакрат кажы ўсё слушна, о Філебе, і мы павінны яго выслухаць.

{Філеб.} Ну, Протарху, ці не ты ўзяў на сябе смеласць гаварыць за мяне?

{Протарх.} Вядома! Але цяпер я амаль што ў разгубленасці, таму прашу цябе, о Сакраце, самому ўсё нам растлумачыць, каб мы не прапусцілі чаго-небудзь датычнага твайго фаварыта і не ўнеслі ў наш харавы спеў нейкай дысгарманічнай ноткі. [28с]

{Сакрат.} Трэба мне паверыць, о Протарху! Бо тое, што ты мне кажаш, нават не ёсць чымсьці цяжкім. Але няўжо я збянтэжыў цябе сваёй жартаўлівай фразай, як кажа Філеб, калі паставіў пытанне, да якога роду належаць развага і веды?

{Протарх.} О Сакраце, дзіва што.

{Сакрат.} І ўсё ж гэта напраўду лёгка! Бо ўсе мудрыя, шчыра кажучы, каб зрабіць сябе даволі важнымі, пагаджаюцца, што развага для нас — уладар неба і зямлі, і, магчыма, робяць слушна. Аднак, калі табе заўгодна, давай больш падрабязна разбярэмся з пытаннем што да яе роду. [28d]

{Протарх.} Кажы тое, што ты хочаш, о Сакраце, не турбуючыся пра даўжыню выказвання дзея нас: мы праз гэта не знудзімся.

{Сакрат.} Ты добра сказаў. Гэткім чынам, давайце пачнем з наступнага пытання.

{Протарх.} З якога?

{Сакрат.} Ці хочам мы сказаць, о Протарху, што сіла неразумнага і выпадковага і тое, «як гэта адбываецца», пануе над рэчамі ў цэлым і над тым, што называецца сусветам, або, наадварот, як казалі нашы папярэднікі — што развага і нейкае дзівоснае разуменне утрымлівае гэта ў парадку і кіруе ім?

[28e] {Протарх.} У гэтым няма сумневу, о дзівосны Сакраце! Бо тое, што ты кажаш, мне нават не здаецца пабожным. Але сцвярджаць, што развага ўсё гэта парадкуе,

вартае таго відовішча, якое ўяўляюць сабою сусвет, сонца, месяц і зоркі, і ўсё іх абарачэнне, і я, прынамсі, ніколі не хацеў бы гаварыць або думаць пра гэта іншым спосабам.

{Сакрат.} Ты хочаш, каб і мы пацвердзілі за імі тое, на што пагадзіліся нашы папярэднікі, [29а] а менавіта, каб мы не толькі лічылі, што бяспечна паўтараць тое, што нам чужое, але каб мы таксама ішлі на рызыку і падзялялі віну, калі моцны чалавек сцвярджае, што ўсё не так і што ўсё на свеце бязладнае?

{Протарх.} Чаму ж бы мне гэтага не хацець?

{Сакрат.} Ну тады звярні ўвагу на тое, што мы збіраемся сказаць у гэтай справе.

{Протарх.} Ты толькі кажы.

{Сакрат.} Мы бачым тое, што належыць да прыроды целаў усіх жывых істот: агонь і ваду, і паветра, і тое, угледзеўшы што пацярпелыя ў караблекрушэнні выкрыкваюць — «зямля!»; мы бачым усё, што ёсць у гэтай прыродзе. [29б]

{Протарх.} І праўда! Бо, вядома ж, бездапаможнасць у гэтых расследаваннях пагражае нам караблекрушэннем.

{Сакрат.} Вось жа, цяпер зразумей наступнае, што датычыць кожнага з элементаў у нас.

{Протарх.} А што ж?

{Сакрат.} Што кожны з іх у нас мізэрны і недасканалы, зусім не чысты, і не мае сілы, вартай сваёй прыроды. Вазьмі гэта ад аднаго чалавека, а потым можаш думаць пра ўсіх аднолькава. Так, напрыклад, агонь ёсць у нас і ўва ўсім свеце.

{Протарх.} Чаму ж не? [29с]

{Сакрат.} Ці не праўда тое, што гэты агонь у нас бедны, слабы і невялікі, але што ў свеце ў цэлым маецца росквіт у багацці і прыгажосці ды, у поўнай меры, сілы, уласцівай агню?

{Протарх.} Ты кажаш існую праўду.

{Сакрат.} І што? Ці агонь сусвету жывіцца і ўзнікае з гэтага, і ці кіруе ім агонь у нас; або, наадварот, ці агонь і ўва мне, і ў табе, і ўва ўсіх іншых жывых істотах не бярэ ўсё ад яго?

{Протарх.} На гэтае пытанне нават адказваць не варта.
[29d]

{Сакрат.} Слушна! І, напэўна ж, ты скажаш тое ж самае пра зямлю ў жывых істотах тут, унізе, і пра зямлю ў цэлым, і яшчэ ты адкажаш тое ж самае пра ўсё астатняе, пра што я толькі што спытаў?

{Протарх.} А хто ж бы са здаровым розумам мог адказаць іначай?

{Сакрат.} Пэўна ж, ніхто! А цяпер прасачы за наступнай думкай, звязанай з гэтым. Ці не называем мы ўсё, што цяпер абмяркоўвалася — калі мы бачым гэта злучаным у адно — цэлам?

{Протарх.} Чаму ж не?

{Сакрат.} Тое ж самае вазьмі таксама з таго, што мы называем светам! Бо гэта павінна быць адно цэла, якое мае ў сабе аднолькавыя складнікі.

{Протарх.} Ты кажаш цалкам дакладна.

{Сакрат.} Тады ці не будзе наша цэла цалкам зробленым з гэтага агульнага цэла, або яно будзе сілкавацца ад нашага і атрымліваць ды мець усё, пра што мы толькі што казалі датычна яго?

{Протарх.} І пра гэта, о Сакраце, не варта нават пытацца. [30a]

{Сакрат.} І што? Тады, напэўна, паразважаем пра наступнае? Ці як скажаш?

{Протарх.} Скажы мне, пра што.

{Сакрат.} Ці не скажам мы, што наша цэла мае душу?

{Протарх.} Вядома, так скажам.

{Сакрат.} А адкуль жа, о дарагі Протарху, яна ўзялася, калі не з таго, што цела ўсяго свету мае ў сабе душу, у якой ёсць тое самае, што і ў яе, і толькі суцэльна больш дасканалае?

{Протарх.} Зразумела, о Сакраце, што больш узяць яе няма адкуль.

{Сакрат.} Бо што да гэтых чатырох рэчаў — мяжы, бязмежнага, агульнага і роду прычыны [30b], — то, о Протарху, нельга меркаваць, што гэты чацвёрты род, які ёсць ува ўсім, дае нам душу, захоўвае цела здаровым, аздараўляе цела хворае і такім чынам уладкоўвае ды паляпшае і лекуе шмат што ў іншых істотах і таму называецца ўсёй і самай разнастайнай мудрасцю; але ў той час, як усё гэта прысутнічае ў вялікай меры і, больш за тое, цалкам і даволі гучна ў свеце ў цэлым і на нябёсах, у іх не павінна было б быць выдуманым, што паводле сваёй прыроды ёсць найбольш дасканалым і самым цудоўным. [30c]

{Протарх.} Тут бы сапраўды не было пра што казаць.

{Сакрат.} А калі гэта не так, відаць, было б лепш сказаць, развіваючы гэтую думку, што, як мы неаднаразова заўважалі, у свеце ў цэлым існуе шмат элементаў бязмежнага і досыць вялікая колькасць межаў, і, у дадатак да іх, ёсць пэўная някепская прычына, якая рэгулюе гады, поры года і месяцы ды парадкуе іх і таму дарэшты справядліва называецца мудрасцю і развагай.

{Протарх.} Яно дарэшты справядліва.

{Сакрат.} Мудрасць і развага ніколі не маглі б узнікнуць без душы.

{Протарх.} Не, ніколі.

{Сакрат.} То значыць, у прыродзе Дзеўса, скажаш ты, што ўладарная душа [30d] і ўладарная развага былі

ўкаранёныя праз сілу прычыны, а ў прыродзе іншых бостваў — іншыя высакародныя якасці, якія кожнаму з іх прыемныя.

{Протарх.} Хіба што так.

{Сакрат.} Не думай жа, о Протарху, што гэта маё пустое сцверджанне; гэта пацвярджае выказванні тых даўніх мудрацоў: развага заўсёды кіруе сусветам.

{Протарх.} Яно так ёсць.

{Сакрат.} Яно ж дае адказ на маё пытанне: [30e] развага адносіцца да таго аднаго з чатырох родаў, які быў названы прычынай усіх рэчаў. Такім чынам, цяпер табе ўжо вядомы мой адказ.

{Протарх.} І праўда, і ён цалкам здавальняльны! Хоць я, папраўдзе, не заўважыў, як ты адказваў.

{Сакрат.} Адпачынкам ад сур'ёзнай працы, о Протарху, часам бывае жарт.

{Протарх.} Ты добра сказаў. [31a]

{Сакрат.} Ну, тады, о дружа, тое, да якога роду належаць развага і якую ўладу яна мае, цяпер мы будзем лічыць даказаным.

{Протарх.} Дакладна так.

{Сакрат.} А яшчэ раней такім самым чынам быў растлумачаны род асалоды.

{Протарх.} І праўда.

{Сакрат.} Давай таксама памятаць, што абедзве гэтыя рэчы звязаныя, што развага была роднаснаю з прычынай і амаль таго ж роду, а сама асалода не абмежаваная і належаць да таго роду, які сам па сабе і ад сябе не мае ні пачатку, ні сярэдзіны, ні канца і ніколі не будзе мець. [31b]

{Протарх.} Будзем памятаць! Як жа іначай?

{Сакрат.} Акрамя гэтага, мы павінны разгледзець, на чым грунтуюцца адна і другая і пры якіх умовах яны

абедзве ўзнікаюць, калі яны ўзнікаюць. І перш за ўсё асалода! Бо гэтак жа, як мы спачатку даследавалі яе род, так цяпер таксама з гэтага пачнём. Аднак, больш за тое, мы не можам здавальняльна даследаваць асалоду асобна ад болю.

{Протарх.} Ну, калі мы павінны ісці гэтым шляхам, то пойдзем.

{Сакрат.} Ці ты маеш такое самае меркаванне, як і я, на конт іх паходжання? [31c]

{Протарх.} А якое?

{Сакрат.} Мне здаецца, што і боль, і асалода ўзнікаюць натуральным чынам разам, у змешаным родзе.

{Протарх.} Наконт змешанага роду, о дарагі Сакраце, нагадай нам яшчэ раз пра тое, што з вышэйсказанага ты маеш на ўвазе.

{Сакрат.} Хай, о дзіўны, будзе як мага лепш.

{Протарх.} Ты добра сказаў.

{Сакрат.} Пад змешаным будзем разумець тое, што мы назвалі трэцім з чатырох.

{Протарх.} Гэта той, які ты называў пасля бязмежнага ды мяжы і да якога ты, здаецца, таксама аднёс здароўе ды гармонію? [31d]

{Сакрат.} Вельмі добра сказана. Але зараз будзь асабліва ўважлівы.

{Протарх.} Ты толькі кажы.

{Сакрат.} Такім чынам, я кажу, што калі гармонія разбураецца ў нас, жывых істотах, тады адначасова адбываецца разбурэнне натуральнага стану і з'яўляецца боль.

{Протарх.} Можа, і твая праўда.

{Сакрат.} Але калі яе аднавіць і вярнуць у натуральны стан, тады трэба сказаць, што ёсць асалодаю выказвацца як мага карацей пра нешта вельмі важнае. [31e]

{Протарх.} Я мяркую, што ты кажаш слушна, о Сакрате, аднак давай паспрабуем прамовіць гэта яшчэ больш выразна.

{Сакрат.} Вось жа, банальныя і відавочныя рэчы мы разумеем лягчэй за ўсё, ці не так?

{Протарх.} Якія ж?

{Сакрат.} Напэўна, голад — гэта такое разбурэнне, а значыць, і боль?

{Протарх.} Напраўду.

{Сакрат.} Але яда як пераход да сытасці — гэта ж асалода?

{Протарх.} Напраўду.

{Сакрат.} Смага — гэта таксама ёсць разбурэнне [32a] і боль, а сіла вільгаці, зноў папаўняючы сасмяглае, стварае асалоду. У сваю чаргу, супярэчныя прыродзе станы падзелу і разбурэння, якія спараджаюцца спёкай, прычыняюць боль, а аднаўленне і астуджэнне, калі яны адбываюцца натуральным шляхам, ёсць асалодаю.

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Боль — гэта таксама ненатуральнае здранцвенне вільгаці жывой істоты, напрыклад, выкліканае холадам! А з іншага боку, асалода — гэта натуральны працэс, пры якім вільгаць растае і вяртаецца ў папярэдні стан. Адным словам, падумай, ці здаецца табе слушным сцверджанне, паводле якога, калі разбураецца адушаўлёная форма, якая стала натуральнай [32b] з бязмежнасці і мяжы, пра што я казаў вышэй, то разбурэнне — гэта боль, але, наадварот, ува ўсіх жывых істотах працэс вяртання да ўласнай сутнасці ёсць асалодаю.

{Протарх.} Няхай будзе так! Мне здаецца, што ў агульных рысах гэтак і мусіць быць.

{Сакрат.} То значыць, мы хочам стварыць гэта як адзіную ідэю болю і асалоды ў гэтых двубаковых станах?

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Уяві сабе зараз, што ў самой душы існуе чаканне гэтых станаў, прычым прадчуванне [32c] прыемнага стварае асалоду і ўзбадзёрвае, а чаканне нягод стварае страх і боль.

{Протарх.} Такім чынам, гэта была б другая форма ідэі асалоды й болю, паходжанне якой заснаванае на чаканні аддзялення душы ад цела.

{Сакрат.} Праўду кажаш. Я пакажу — прынамсі, гэта маё меркаванне, — што з гэтых станаў, бо абодва яны, відаць, чыстыя і ў іх няма змешвання болю і асалоды, пытанне пра асалоду наогул стане зразумелым, [32d] а менавіта пытанне, ці ёсць увесь яе выгляд прывабны, ці варта гэта сказаць пра любові з іншых родаў, якія мы толькі што згадалі, але пра асалоду і боль, як гарачае і халоднае, і ўсё гэтакага кшталту, што яны часам прывабныя, а часам непрывабныя, але бывае, што і паасобныя з іх набываюць характар добра.

{Протарх.} Ты кажаш цалкам дакладна, бо аб'ект нашага цяперашняга доследу абавязкова павінен прайсці гэты шлях.

{Сакрат.} Па-першае, давай ацэнім наступнае! Калі, як было сказана, [32e] сапраўды боль ёсць там, дзе жыццё разбурана, а асалода — там, дзе жыццё папраўляецца, давай таксама разгледзім тое, што не разбуранае і не вылечанае, падумаем, які выгляд стану жыцця павінен быць у гэтым выпадку. Але збярыся з думкамі належным чынам і скажы: ці не дарэшты неабходна, каб усё жыццё ў гэтым выпадку не мела ані болю, ані асалоды, ні ў вялікай меры, ні ў малой?

{Протарх.} Несумненна, неабходна!

{Сакрат.} Ці не існуе для нас трэцяга стану, [33a] акрамя радасці і засмучэння?

{Протарх.} Чаму ж не?

{Сакрат.} Ну тады, паспрабуй гэта запомніць, бо меркаванне пра асалоду нямала залежыць ад таго, думаем мы пра гэта або не. Толькі коратка спынімся на асобных з іх.

{Протарх.} Скажы мне, як.

{Сакрат.} Ведаеш, таму, хто выбірае жыццёвыя шлях праніклівасці, нішто не перашкаджае жыць гэткім чынам.
[33b]

{Протарх.} Ты хочаш сказаць, што ён не радуецца і не смуткуе?

{Сакрат.} Намі ж было яшчэ раней сцверджана, калі мы супастаўлялі жыццёвыя шляхі, што таму, хто выбірае ў жыцці шлях развагі й разумення, не патрэбна ні вялікай, ні малой колькасці радасці.

{Протарх.} І праўда, менавіта так было сказана.

{Сакрат.} Значыць, так з ім так і павінна быць! І ў гэтым няма нічога кепскага, калі з усіх спосабаў жыцця гэты самы боскі.

{Протарх.} Дык гэта малаверагодна, каб багі радаваліся і, наадварот, каб яны засмучаліся.

{Сакрат.} Зусім неверагодна! У кожным выпадку, тое або другое ім не да твару, калі гэта адбываецца. Але мы разгледзім гэта пазней, калі гэта мае значэнне для рассядавання, [33c] і аддамо гэта развазе ў якасці другой узнагароды, калі не зможам даць у якасці першай.

{Протарх.} Ты кажаш цалкам дакладна.

{Сакрат.} Што да другой формы асалоды, якую мы назвалі асалодаю самой па сабе, то яе паходжанне цалкам апасродкаванае памяццю.

{Протарх.} Як гэта?

{Сакрат.} Здаецца, што мы павінны спачатку мець дачыненне з прыродай памяці, і, бадай што, як мне здаецца, яшчэ перад памяццю — з пачуццёвым успрыманнем, калі

мы хочам мець нейкае дакладнае разуменне ў тым, што тут да чаго. [33d]

{Протарх.} Як ты кажаш?

{Сакрат.} Выкажам здагадку, што некаторыя са станаў нашага цела заўсёды згасаюць у цэле, перш чым не дасягнуць душы, пакідаючы апошнюю без усялякіх уражанняў, у той час як іншыя праходзяць і праз цела, і праз душу ды выклікаюць і там, і там пэўнае, часткова асаблівае, часткова супольнае, ўзрушэнне.

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Тады, калі мы кажам, што станы, якія не праходзяць праз цела абодва разам, пазбягаюць нашай душы, а тыя, якія праз іх праходзяць, не пазбягаюць яе, напэўна, мы выказваемся цалкам слухна? [33e]

{Протарх.} То як жа іначай?

{Сакрат.} Гэты схаваны стан ты зусім не мусіш разумець у тым сэнсе, нібыта я маю тут на ўвазе надыход забыцця! Бо забыццё — гэта знікненне памяці, а памяць пра тое, пра што цяпер ідзе гаворка, яшчэ не ўзнікала. А казаць пра страту таго, чаго няма і не было, недарэчна. Ці не так?

Протарх.} Чаму ж не?

{Сакрат.} А цяпер памянай назвы месцамі.

{Протарх.} Як гэта?

{Сакрат.} Замест таго, што душы не хапае чагосьці, калі яна здаецца не ўзбуджанай узрушэннямі цела, называй тое, што ты цяпер называеш Летаі (забыццём), [34a] анэстэзіяй (адсутнасцю адчуванняў).

{Протарх.} Зразумеў.

{Сакрат.} З іншага боку, калі душа ды цела знаходзяцца разам у стане ўзбуджэння і рухаюцца разам і калі б ты тады назваў гэты рух пачуццёвым успрыманнем, твой выраз, несумненна, быў бы слухным.

{Протарх.} Існую праўду кажаш.

{Сакрат.} Цяпер мы разумеем, што мы хочам назваць пачуццёвым успрыманням?

{Протарх.} Чаму ж не?

{Сакрат.} Акрамя таго, калі б хтосьці хацеў назваць захаванне пачуццяў памяццю, можна было б — прынамсі, на мой погляд — таксама сказаць, што гэта слушна. [34b]

{Протарх.} Цалкам слушна.

{Сакрат.} Але хіба мы не кажам, што памяць адрозніваецца ад успамінаў?

{Протарх.} Бадай што.

{Сакрат.} Ці не тым, што?..

{Протарх.} Чым?

{Сакрат.} Калі душа, наколькі гэта магчыма без цела, прымае ў сябе ўражанні, якія яна калісьці атрымала з цела, тады мы кажам, што яна памятае зноў. Ці не так?

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Але тады, калі душа, страціўшы памяць пра адчуванне або пра штосьці, што яна вывучыла, потым зноў узновіць іх у самой сабе, то ўсё гэта мы назавём гэтакага кшталту згадваннем [і ўспамінамі]. [34c]

{Протарх.} Ты слушна кажаш.

{Сакрат.} А тое, чаму ўсё гэта было сказана, ёсць вось чым.

{Протарх.} Чым жа?

{Сакрат.} Тым, дзякуючы чаму мы маглі б як мага больш поўна і выразна разумець асалоду душы, асобна ад цела, а разам з імі і жаданне! Бо праз гэта, здаецца, і тая, і другая могуць у нейкай ступені выявіць сябе.

{Протарх.} Давай, о Сакраце, пагаворым пра тое, што будзе далей.

{Сакрат.} Але, здаецца, ёсць шмат таго, што трэба абмеркаваць і даследаваць у пытанні ўзнікнення і ўсяго працэсу станаўлення асалоды. [34d] Бо, відавочна, мы яшчэ жадаем разабрацца, што гэта такое і адкуль яно ўзнікае.

{Протарх.} Давай тады іх разгледзім! Мы ж нічога не страцім.

{Сакрат.} Якраз, о Протарху, мы штосьці страцім! І гэта значыць, калі мы знойдзем тое, што мы цяпер шукаем, мы пазбудземся нашай бездапаможнасці што да гэтых самых рэчаў.

{Протарх.} Ты спрытна адбіўся! Але зараз паспрабуйма абмяркоўваць усё гэта далей.

{Сакрат.} Хіба мы толькі што не казалі, што голад, смага і шмат якія іншыя рэчы падобнага кшталту — [34e] гэта пэўныя жаданні?

{Протарх.} Ну вядома ж.

{Сакрат.} Што мы маем на ўвазе, калі пазначаем гэтыя вельмі розныя станы аднолькава?

{Протарх.} Бажуся Дзэўсам: нялёгка гэта сказаць, о Сакраце, але трэба.

{Сакрат.} То пачнем нанова з таго самага месца.

{Протарх.} Адкуль?

{Сакрат.} То ж мы прывыклі казаць пра нешта: «Яно смагне»?

{Протарх.} Чаму ж бы й не?

{Сакрат.} А гэта значыць: «Яно пустое?»

{Протарх.} Чаму ж не?

{Сакрат.} Ці, гэтакім чынам, смага — гэта [моцнае] жаданне?

{Протарх.} Ну так, жаданне напою. [35a]

{Сакрат.} Напою або напаўнення напоем?

{Протарх.} Мяркую, што напаўнення.

{Сакрат.} Такім чынам, калі мы сталі пустымі, здаецца, што мы жадаем процілеглага стану, у якім знаходзімся. Бо, стаўшы пустымі, мы прагнем напоўніцца.

{Протарх.} Найвыразнейшым чынам.

{Сакрат.} І што? Той, хто стаў знутры пустым упершыню, ці можа ён нейкім чынам, праз пачуццёвае ўспрыманне або праз памяць, трапіць у напаўненне, гэта значыць у той стан, у якім ён не знаходзіцца ні цяпер, ні быў калі-небудзь раней?

{Протарх.} І як жа? [35b]

{Сакрат.} Вядома, аднак: калі мы кажам пра таго, хто жадае, што ён жадае чагосьці.

{Протарх.} То як жа іначай?

{Сакрат.} Ён не жадае стану, у якім ён знаходзіцца. Бо ён жа прагне; і гэта пустэча! Але ён жадае напаўнення.

{Протарх.} Напраўду.

{Сакрат.} А гэта значыць: нейкім чынам нейкая частка таго, які смагне, можа, аднак, датычыцца напаўнення.

{Протарх.} Безумоўна.

{Сакрат.} Але ж цэла гэтай часткай быць не можа! Яно ж пустое.

{Протарх.} Напраўду.

{Сакрат.} Застаецца толькі тое, што душа дасягае напаўнення, відавочна, [35c] з дапамогай памяці! Бо як іначай яна б магла гэтага дасягнуць?

{Протарх.} Бадай што ніяк.

{Сакрат.} То ці разумеем мы цяпер, што для нас вынікае з гэтых разважанняў?

{Протарх.} І што ж?

{Сакрат.} Гэтым не прызнаецца, што жаданне ўзнікае ў цэле.

{Протарх.} Як гэта?

{Сакрат.} Бо яно выяўляе ў любой жывой істоце імкненне, пастаянна процілеглае станам цела.

{Протарх.} І моцна.

{Сакрат.} А цяга, якая вядзе да таго, што ёсць процілеглым гэтым станам, паказвае, відаць, на памяць пра гэтае процілеглае.

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Такім чынам, нашы развагі, паказваючы на [35d] памяць, якая прыводзіць да аб'ектаў жадання, адкрываюць, што любая цяга і любое жаданне ўсіх жывых істот, а таксама кіраванне імі належыць душы.

{Протарх.} Вельмі слушна.

{Сакрат.} Такім чынам, таго, што наша цела адчувае смагу або голад, або знаходзіцца ў любым стане гэткага кшталту, нашы разважанні зусім не дапускаюць.

{Протарх.} Існае праўда.

{Сакрат.} Але давай разгледзім наступнае датычна тых самых рэчаў. Мне здаецца, што нашы разважанні хочуць адкрыць нам асаблівую ідэйную форму жыцця. [35e]

{Протарх.} Якім чынам адкрыць і якое жыццё?

{Сакрат.} У напаўненні і апаражненні і ўва ўсім, што належыць да падтрымання і разбурэння жыцця, і калі хто-небудзь з нас знаходзіцца ў адным з гэтых станаў, то ён або пакутуе, або радуецца ў залежнасці ад змен, што адбываюцца.

{Протарх.} Гэта так.

{Сакрат.} Але што, калі ён знаходзіцца пасярэдзіне паміж імі?

{Протарх.} Як гэта «пасярэдзіне»?

{Сакрат.} Калі ён адчувае боль ад цяперашняга стану, але памятае мінулыя асалоды, якія маглі б пакласці канец болю, але яшчэ не напоўненыя імі, што тады? Ці прызнаць,

[36a] што ён тады пасярэдзіне паміж тымі станамі, ці не прызнаць?

{Протарх.} Трэба прызнаць.

{Сакрат.} Што ён адчувае ўвесь боль або — усю радасць?

{Протарх.} Не, бажуся Дзэўсам; але ёсць так, што ён адчуў падвойны боль: у цэле — з прычыны існага стану, у душы — праз нейкую тугу чакання.

{Сакрат.} Што ты маеш на ўвазе, о Протарху, пад гэтым падвойным болем? Ці не здараецца часам так, што калі нехта з нас мае ўнутры пустэчу, [36b] то здаецца, ён часам спадзяецца на яе запаўненне, а бывае, што, наадварот, адчувае безнадзейнасць?

{Протарх.} І нават моцна.

{Сакрат.} Ці не падаецца табе, што ён спадзяецца на запаўненне, бо любіць успамінаць, але, у той жа час, праз тое, што ён пусты, адчувае боль?

{Протарх.} Безумоўна.

{Сакрат.} У гэтым выпадку і чалавек, і кожная іншая жывая істота адчуваюць боль і асалоду адначасова.

{Протарх.} Бадай што так.

{Сакрат.} Але што, калі той, хто стаў унутры пустым, не мае надзеі быць запоўненым? Ці не павінен спачатку ўзнікнуць той стан падвойнага болю, які ты толькі што згадваў і які ты [36c] папросту лічыш гэткам?

{Протарх.} Існая праўда, о Сакраце.

{Сакрат.} А цяпер давай выкарыстаем нашы разважанні пра гэтыя станы наступным чынам!

{Протарх.} Якім?

{Сакрат.} Ці павінны мы сказаць, што гэтыя адчуванні болю і асалоды сапраўдныя, або ўсё-такі не? Ці толькі пасобныя з іх сапраўдныя, а іншыя — не?

{Протарх.} Але ж, о Сакраце, якім чынам адчуванні асалоды ці болю могуць быць несапраўднымі?

{Сакрат.} Але, о Протарху, якім чынам асцярогі могуць быць праўдзівымі або не, ці чаканні — сапраўднымі або не, ці меркаванні — праўдзівымі або не? [36d]

{Протарх.} Я мог бы яшчэ пагадзіцца наконт меркаванняў, але не наконт астатняга.

{Сакрат.} Што ты кажаш? Вось жа, мне здаецца, што мы тут на парозе істотных разважанняў.

{Протарх.} Праўду кажаш.

{Сакрат.} Але трэба паглядзець, ці пасуе яно, о сыне таго чалавека, да ранейшых нашых разважанняў.

{Протарх.} Бадай што так.

{Сакрат.} То значыць, пакіньма ўбаку ўсе задоўгія роздумы ды ўсё іншае, абмеркаванне чаго тут не патрэбнае.

{Протарх.} Слушна. [36e]

{Сакрат.} Тады адказвай мне! Бо мяне ўвесь час здзіўляюць тыя спрэчныя сцверджанні, якія мы толькі што выказалі. Як ты сказаў? Не можа быць, каб адны асалоды былі несапраўднымі, а іншыя — сапраўднымі?

{Протарх.} Пра што ты?

{Сакрат.} Такім чынам, ні ў сне, ні наяве, ні ў стане вар'яцтва, ні ў стане якой-небудзь іншай утрапёнасці нікому ніколі не здараецца думаць, нібыта ён радуецца, нізвання пры гэтым не радуючыся, або што ён засмучаецца, нізвання пры гэтым не засмучаючыся, хіба не так?

{Протарх.} Усё гэта, о Сакраце, мы збольшага прынялі.

{Сакрат.} А ці слушна гэта? Ці не трэба спачатку разабрацца: можна сцвярджаць гэта або не?

{Протарх.} У гэтым трэба разабрацца, як я, прынамсі, хацеў бы сказаць. [37a]

{Сакрат.} Вось жа, давай больш дакладна вызначым тое, што толькі што было сказана пра асалоду і меркаванні. Бо хіба для нас не важна «мець меркаванне пра штосьці»?²

{Протарх.} Важна.

{Сакрат.} А «мець асалоду»?³

{Протарх.} Важна.

{Сакрат.} Але тое, пра што мы маем меркаванне, — гэта таксама штосьці?⁴

{Протарх.} Чаму ж бы й не?⁵

{Сакрат.} І таксама тое, што радуе шукальніка асалоды?⁶

{Протарх.} То вядома ж.

{Сакрат.} Такім чынам, той, хто мае меркаванне, праўдзівае або не, у сапраўднасці ніколі не губляе валодання меркаваннем? [37b]

{Протарх.} Як жа іначай?⁷

{Сакрат.} Вось жа, відавочна, і што таму, што прыносіць асалоду, незалежна ад таго, сапраўдная гэтая асалода або не, прынамсі, ніколі не можа быць адмоўлена ў тым, што яно сапраўды прыносіць асалоду.

{Протарх.} І праўда, з гэтым тое самае.

{Сакрат.} Тады, атрымліваецца, што меркаванне можа прыйсці да нас то як праўдзівае, то як памылковае, у той час як асалода бывае толькі сапраўднаю; а пры гэтым быць праўдзівым меркаваннем і сапраўднай асалодаю аднолькава ўласціва ім абайм, <і над гэтым трэба задумацца>.

{Протарх.} Трэба задумацца.

{Сакрат.} Ці з прычыны таго, што праўдзівае і памылковае дадаюцца да меркавання [37c] і таму яно імкнецца ўзнікаць не як меркаванне, а хутчэй, як неяк звязаная з адной з дзвюх якасцяў — як ты мяркуеш, ці над гэтым варта задумацца?⁸

{Протарх.} Варта.

{Сакрат.} Але, у дадатак, мы павінны пагадзіцца яшчэ і адносна таго, ці сапраўды ўсё наогул валодае ў нас якімі-небудзь уласцівасцямі і толькі асалода і боль ёсць тым, чым яны ёсць, і пазбаўленыя якіх-кольвечы ўласцівасцяў.

{Протарх.} Відавочна.

{Сакрат.} Аднак зусім няцяжка заўважыць, што ім таксама ўласцівыя пэўныя якасці. [37d] У сапраўднасці мы ўжо даўно казалі, што тыя і другія — болі й асалоды — бываюць і вельмі вялікімі, і вельмі малымі.

{Протарх.} Вядома ж.

{Сакрат.} Але калі, о Протарху, да якога-небудзь з гэтых [станаў] далучыцца заганнясць, хіба мы не скажам, што з прычыны гэтага і меркаванне, і асалода таксама зробіцца заганнымі?

{Протарх.} Чаму ж бы не, о Сакраце!

{Сакрат.} Што ж будзе, калі да іх далучыцца праўдзівасць або тое, што процілеглае праўдзівасці? Няўжо мы не назавём меркаванне праўдзівым, калі яно валодае праўдзівасцю, а гэтак жа сама не назавём сапраўднай і асалоду?

{Протарх.} Безумоўна, назавём. [37e]

{Сакрат.} Калі ж тое, пра што мы маем меркаванне, апынецца няслушным, то ці не варта пагадзіцца, што такое меркаванне памылковае і няслушна лічыць яго праўдзівым?

{Протарх.} Пра што ты?

{Сакрат.} І зноў-такі, калі мы ўбачым, што боль або якая-кольвечы асалода робіць памылку адносна таго, чым яны засмучаюцца або, наадварот, з чаго цешацца, хіба назавём мы гэта слушным або праўдзівым, ці аздобім іх якімі-небудзь прыгожымі вызначэннямі?

{Протарх.} Калі асалода памыліцца ў сваім аб'екце, гэта немагчыма.

{Сакрат.} Аднак, відаць, асалода часта спалучаецца ў нас не з праўдзівым, а якраз з памылковым меркаваннем.

{Протарх.} То як жа іначай? Але меркаванне, о Сакраце, мы [38a] называем у такім выпадку памылковым, тым часам як саму асалоду ніхто ніколі не назаве несапраўднаю.

{Сакрат.} Спраўна ж ты, о Протарху, бароніш цяпер справу асалоды.

{Протарх.} Зусім не: я кажу толькі тое, што чуў пра гэта.

{Сакрат.} То значыць, о дружа, па-нашаму, няма ніякай розніцы, ці ўзнікае ў кожнага з нас асалода ў сувязі са праўдзівым меркаваннем і веданнем або ж — у сувязі з меркаваннем памылковым ды няведаннем? [38b]

{Протарх.} Ды не, тут ёсць, відаць, немалое адрозненне.

{Сакрат.} То прайойдзем да разгляду гэтага адрознення.

{Протарх.} Вядзі, куды табе падасца патрэбным.

{Сакрат.} Вяду вось куды...

{Протарх.} Куды?

{Сакрат.} Меркаванне, сцвердзілі мы, бывае памылковым, але бывае і праўдзівым?

{Протарх.} Так ёсць.

{Сакрат.} А за імі, гэта значыць следам за праўдзівым і памылковым меркаваннямі, як мы цяпер зазначылі, часта ідуць асалода і боль.

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Але хіба не з памяці ды адчування ўзнікае ў нас кожны раз меркаванне і імкненне яго класці? [38c]

{Протарх.} І праўда.

{Сакрат.} Ці не трэба нам лічыць, што мы знаходзімся адносна гэтага ў пэўным становішчы?

{Протарх.} У якім?

{Сакрат.} Ці не праўда, што чалавеку, які бачыць здалёк і не зусім выразна тое, што ён назірае, часта хочацца скласці сабе меркаванне пра тое, што ён бачыць?

{Протарх.} Зразумела.

{Сакрат.} Ці не паставіць сабе такі чалавек пасля наступнае пытанне...

{Протарх.} Якое?

{Сакрат.} «Што гэта мроіцца мне, калі я стаю там [38d] каля скалы, пад дрэвам?» Ці не здаецца табе, што ён сказаў бы гэта сабе, калі б яму прымроілася нешта гэткага кшталту?

{Протарх.} Чаму ж не?

{Сакрат.} А калі б ён потым адказаў сабе, што гэта чалавек, хіба сказаў бы ён гэтак не наўздагад?

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} А падышоўшы бліжэй, ён, можа, сказаў бы, што ў яго перад вачыма стод, пастаўлены якімі-небудзь пастухамі?

{Протарх.} Хіба што так. [38e]

{Сакрат.} А калі б хто-небудзь быў каля такога чалавека і са словамі, сказанымі самому сабе, гэты чалавек звярнуўся б цяпер да прысутнага, то хіба тое, што мы раней называлі меркаваннем, не стала б прамоваю?

{Протарх.} Чаму ж не?

{Сакрат.} Бо калі яму здараецца сам-насам з самім сабою разважаць пра гэта, то ў іншых выпадках ён, гэтак разважаючы, праводзіць працяглы час.

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} То што ж? Ці мяркуюеш ты наконт гэтага так жа сама, як і я?

{Протарх.} Як менавіта?

{Сакрат.} Мне ўяўляецца, што наша душа падобная тады да свайго кшталту кнігі.

{Протарх.} Як так? [39a]

{Сакрат.} Памяць, скіраваная на тое самае, на што скіраваныя адчуванні й звязаныя з гэтымі адчуваннямі ўражанні, падаецца мне як бы гэткаю, якая запісвае ў нашай душы пэўныя словы. І калі такое ўражанне запісваецца слухна, то ў выніку гэтага ў нас атрымліваюцца праўдзівае меркаванне і праўдзівыя словы! Калі ж гэты наш пісец зробіць непраўдзівы запіс, атрымліваюцца прамовы, процілеглыя праўдзе. [39b]

{Протарх.} Я гэта ўяўляю гэтак жа сама і прымаю сказанае.

{Сакрат.} То дапусці, што ў нашых душах у той жа самы час працуе і іншы майстар.

{Протарх.} Які?

{Сакрат.} Жывапісец, які ўслед за пісцом малюе ў душы выявы таго, што той запісаў.

{Протарх.} А якім чынам і калі пачынае працаваць гэты жывапісец?

{Сакрат.} Калі хто-небудзь, аддзяліўшы ад зроку або якога-небудзь іншага пачуцця тое, што тады думаецца і пра што гаворыцца, як бы сузірае ў самім сабе выявы, вытворныя ад тых рэчаў, пра якія ён меркаваў або выказваўся. Ці гэтага не бывае з намі? [39c]

{Протарх.} Вядома, і часта.

{Сакрат.} Ці не бываюць у такім выпадку выявы праўдзівых меркаванняў і прамой праўдзівымі, а памылковым — памылковымі?

{Протарх.} Натуральна.

{Сакрат.} Калі мы выказаліся слухна, то паразважайма яшчэ пра наступнае.

{Протарх.} Пра што ж?

{Сакрат.} Нам даводзіцца зведваць такія станы толькі ў дачыненні да сучаснасці і мінуўшчыны, а ў дачыненні да будучыні не даводзіцца?

{Протарх.} Не, аднолькава даводзіцца адчуваць гэта ў дачыненні да ўсіх часоў.

{Сакрат.} Але хіба мы не казалі раней, што [39d] душэўныя асалоды й пакуты папярэдняюць цялесным, так што мы загадзя радуемся і загадзя смуткуем у сувязі з тым, што павінна здарыцца ў будучыні?

{Протарх.} Існая праўда.

{Сакрат.} Няўжо, разважаючы далей паводле толькі што зробленай здагадкі, пісьмёны і малюнкi, якія ўзнікаюць у нас, належаць толькі да мінуўшчыны й сучаснасці, а да будучыні не належаць? [39e]

{Протарх.} Ну вядома ж, належаць.

{Сакрат.} Ці не таму кажаш ты «ну вядома ж», што ўсё гэта — спадзяванні, скіраваныя да будучыні, а мы на працягу ўсяго жыцця перапоўненыя спадзяваннямі?

{Протарх.} Вядома ж, таму.

{Сакрат.} То адкажы мне зараз яшчэ на наступнае пытанне.

{Протарх.} На якое?

{Сакрат.} Хіба справядлівы, пабожны і дабрадзейны чалавек таксама не ёсць даспадобы багам?

{Протарх.} Чаму ж не?

{Сакрат.} А несправядлівы і кепскі з любога гледзішча [40a] — не наадварот?

{Протарх.} Чаму ж бы й не?

{Сакрат.} А ці шмат спадзяванняў, як мы толькі што казалі, у кожнага чалавека?

{Протарх.} Як жа інакш?

{Сакрат.} А хіба няма ў кожным з нас думак, якія мы называем спадзяваннямі?

{Протарх.} Ёсць.

{Сакрат.} І, вядома, гэтыя размаляваныя выявы таксама! Нярэдка бывае з чалавекам, што ён атрымлівае велізарную колькасць золата і, акрамя таго, шмат асалодаў! І ён ужо бязмерна радуецца, бачачы сябе намаляваным на гэтай выяве. [40b]

{Протарх.} Як жа інакш?

{Сакрат.} Ці варта тады казаць, што сярод іх тое, што ўпісана ў дабрадзеіных, збольшага прызнана праўдай з прычыны іх пабожнасці, але сярод бязбожнікаў гэтак жа часта бывае і наадварот; ці мы не хочам гэтага сказаць?

{Протарх.} І выразна трэба казаць.

{Сакрат.} Значыць, і ў кепскіх людзях таксама намаляваныя выявы асалодаў, але яны, трэба меркаваць, несапраўдныя.

{Протарх.} Чаму ж не? [40c]

{Сакрат.} Такім чынам, сярод людзей кепскія звычайна атрымліваюць несапраўдную асалоду, а дабрадзеіныя — сапраўдную.

{Протарх.} Безумоўную праўду кажаш.

{Сакрат.} Такім чынам, згодна з гэтымі сцверджаннямі, у душах людзей ёсць несапраўдныя адчужанні асалоды, а менавіта тыя, якія цвяляць сапраўдныя, і гэтакія самыя пакуты — смешная пародыя на сапраўдныя.

{Протарх.} Ёсць.

{Сакрат.} І напэўна ж, кожны, хто мае меркаванне пра штосьці, заўсёды сапраўды яго выказвае, але часам выказваецца і пра тое, чаго няма, чаго не было і не будзе.

{Протарх.} Вядома. [40d]

{Сакрат.} І менавіта гэта, я мяркую, стварае памылковае меркаванне і змушае памылкова меркаваць. Ці не?

{Протарх.} Ага.

{Сакрат.} І што зараз? Ці не варта нам дапусціць, што боль і асалода знаходзяцца ў такіх выпадках у дачыненнях процілегласці?

{Протарх.} Як гэта?

{Сакрат.} Так, што напараўду радуецца заўсёды нават той чалавек, які звычайна радуецца дарма, часам не маючы дачынення да таго, што ёсць і было, і які часта — мабыць, часцей за ўсё — радуецца таму, чаго наогул ніколі не будзе. [40e]

{Протарх.} Вось жа, о Сакраце, яно, безумоўна, так бывае.

{Сакрат.} Ці не стасуецца тое ж самае разважанне да страху, да ўсплёскаў гневу і да ўсяго гэткага кшталту, гэта значыць: ці нельга сказаць, што ўсё гэта бывае часам несапраўдным?

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Далей: ці можам мы сказаць, што кепскія меркаванні, а таксама добрыя ўзнікаюць інакш, чым памылковыя?

{Протарх.} Не іначай.

{Сакрат.} І я мяркую, мы разумеем, што адчуванне асалоды кепскае ні ў чым іншым, акрамя таго, што яно памылковае. [41a]

{Протарх.} Ты ж сказаў нешта зусім адваротнае, о Сакраце. Бо цалкам можна выказаць здагадку, што адчуванні болю і асалоды ні ў якім разе не ёсць несапраўднымі з прычыны іх несапраўднасці, а хутчэй, калі яны супадаюць з іншымі вялікімі і разнастайнымі несапраўднасцямі.

{Сакрат.} Што ж, пра кепскія асалоды й пра тыя, якія ёсць гэткімі праз зло, мы пагаворым неўзабаве пасля гэтага, калі палічым патрэбным! Але давай працягнем размову пра несапраўдныя: якім чынам яны таксама прысутнічаюць і ўзнікаюць у нас тымі ці іншымі спосабамі. [41b] Бо гэта, магчыма, спатрэбіцца нам для вырашэння іншых важных пытанняў.

{Протарх.} Як жа іначай? Калі тыя асалоды сапраўды існуюць.

{Сакрат.} Вось жа, о Протарху, яны існуюць — прынамсі, на мой погляд, і пакуль мы ў тым не пераканемся, гэтае сцверджанне не можа застацца неабгавораным.

{Протарх.} Добра.

{Сакрат.} То дазволь нам, як тым атлетам, таксама падступіцца да гэтага разважання.

{Протарх.} Давайма.

{Сакрат.} Калі мы дакладна памятаем, крыху раней мы сказалі, [41c] што наша цела, калі ў нас бываюць так званыя жаданні-поцягі, ахоплена вядомымі пачуццямі асобна ад душы і апроч яе.

{Протарх.} Памятаем: раней гэта было сказана.

{Сакрат.} Прытым тое, што імкнецца да станаў, процілеглых станам цела, — гэта душа, а тое, што стварае боль або якую-небудзь асалоду, звязаную з перажываннем болю, — цела, ці не праўда?

{Протарх.} Так і было.

{Сакрат.} А цяпер зрабі высновы наконт таго, што павінна адбыцца.

{Протарх.} Кажы. [41d]

{Сакрат.} Такім чынам, здараецца, што калі гэта мае месца, боль і асалода суіснуюць, і ўспрыманне абодвух процілеглых адчуванняў узнікае разам адначасова, як цяпер яно выразна паказана.

{Протарх.} Зразумела, што так.

{Сакрат.} Хіба наступнае не было таксама сказанае і вызначанае агульным разуменнем?

{Протарх.} І што ж?

{Сакрат.} Што і боль, і асалода прымаюць свае «больш» і «менш» і што яны цалкам належаць да нявызначаных станаў

{Протарх.} Было сказанае, і што?

{Сакрат.} Якія ёсць шляхі й спосабы слухна гэта разабраць? [41e]

{Протарх.} Што менавіта і як?

{Сакрат.} Напрыклад, калі дзеля таго, каб разабрацца ў любых пытаннях гэткага кшталту мы паспрабуем адрозніць, якое з гэтых адчуванняў дадзена ў большай меры і якое мацней: боль у дачыненні да асалоды, боль у дачыненні да болю і асалода ў дачыненні да асалоды.

{Протарх.} Гэта дакладна так, і я хацеў бы менавіта ў гэтым разабрацца.

{Сакрат.} Што ж? Калі казаць пра зрок, то велічыня прадметаў залежыць ад адлегласці, што скажае [42a] праўду і абумоўлівае памылковасць меркаванняў; хіба ж не тое самае адбываецца з пакутамі й асалодамі?

{Протарх.} Нават яшчэ ў большай ступені, о Сакраце.

{Сакрат.} Але ж крыху раней у нас атрымалася процілеглае.

{Протарх.} Што ты маеш на ўвазе?

{Сакрат.} Раней памылковыя і праўдзівыя меркаванні пры сваім узнікненні прышчаплялі пакутам і асалодам свае ўласцівасці. [42b]

{Протарх.} Існае праўда.

{Сакрат.} Але цяпер, калі яны змяняюцца, то здалёк, то зблізку, яны адначасова ёсць размешчанымі побач, і адчуванні асалоды побач з адчуваннямі пакутаў большыя і мацнейшыя, а адчуванні пакутаў, з другога боку, побач з асалодамі — меншыя і слабейшыя.

{Протарх.} Гэта, безумоўна, мусіць вынікаць са сказанага.

{Сакрат.} Такім чынам, ты адсячэш велічыню, на якую кожны з гэтых станаў падаецца большым або меншым, чым

ён ёсць у сапраўднасці, — гэтую ўяўную, а не сапраўдную велічыню — і не скажаш, што яна мае слушны выгляд, а таксама ніколі не наважышся [42c] тую частку асалоды і болю, што прыпадае на яе, назваць слушнай і сапраўднай.

{Протарх.} Не, ніколі.

{Сакрат.} Пасля гэтага мы хочам адразу ўбачыць, ці не сустракаем мы такім чынам у жывых істот адчуванняў асалоды й болю, якія ёсць нават яшчэ больш несапраўднымі.

{Протарх.} Што ты маеш на ўвазе і як?

{Сакрат.} Неаднаразова казалася, што пры разбурэнні прыроды жывых істот, ці то з прычыны змешванняў і падзелаў, ці то з прычыны напаўненняў і апаражненняў, а таксама розных павелічэнняў і змяншэнняў у іх [42d] узнікаюць скрухі, пакуты, адчуванні болю ды іншае, што пазначаецца гэткага кшталту назвамі.

{Протарх.} І праўда, гэта было сказана неаднаразова.

{Сакрат.} Калі ж прырода жывых істот аднаўляецца, то гэткае аднаўленне, напэўна, прымалася б намі за асалоду.

{Протарх.} Слушна.

{Сакрат.} А што, калі ў нашым целе не адбываецца ні адно, ні другое?

{Протарх.} А адкуль жа гэткі стан мог бы ўзнікнуць, о Сакраце?

{Сакрат.} Ты паставіў пытанне, о Протарху, якое зусім не [42e] датычыцца цяперашніх нашых разважанняў.

{Протарх.} Чаму ж?

{Сакрат.} Бо гэтае пытанне не замінае мне, у сваю чаргу, звярнуцца да цябе з пытаннем.

{Протарх.} З якім?

{Сакрат.} Калі ж бы гэтага не бывала, о Протарху, то ці трэба сказаць табе, што з гэтага непазбежна б для нас атрымалася?

{Протарх.} Ты маеш на ўвазе — калі цела не рухаецца ні ў водным напрамку?

{Сакрат.} Менавіта так.

{Протарх.} Відавочна, о Сакраце, што ў гэтым выпадку не ўзнікла б ні асалоды, ні болю. [43a]

{Сакрат.} Вельмі добра сказана. Аднак я лічу, ты хочаш сказаць, што адно з двух заўсёды павінна адбывацца з намі! Бо, як кажуць мудрацы, ўсё на свеце заўсёды цячэ ўверх і ўніз.

{Протарх.} Яны напэўду так кажуць і, здаецца, не памыляюцца.

{Сакрат.} Як тое можа быць, калі яны самі беспамылковыя людзі? Тым часам я хачу пазбегнуць выказанага толькі што сцверджання. Я маю намер уцячы ад гэтага наступным чынам, а ты бязь са мною!

{Протарх.} Скажы, кудую?

{Сакрат.} «То няхай будзе так!» — скажам мы ім. [43b] Але ты павінен адказаць мне, ці заўсёды адушаўлёная істота адчувае ўсё тое, што яна ўспрымае, ці ад нас не выслізгвае нават тое, што мы расцём і адчуваем штосьці гэткага кшталту, і ці не адбываецца ўсё наадварот.

{Протарх.} Але ж, сапраўды, зусім наадварот! Бо бязмала ўсе гэткія рэчы адбываюцца па-за нашай свядомасцю.

{Сакрат.} Такім чынам, тое, што мы казалі раней, было няслушна выказана, а менавіта — што гэтыя змены, якія ідуць то ўніз, то ўверх, выклікаюць адчуванні то пакутаў, то асалоды.

{Протарх.} Чаму ж не? [43c]

{Сакрат.} Калі выказаць гэта наступным чынам, гэта, напэўна, будзе лепш і больш дакладна.

{Протарх.} Якім чынам?

{Сакрат.} Нягледзячы на тое, што вялікія змены выклікаюць у нас адчуванні часткова болю і часткова асалоды,

з іншага боку, памяркоўныя і малыя змены звычайна не абуджаюць ні таго, ні другога.

{Протарх.} Так казаць больш слушна, о Сакраце.

{Сакрат.} Калі так, ці не павінна толькі што апісанае жыццё з'явіцца зноўку?

{Протарх.} Якое?

{Сакрат.} Тое, што, як мы казалі, было без болю і без радасці.

{Протарх.} Існую праўду кажаш.

{Сакрат.} Такім чынам, давай вызначым трыкае жыццё: адно ёсць [43d] асалодай, другое ёсць болем і яшчэ адно не ёсць ні тым, ні другім. А што б ты сказаў на гэта?

{Протарх.} Не іначай, як тое самае: што ёсць трыкае жыццё.

{Сакрат.} А «радавацца» і «не пакутаваць» — ці гэта не тое ж самае?

{Протарх.} Пра што ты?

{Сакрат.} Вось жа, калі ты чуеш, як нехта кажа, што найбольшаю асалодаю ёсць пражыць усё жыццё без пакутаў — як ты мяркуеш, што ён мае на ўвазе?

{Протарх.} Відаць, ён хоча сказаць, што не пакутаваць — гэта тое, што прыносіць асалоду. [43e]

{Сакрат.} З трох рэчаў, дадзеных нам, у залежнасці ад таго, чаго ты хочаш, каб выкарыстоўваць лепшыя назвы для нас, вызнач сабе адну як золата, другую як срэбра, а трэцюю — як ніводную з дзвюх першых.

{Протарх.} Вызначыў.

{Сакрат.} Ці можа ніводная з дзвюх ніколі не стаць ані золатам, ані срэбрам?

{Протарх.} І як жа так?

{Сакрат.} Вось жа, сярэдняя форма жыцця, калі б хтосьці называў яе асалодаю ці болем, ніколі не будзе раз-

глядацца слушна, калі б хто-небудзь хацеў паглядзець на яе гэткім чынам, і не будзе называцца слушна, калі б хто-небудзь хацеў назваць яе так, гэта б не мела сэнсу.

{Протарх.} Як так? [44a]

{Сакрат.} Тым не менш, о дружа, мы бачым людзей, якія гэтак кажучь і гэтак думаюць.

{Протарх.} І іх вельмі шмат.

{Сакрат.} Яны думаюць таксама, што радуюцца, калі яны не засмучаюцца?

{Протарх.} Яны, прынамсі, так кажучь.

{Сакрат.} То значыць, яны сапраўды думаюць, што радуюцца, бо інакш бы не казалі гэтага.

{Протарх.} Бадай што так.

{Сакрат.} Такім чынам, яны, вядома, маюць няслушны погляд на радасць, бо паняцці «не пакутаваць» і «радавацца» паводле самой сваёй прыроды розныя.

{Протарх.} І праўда, гэта розныя рэчы.

{Сакрат.} То ці прымем мы, як мы толькі што гэта рабілі, тое, што гэткіх станаў у нас тры, або ж будзем лічыць, што іх толькі два, прычым боль назавём [44b] злом для людзей, а спыненне болю, што само па сабе ёсць добром, — асалодаю?

{Протарх.} Але ж навошта, о Сакраце, мы цяпер самі ў сябе пра гэта пытаемся? Я не разумею.

{Сакрат.} І чаму ж ты, о Протарху, сапраўды не разумееш праціўнікаў Філеба?

{Протарх.} І пра каго ты ў гэтым выпадку кажаш?

{Сакрат.} Пра тых, якія лічацца добрымі знаўцамі прыроды і якія сцвярджаюць, што асалодаў не існуе зусім.

{Протарх.} Чаму ж не існуе? [44c]

{Сакрат.} Яны лічаць усё тое, што аднадумцы Філеба завуць асалодаю, уцёкамі ад пакутаў.

{Протарх.} І ты нам, о Сакраце, прапануеш верыць ім, ці як?

{Сакрат.} Не, але трэба ставіцца да іх як да свайго кшталту прарокаў, што прадказваюць не дзякуючы свайму ўмельству, а з прычыны пэўных змрачнаватых якасцяў іх досыць шляхетнай натуры. Вось жа, яны маюць вялікую нянавісць да моцы асалоды і ўжываюць яе праз нездаровую перакананасць у тым, што ўся яе спакусліваць ёсць адно чараўніцтвам, а не асалодаю. Вось гэткім чынам ты можаш ставіцца да іх, пасля таго як таксама разгледзіш іх іншыя кіслыя абліччы! Але пасля гэтага ты таксама даведаешся, якія асалоды падаюцца мне сапраўднымі, каб нам толькі потым, разгледзеўшы іх значнасць з абодвух гледзішчаў, вырадаваць наша рашэнне.

{Протарх.} Ты слухна кажаш.

{Сакрат.} То давай пойдзем за імі як нашымі хаўруснікамі утроп іх змрачнаватай натуры. Я мяркую, што яны кажуць неяк паблажліва — [44d] прыкладна гэтак: «Калі б мы хацелі распазнаць прыроду якога-небудзь паняцця, напрыклад, цвёрдасці, мы б, напэўна, лепш пазналі яго, калі б паглядзелі на самае цвёрдае, або калі б скіравалі свой позірк на найменш цвёрдае?» І ты, о Протарху, павінен адказаць гэтым звягліўцам гэтак жа сама, як і мне.

{Протарх.} Вядома, што я ім адкажу: першае паводле моцы.

{Сакрат.} Цяпер, калі мы хочам ведаць род асалоды і ў чым палягае яе прырода, нам трэба будзе засяроджваць сваю ўвагу [45a] не на найменшых асалодах, а на тых, якія падаюцца як самыя высокія і моцныя.

{Протарх.} Любы ў гэтым зараз далучыцца да цябе.

{Сакрат.} Хіба ж самыя даступныя асалоды, якія таксама ёсць наймацнейшымі з асалодаў, як мы заўсёды кажам, не належаць да цела?

{Протарх.} То як жа іначай?

{Сакрат.} Ці яны мацнейшыя ў тых, хто пакутуе і знаходзіцца ў стане хваробы, або ў тых, хто здаровы? Але будзьма асцярожныя, каб не схібіць з паспешлівым адказам. Магчыма, мы б хацелі сказаць коратка: [45b] «У здаровых людзей».

{Протарх.} Натуральна.

{Сакрат.} Але як? Хіба сярод асалодаў не галоўныя тыя, якія звязаны з найвялікшымі жаданнямі-поцвягамі?

{Протарх.} Чаму ж гэта было б няпраўдай?

{Сакрат.} А ці не праўда, што хворыя на ліхаманку і тыя, хто пакутуе на гэткага кшталту хваробы, больш адчуваюць смагу і мерзнуць, а праз тое, што яны прывыклі пакутаваць праз цела, пакутуюць больш? Хіба яны не адчуваюць большай патрэбы і, задавальняючы яе, не маюць таксама большага адчування асалоды? Ці ж мы не скажам, што гэта слушна?

{Протарх.} Тое, што ты цяпер сказаў, падаецца цалкам слушным. [45c]

{Сакрат.} І што тады? Ці будзем мы праўдзівымі, кажучы, што, калі хтосьці хоча сузіраць найвялікшыя асалоды, ён павінен звяртаць сваё сузіранне не на здароўе, а на хваробу? Гэта як калі б я хацеў спытаць у цябе, ці цяжка хворыя маюць больш асалодаў, чым здаровыя: зразумела, я пытаюся толькі пра велічыню асалоды і з якога боку ўвогуле яна мае найбольшую ступень у кожным выпадку. Бо, як мы ўжо казалі, нам трэба паспрабаваць зразумець прыроду, якую яна ў сабе мае, і чым яна ёсць паводле тлумачэнняў тых, хто сцвярджае, нібыта яе зусім няма. [45d]

{Протарх.} Ну, я нежк імкнуся паспяваць за тваёй думкай.

{Сакрат.} Ты, о Протарху, неўзабаве падасі не горшы доказ гэтаму! То адказвай: хіба ты не бачыш большых

асалодаў у распусным жыцці — я не кажу пра колькасць, а пра тыя, якія мацнейшыя і вышэйшыя, — чым у жыцці стрыманым і разважлівым? Кажы, але асцярожна.

{Протарх.} Ну, я разумею, што ты маеш на ўвазе, і я лічу, што розніца вялікая. Бо стрыманых заўсёды трымала ў пэўных межах прыказка, якая не раіць рабіць «нічога праз меру», адпаведна якой [45e] яны сябе і паводзяць! А з іншага боку, паводзіны людзей неразважлівых і распусных утрымліваюць у сабе асалоду, якая даходзіць да вар'яцтва, што прымушае іх ажно стагнаць.

{Сакрат.} Добра! І калі гэта так, то, відавочна, і найвялікшыя адчуванні асалоды, і наймацнейшыя адчуванні болю ўзнікаюць пры любога кшталту заганнясці цела і душы, аднак не ў выпадку іх дабрадзейнасці.

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Такім чынам, мы павінны выбраць з іх некалькі і разгледзець, які яны маюць уласцівасці, каб называць іх наймацнейшымі.

{Протарх.} Безумоўна. [46a]

{Сакрат.} Падумай, якія ж асалоды ёсць у наступных хваробах...

{Протарх.} Якія?

{Сакрат.} Тыя сярод бессаромных, супраць якіх тыя змрачнаватыя людзі, пра якіх мы казалі, маюць асаблівую нянавісць.

{Протарх.} Супраць якіх жа?

{Сакрат.} Напрыклад, лячэнне чуханнем каросты і ўсіх гэткага кшталту хвароб, дзе не патрабуецца ніякага іншага лекавання! Бо, дзеля багоў, што мы скажам наконт адчування, што мы маем у гэтым выпадку? Гэта асалода ці боль?

{Протарх.} Тут, о Сакраце, узнікае, так бы мовіць, нейкае змяшанае зло. [46b]

{Сакрат.} Я ўгадаў гэта зусім не дзеля Філеба! Але, о Протарху, не прыгледзеўшыся бліжэй да гэтых прыемных адчуванняў і звязаных з імі пачуццяў, мы наўрад ці калі-небудзь змаглі б давесці нашы цяперашнія разважанні да таго, што мы шукаем.

{Протарх.} То праройдзем да тых, што ім роднасныя.

{Сакрат.} Ты маеш на ўвазе асалоды, якія ўдзельнічаюць у змешванні?

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Бываюць змешванні цялесныя — у саміх целах [46с] і душэўныя — у душы. Пакуты душы і цела мы, у сваю чаргу, знойдзем змяшанымі з асалодамі, і такая сумесь называецца часам асалодаю, часам — пакутамі, і тут, і там.

{Протарх.} Якім чынам?

{Сакрат.} Калі хто-небудзь пры вяртанні да здароўя або падчас хваробы перажывае адначасова процілеглыя станы: напрыклад, адчуваючы дрыжкі, саграецца, а адчуваючы гарачку, мерзне, імкнучыся, як мне здаецца, адно набыць, а іншага пазбыцца, то гэтая своеасаблівая, так сказаць, сумесь горкага [46d] з салодкім спачатку моцна раздражняе, а пасля выклікае дзікую напругу.

{Протарх.} Тое, што ты кажаш, вялікая праўда.

{Сакрат.} Ці не пароўну ў адных з гэтых сумесяў пакутаў і асалодаў і ці не больш чаго-небудзь аднаго ў іншых?

{Протарх.} Ну, вядома.

{Сакрат.} Што да тых выпадкаў, у якіх адчуванне пакутаў, здаецца, пераважае над адчуваннем асалоды, скажы толькі, што яны такія самыя, як і пры згаданай каросце і свербе: калі ўсё кіпіць і гарыць унутры, і чалавек адчувае, што не можа даць рады драпаннем ды чуханнем, а толькі [46e] знішчае вонкавыя часткі скуры, то набліжаючы ў лазнях

вонкавыя часткі да агню або да холаду і змяняючы іх стан, мы часам робім унутраным часткам вялізную асалоду, часам жа ствараем адчуванне, процілеглае тым, якія выпрабоўваюць вонкавыя часткі, — і гэта залежыць ад перавагі пакутаў або асалоды ў іх сумесі; пры гэтым мы гвалтоўна раз'ядноўваем змяшанае і змешваем [47a] раз'яднанае, адчуваючы адразу і боль, і асалоду.

{Протарх.} Існая праўда.

{Сакрат.} Э іншага боку, штораду, калі дамешак асалоды большае ў апісаных выпадках, змяшаная частка болю выклікае сверб і часам змушае нават падскокваць, а таксама выклікае разнастайныя змены ў колеры твару, жэстах і дыханні — гэтак што чалавек урэшце ўпадае ў поўны экстаз і пачынае па-дурному крычаць, ці не так? [47b]

{Протарх.} Хіба што так.

{Сакрат.} І, дружа мой, гэта нават змушае яго сказаць пра сябе, а таксама іншых — пра яго, што ён амаль памірае ад раскошы гэтых асалодаў! І акурат іх ён увесць час і ўсяляк дамагаецца тым больш настойліва, чым больш ён распусны і шалёны: называе іх наймацнейшымі, а людзей, якія аддаюць тым асаладам найбольш часу ў жыцці, лічыць шчаслівымі.

{Протарх.} Ты апісаў усё гэта, о Сакраце, вельмі пераканаўча: менавіта так гэта адбываецца з вялікім мноствам людзей. [47c]

{Сакрат.} Несумненна, о Протарху, што да цялесных асалодаў, я іх разглядаў асобна: іх змешванне абумоўленае ўзаемадзеяннем адчуванняў скуры і ўнутраных частак цела. Але датычна тых пачуццяў, пры якіх душа надае целу процілеглы стан, боль у процілегласць асалодзе і асалода ў процілегласць болю — прычым абое яны зліваюцца ў адну агульную сумесь, — то ў дачыненні да іх мы ўжо раней вызначылі, што жывая істота, спускаючыся, прагне

напаўнення і, паколькі спадзяецца атрымаць яго, радуецца, а паколькі яна адчувае пустэчу, пакутуе; аднак тады мы не пацвердзілі гэтага, цяпер жа [47d] мы кажам, што ўва ўсіх гэтых незлічоных выпадках розных станаў душы і цела ўтвараецца адна агульная сумесь болю і асалодаў.

{Протарх.} Бадай што ты кажаш цалкам дакладна.

{Сакрат.} Такім чынам, з сумесі болю і асалоды ў нас засталася толькі адно.

{Протарх.} Ты пра што кажаш?

{Сакрат.} Пра тую сувязь, якую, як мы ўжо казалі, душа шмат у чым успрымае для сябе.

{Протарх.} Што мы маем на ўвазе пад гэтым? [47e]

{Сакрат.} Гнеў і страх, тугу і жаль, каханне і рэўнасць, зайздрасць і іншыя эмоцыі гэтага кшталту — хіба не лічыш іх пэўнага кшталту адчуваннямі душы?

{Протарх.} Ну так.

{Сакрат.} І хіба мы не ўбачым, што яна перапоўнена неапісальным адчуваннем асалоды? Ці мы нам трэба нагадваць у першую чаргу пра тое, што...

Гнеў, што ў разумных не раз у ліхое прыводзіць шаленства,

Ў грудзі спачатку цячэ ў саладзейшым ад мёду здаецца¹,

[48a] а таксама пра адчуванне асалоды, якое змешваецца з адчуваннем болю ў настроі жалю ды тугі?

{Протарх.} Не — акурат гэтак яно напраўду і бывае.

{Сакрат.} І, напэўна, ты таксама думаеш пра трагедыйныя відовішчы, дзе людзі радуюцца і плачуць адначасова?

{Протарх.} Як жа інакш?

¹ Цытата з «Іліяды» Гамера, кн. 18, радкі 108–109. (У арыгінале: «ὅς τ' ἐφέηκε πολύφρονά περ χαλεπήναι ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο...»). — *Заўв. перакладчыка.*

{Сакрат.} Але што да настрою нашай душы ў камедыях, ці ведаеш ты, што тут ёсць сумесь болю і асалоды?

{Протарх.} Разумею не да канца. [48b]

{Сакрат.} Вядома, бо гэта не так лёгка, о Протарху, распазнаць у кожным выпадку апісаны стан душы.

{Протарх.} Сапраўды нялёгка, як і мне здаецца.

{Сакрат.} Давай разгледзім гэта тым больш уважліва, бо ўсё выглядае цям'яна, каб мець магчымасць лягчэй успрымаць сумесь болю і асалоды таксама і ў іншых выпадках.

{Протарх.} То кажы далей.

{Сакрат.} А што наконт слова «зайздрасць», якое было толькі што прамоўленае і якое ты, напэўна, хочаш выкарыстаць, каб апісаць боль душы, ці не так?

{Протарх.} Менавіта так.

{Сакрат.} Відавочна, што зайздроснікам будзе чалавек, які радуецца злу для сваіх блізкіх. [48c]

{Протарх.} Ну вядома ж.

{Сакрат.} А няведанне і тое, што мы называем глупствам, — гэта ж зло.

{Протарх.} Чаму ж не?

{Сакрат.} Адсюль паглядзі на прыроду смешнага...

{Протарх.} Ты толькі кажы.

{Сакрат.} Наогул кажучы, гэта загана, якая атрымала сваю назву ад пэўнай якасці! Дакладней, гэта тая разнавіднасць заганы, якая ўяўляе сабою процілегласць стану, пазначанаму ў надпісе ў Дэльфах¹.

¹ Паводле антычных аўтараў, на мury святыні Аполона ў Дэльфах, дзе прарочыла Пітыя, былі зробленыя некалькі надпісаў-графіці. Адным з такіх надпісаў быў: «Пазнай самога сябе». Аўтарства гэтага надпісу дакладна не вызначана. — *Па матэрыялах Вікіпедыі.*

{Протарх.} Ты хочаш сказаць, о Сакраце, пра надпіс «Пазнай самога сябе»? [48d]

{Сакрат.} Так. І процілегласцю гэтаму, відавочна, было б: зусім не ведаць сябе.

{Протарх.} Чаму ж не?

{Сакрат.} А цяпер, о Протарху, паспрабуй раскласці гэта траякім спосабам.

{Протарх.} Што ты маеш на ўвазе? Я ніяк не здолею.

{Сакрат.} Ты хочаш сказаць, што я адзіны ў гэтай хвілі, хто павінен падзяліць гэта?

{Протарх.} І кажу, і прашу — а не толькі кажу.

{Сакрат.} Ці ж сярод усіх людзей, што не ведаюць саміх сябе, кожны не мусіць пазнаваць гэты стан адным з трох спосабаў?

{Протарх.} Як?

{Сакрат.} Перш за ўсё, у дачыненні да грошай, а менавіта: яны [48d] думаюць, што яны багацейшыя, чым ёсць у рэальнасці.

{Протарх.} Існуе шмат тых, хто пакутуе на гэтую немач.

{Сакрат.} Але ёсць яшчэ больш тых, хто думае, што яны вышэйшыя, прыгажэйшыя і, увогуле, лепшыя сваім цэлам, чым ёсць у сапраўднасці.

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Аднак я лічу, што пераважнай большасці сярод іх не хапае трэцяга пункту, а менавіта душы, у тым, што яны лічаць сябе больш дабрадзейнымі, але гэта не так.

{Протарх.} Несумненна. [49a]

{Сакрат.} А сярод існых цнотаў ці не за мудрасць больш за ўсё спаборнічае натоўп, які заўсёды сварыцца ды спрачаецца і поўны несапраўднай, уяўнай мудрасці?

{Протарх.} Чаму ж бы й не?

{Сакрат.} І, натуральна, было б слушным у цэлым назваць гэты стан рэчаў злом.

{Протарх.} Ну вядома ж.

{Сакрат.} Але тут, о Протарху, мы неадкладна павінны падзяліць яго яшчэ раз, і тое ўдвая, калі бяром пад увагу жартаўлівую зайздрасць і хочам бачыць у ёй дзіўную сумесь асалоды і болю. Аднак якім чынам, пытаешся ты, падзяліць гэта надвое? Людзі, якія неразумна склалі пра сябе такое памылковае меркаванне [49b], зусім непазбежна павінны, падобна да ўсіх наогул людзей, або адпавядаць сваёй моцы й сіле, або не.

{Протарх.} Безумоўна.

{Сакрат.} Таму і кіруйся ў сваім падзеле названай прыкметай; ты зробіш слушна, калі назавеш смешнымі тых сярод іх, якія, слабыя і няздольныя адпомсціць за сябе, калі іх абсмейваюць, у той жа час трымаюцца памылковага меркавання пра сябе. Тых жа, хто здольны адпомсціць, назаві страшнымі, [49c] гнюснымі, небяспечнымі, і ты будзеш, такім чынам, мець самае дакладнае ўяўленне пра іх. У сапраўднасці, няведанне моцных небяспечнае і ганебнае, бо і само яно, і разнастайныя яго маскі згубныя для блізкіх, а няведанне слабых мы адносім да катэгорыі смешных паводле сваёй прыроды рэчаў.

{Протарх.} Ты кажаш цалкам дакладна. Аднак сумесь асалодаў і пакутаў ува ўсім гэтым мне яшчэ не зразумелая.

Сакрат: То паглядзі спачатку на прыроду зайздрасці!

Протарх: Ты толькі кажы. [49d]

{Сакрат.} Гэта нейкія несправядлівыя пакуты й асалоды, ці не так?

{Протарх.} Гэтак, безумоўна, павінна быць.

{Сакрат.} То значыць радавацца злу для ворагаў не ёсць ані несправядлівасцю, ані зайздрасцю?

{Протарх.} Як жа інакш?

{Сакрат.} З іншага боку, бачыць зло для сяброў і, як яно здараецца, не засмучацца, а радавацца — ці ж гэта справядліва?

{Протарх.} Хіба так можна?

{Сакрат.} Хіба мы не казалі, што няведанне сябе — гэта зло для кожнага?

{Протарх.} Слушна.

{Сакрат.} Вось жа, кажучы пра сяброў несапраўднай мудрасці й несапраўднай прыгажосці [49e] і ўсяго таго, пра што мы цяпер разважалі, і паказаўшы, што ўсё гэта падзяляецца на тры роды, мы назвалі смешным усё слабое і ненавісным усё моцнае. То ці не паўторам мы маё нядаўняе сцверджанне, што гэткая ўласцівасць, калі яна бяшкодная, выклікае смех, нават калі яна належыць нашым сябрам?

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Але хіба мы не згодныя з тым, што, паколькі гэта няведанне, то гэта ў сваёй сутнасці зло?

{Протарх.} Ну вядома ж, згодныя.

{Сакрат.} То мы радуемся або засмучаемся, калі смяёмся з гэтага?

{Протарх.} Відавочна, мы радуемся. [50a]

{Сакрат.} Ці не прыходзім мы, такім чынам, да высновы, што асалода наконт зла для сяброў спараджаецца зайздрасцю?

{Протарх.} Безумоўна, прыходзім.

{Сакрат.} Такім чынам, смеючыся з таго, што смешнае ў сябрах, мы прыходзім да высновы, што мы змешваем асалоду з зайздрасцю, паядноўваем асалоду з пэўным болям! Бо мы даўно пагадзіліся, што зайздрасць — гэта боль душы, а смех — асалода, і што ў гэтых выпадках і тое, і другое мае месца адначасова.

{Протарх.} Праўда. [50b]

{Сакрат.} Хада нашых думак цяпер паказвае нам, што ў спевах-плачах і трагедыях, і не толькі ў тых, што на сцэне, але і ўва ўсёй трагедыі і камедыі жыцця, гэтаксама як і ў тысячах іншых выпадкаў, адчуванне пакутаў змешваецца ў нас з адчуваннем асалоды.

{Протарх.} Немагчыма, о Сакраце, адмаўляць гэта, як бы некаму ні хацелася даводзіць адваротнае.

{Сакрат.} Такім чынам, перад намі гнеў і страх, туга і жаль, каханне і рэўнасць, зайздрасць [50c] ды іншыя эмоцыі гэтакага кшталту, у чым, як я ўжо казаў, мы знаходзім тую сумесь. Ці праўда?

{Протарх.} Праўда.

{Сакрат.} І тады мы разумеем, што толькі што сказанае цалкам датычыцца жалю, зайздрасці і гневу?

{Протарх.} Як нам гэтага не разумець?

{Сакрат.} Ці штосьці засталася яшчэ?

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} А чаму ты думаеш, што я паказаў табе, уласна кажучы, гэтую сумесь на прыкладзе камедыі? Вось жа, менавіта таму, што мне зараз будзе лёгка паказаць [50d] яе і ў страху, і ў каханні і ў іншых рэчах! Засвоіўшы гэта, я спадзяюся, ты дазволіш мне не задоўжваць разважанні, звяртаючыся яшчэ і да іншых згаданых намі пачуццяў, а проста прымеш тое, што цела і душа, як паасобку адно ад аднаго, гэтак і ўзятыя разам, увесь час атрымліваюць сумесь асалоды і пакутаў. Скажы ж мне зараз: ці адпускаеш ты мяне, або хочаш затрымаць ажно да паўночы? Эрэшты, мяркую, я буду адпушчаны табою, калі дадам, што ўва ўсім гэтым [50e] я збіраюся даць табе справаздачу заўтра; зараз жа я хачу перайсці да астатняга — да таго суджэння, якога патрабуе Філеб.

{Протарх.} Добра сказана, о Сакраце! То пра рэшту распавядзі так, як табе будзе больш даспадобы.

{Сакрат.} Натуральна, мы павінны, у пэўнай патрэбе, адразу перайсці ад тых змяшаных асалодаў да абсягу незмяшаных. [51a]

{Протарх.} Вельмі добра кажаш.

{Сакрат.} Вось жа, я паспрабую паказаць табе іх адваротны бок. Як я ўжо казаў, я не надта веру людзям, якія сцвярджаюць, нібыта ўсе асалоды — гэта палёгка ў пакутах, аднак я выкарыстоўваю іх у якасці сведкаў таго, што пэўныя асалоды толькі падаюцца такімі, хоць гэта ў сапраўднасці зусім не так; а іншыя, якія падаюцца вялікімі і моцнымі, змяшаныя з пакутамі і ўлагоджваннем наймацнейшых боляў пры цяжкіх станах цела і душы. [51b]

{Протарх.} Але якія сярод апошніх, о Сакраце, варта было б разумець як сапраўдныя?

{Сакрат.} Гэта асалоды, выкліканыя прыгожымі, як кажуць, фарбамі, абрысамі, шматлікімі пахамі, гукамі ды ўсім тым, у чым недахоп не заўважны і не звязаны з пакутамі, а напаўненне заўважнае і прыемнае.

{Протарх.} Як гэта разумець, о Сакраце?

{Сакрат.} Вядома, тое, што я маю на ўвазе, [51c] не адразу зразумелае, і трэба сапраўды паспрабаваць растлумачыць гэта. Я не спрабую апісваць як прыгажосць формы тое, што шырокая публіка можа прыняць за яе: напрыклад, прыгажосць жывых істот або пэўных карцін; аднак не, я маю на ўвазе простае і круглае, у тым ліку, значыць, паверхні й целы, якія нараджаюцца пад такарным разцом і якія будуцца з дапамогай ліновак і кутамераў, калі ты мяне разумееш. У сапраўднасці, я называю гэта выдатным не ў дачыненні да чаго-небудзь, як гэта можна сказаць пра іншыя рэчы, але вечна выдатным самім па сабе, паводле сваёй

прыроды й здольным узбуджаць нейкія асаблівыя, уласцівыя толькі яму асалоды, якія не маюць нічога агульнага з [51d] асалодаю ад рознага кшталту казытанняў! Ёсць і колеры, якія маюць той жа самы характар, але ці ты разумееш тое, пра што я кажу, або не?

{Протарх.} Я намагаюся, о Сакраце! Толькі паспрабуй гаварыць яшчэ больш выразна!

{Сакрат.} Я кажу пра асалоду ад тонаў, якія пяшчотныя ды светлыя і выдаюць чысты гук, прыгожыя не ў дачыненні да чагосьці іншага, але самі па сабе і для сябе, пра тое, што якраз яны суправаджаюцца натуральнай асалодай.

{Протарх.} І гэткае ёсць. [51e]

{Сакрат.} А род асалоды, які ствараецца пахамі, менш боскі, чым першы. А тое, што да яе не дамешваюцца непазбежныя пакуты, якога б кшталту ні былі і для каго б ні рабіліся гэтыя асалоды, гэта я лічу суцэльна адпаведным названым раней асалодам. Дык вось, калі ты ўхапіў маю думку, існуюць дзве разнавіднасці таго, што мы называем асалодамі.

{Протарх.} Разумею.

{Сакрат.} Давай неадкладна дадамо да гэтага адчуванні асалоды, звязаныя з заняткамі навукай, [52a] паколькі мы можам выказаць здагадку, што з таго моманту, як яны ўпершыню ўзніклі, яны маюць рысы голаду (а менавіта голаду да ведаў) і, гэткім чынам, — болю як выніку голаду да ведаў.

{Протарх.} Ну, я магу пагадзіцца таксама з гэтым.

{Сакрат.} Але як? Калі дасведчаныя людзі пачынаюць цярпець страты праз забыццё, ці заўважаеш ты, што з імі спалучаны нейкі боль?

{Протарх.} Не ад прыроды, але часам, калі чалавек пачынае ўсведамляць гэты стан, а менавіта калі таму, [52b] хто пацярэў ад такой страты, робіцца прыкра ад недахопу ведаў.

{Сакрат.} Аднак пакуль, о дарагі ты мой, мы абмяркоўваем толькі станы самі па сабе, не зважаючы на тое, як пра іх думаць.

{Протарх.} Тады твая праўда, што, зыходзячы з нашых ведаў, забыванне заўсёды адбываецца без болю.

{Сакрат.} Вось жа, трэба сказаць, што асалоды, звязаныя з ведамі, не змешваюцца з адчуваннем болю і ні ў якім разе не для вялікай колькасці людзей, а якраз для вельмі нешматлікіх людзей.

{Протарх.} Чаму ж бы так не сказаць? [52c]

{Сакрат.} І цяпер, калі мы належным чынам вызначылі розніцу паміж чыстымі адчуваннямі асалоды й тымі, якія можна справядліва ахарактарызаваць прыкладна як нячыстыя, дадайма дзеля плёну нашых разважанняў да гвалтоўных узбуджэнняў асалоды празмернасць, а да іншых — адваротнае, а менавіта сувымернасць. Вызначым, што асалоды, якія маюць вялікі абсяг і моц і бываюць гэткімі то часцей, то радзей, належаць да роду бязмежнага, якое ў большай або [52d] меншай ступені прабіраецца ў цела і душу; а іншыя асалоды аднясем да ліку сувымерных.

{Протарх.} Ты, о Сакраце, кажаш цалкам дакладна.

{Сакрат.} Акрамя таго, у нас ёсць наступныя рэчы, каб разгледзець іх больш уважліва...

{Протарх.} Якія ж?

{Сакрат.} Што ж тады нам трэба лічыць сапраўдным? Чыстае, незмяшанае ці ж бурлівае і шматлікае, і вялікае, і дзёрзкае?

{Протарх.} Што ты, о Сакраце, маеш на ўвазе гэтак пытаючыся?

{Сакрат.} Тое, о Протарху, каб у сваіх разважаннях пра асалоду і навуку, нічога [52e] не пакідаць па-за ўвагаю, каб, калі ў адным або ў другім знойдзецца штосьці чыстае

або нячыстае, усё чыстае, з'явіўшыся на суд — мой, твой і ўсіх тут прысутных, — лягчэй прывяло нас да пэўнага суджэння.

{Протарх.} Вельмі слушна.

{Сакрат.} Ну тады пра ўсё тое, што мы называем чыстымі родамі, давай падумаем наступным чынам! Спачатку абярэм адзін і разгледзім яго бліжэй. [53a]

{Протарх.} Які ж нам абраць?

{Сакрат.} Калі хочаш, давай спачатку паглядзім на род белага.

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Што ж нам паказвае чысціня белага і што гэта такое? Ці гэта, мабыць, самае вялікае і самае насычанае або самае незмяшанае, у якім нельга знайсці ніводнай іншай часцінкі любога колеру?

{Протарх.} Відавочна, самае незмяшанае.

{Сакрат.} Слушна. Дык ці не вызначыць нам, о Протарху, [53b] яго, а зусім не самае вялікае і самае насычанае, як самае сапраўднае і, у той жа час, таксама як найпрыгажэйшае з усяго белага?

{Протарх.} Цалкам слушна.

{Сакрат.} Вось жа, калі мы скажам, што маленькая чыстая белая плямка і бялейшая, і, разам з тым, прыгажэйшая і сапраўднейшая за вялікую змяшаную белую пляму, то наша сцверджанне будзе цалкам слушным.

{Протарх.} Дакладней не скажаш.

{Сакрат.} І што? Відаць у нас не будзе патрэбы ў вялікай колькасці такіх прыкладаў для таго, каб разважаць пра асалоду: досыць і гэтага, каб зразумець, што любя, нават нязначныя і для нас рэдкія асалоды, калі яны [53c] чыстыя ад болю, больш прыемныя, больш сапраўдныя і прыгажэйшыя за моцныя і шматлікія.

{Протарх.} Несумненна, аднаго гэтага прыкладу цалкам дастаткова.

{Сакрат.} Ну, а што ты скажаш вось пра гэта? Хіба мы не чулі пра асалоду, што яна заўсёды — станаўленне і што ніякага сталага быцця ў асалоды няма? Пэўныя дасціпныя асобы спрабуюць давесці нам гэта, і мы павінны ім за гэта быць удзячныя.

{Протарх.} Як так?

{Сакрат.} Я разгледжу гэта, задаючы табе, о дарагі Пратарху, [53d] пытанні.

{Протарх.} Кажы толькі й пытайся.

{Сакрат.} Няхай будзе так: існуюць дзве існасці, адна — сама па сабе, а другая — тая, што вечна імкнецца да чагосьці іншага.

{Протарх.} Што за яны, пра якія ты кажаш?

{Сакрат.} І першая паводле сваёй прыроды больш велічная, а другая — горшая за тую.

{Протарх.} Кажы больш зразумела.

{Сакрат.} Мы ж бачылі прыгожых і адважных хлопчаў, і ў той жа час іх мужных прыхільнікаў.

{Протарх.} Ну вядома ж.

{Сакрат.} А цяпер падшукай яшчэ двух падобных да гэтых двух у тым, што мы называем [53e] існасцю.

{Протарх.} Ці я, о Сакраце, павінен трэці раз прасіць? Кажы больш зразумела, што ты маеш на ўвазе.

{Сакрат.} Тут, о Протарху, няма нічога складанага. Але гэты выраз нас трохі жартам уводзіць у зман: хоча сцвердзіць, што адна існасць заўсёды ўзнікае з прычыны другой, а другая ёсць менавіта тым, што заўсёды ўзнікае дзеля чагосьці іншага.

{Протарх.} Я разумею гэта з цяжкасцю, і тое таму, што гэта часта прамаўлялася.

{Сакрат.} Магчыма, неўзабаве, о сыне мой, мы зразумеем гэта лепш [54a] падчас далейшай размовы.

{Протарх.} То чаму ж бы й не?

{Сакрат.} Давай возьмем наступныя дзве рэчы.

{Протарх.} Якія?

{Сакрат.} Адна — гэта станаўленне ўсяго, а другая — існасць або быццё.

{Протарх.} Я прымаю ад цябе абедзве, гэта значыць існасць і станаўленне.

{Сакрат.} Вельмі слушна. Але пра каторае з тых абаіх мы меліся б сцвярджаць, што яно існуе дзеля другога: станаўленне дзеля існасці або існасць дзеля станаўлення?

{Протарх.} Ты пытаешся цяпер пра тое, што называецца існасцю: ці яна ёсць тым, чым яна ёсць, дзеля станаўлення?

{Сакрат.} Відаць што. [54b]

{Протарх.} Прысягаю багамі, відаць, ты хочаш у мяне спытаць прыкладна пра гэткае: «Скажы мне, о Протарху, ці лічыш ты, што каралебудаванне існуе дзеля караблёў, або — што караблі існуюць дзеля каралебудавання ды іншае падобнага кшталту?»

{Сакрат.} Пра гэта, о Протарху, і кажу.

{Протарх.} То чаму ж, о Сакраце, ты не адказваеш сам сабе?

{Сакрат.} Чаму ж бы й не адказаць! Але ж і ты бяры ўдзел у разважаннях!

{Протарх.} Вядома. [54c]

{Сакрат.} Вось жа, я сцвярджаю, што лекі і рознага кшталту прылады й рэчывы ўжываюцца датычна ўсяго дзеля станаўлення, што кожнае асобнае станаўленне так ці інакш становіцца дзеля вызначанай існасці, а ўсё станаўленне ў цэлым становіцца дзеля ўсеагульнай існасці.

{Протарх.} Выразней не скажаш.

{Сакрат.} Такім чынам, асалода, калі толькі яна ёсць пэўным станаўленнем, безумоўна, павінна станавіцца дзеля якой-небудзь існасці.

{Протарх.} Чаму ж не?

{Сакрат.} Несумненна, аднак, тое, дзеля чаго тое, што становіцца дзеля чагосьці іншага, стаіць на баку добра; але тое, што робіцца дзеля кагосьці іншага, о дружа, трэба паставіць на іншы бок.

{Протарх.} Дарэшты неабходна. [54d]

{Сакрат.} Такім чынам, калі асалода ёсць станаўленнем, то мы слухна зробім, адносячы яго да іншага роду, а не да роду выгоды. Ці не так?

{Протарх.} Дакладней не скажаш.

{Сакрат.} Тады, як я заўважыў у пачатку гэтых разважанняў, мы павінны быць удзячнымі таму, хто паказаў, што асалода — гэта станаўленне, але ніякай існасці яна не мае! Бо, відавочна, ён смяецца з тых, хто сцвярджае, нібыта асалода — гэта дабро.

{Протарх.} Ну вядома ж.

{Сакрат.} І гэтак жа сама ён, напэўна, будзе смяцца з тых, хто знаходзіць сваю мэту [54e] ў зменах станаўлення.

{Протарх.} Што ты маеш на ўвазе і якіх людзей?

{Сакрат.} З усіх тых, хто, спатольваючы свой голад або смагу, або любую патрэбу, якую можна задаволіць станаўленнем, цяпер атрымлівае асалоду ад гэтага станаўлення, і кажуць, што яны зусім не жадаюць жыць без смагі ды голаду, ды падобных рэчаў ад усяго, што можа быць звязана з вышэйзгаданымі станамі.

{Протарх.} Гэтак сапраўды, здаецца, кажуць. [55a]

{Сакрат.} Хіба не праўда тое, што станаўленне, як мы ўсе можам прызнаць, процілеглае распаду?

{Протарх.} Безумоўна, яно процілеглае.

{Сакрат.} Такім чынам, стан распаду і станаўлення будзе абраны тымі, хто выбірае спосаб жыцця, але не тую яго трэцюю форму, у якой не было б ні радасці, ні асалоды, а быў бы толькі як мага больш чысты розум.

{Протарх.} Сапраўды, о Сакраце, калі хтосьці паказвае нам асалоду як дабро, гэта здаецца вялікім глупствам.

{Сакрат.} Вялікім, асабліва калі мы далей паразважаем яшчэ наступным чынам...

{Протарх.} Як? [55b]

{Сакрат.} Хіба ж не глупствам было б думаць, нібыта ў целах і ў шмат якіх іншых рэчах не павінна быць ані дабра, ані прыгажосці, а толькі ў душы, і нібыта тут павінна быць толькі асалода, у той час як адвага, развага, дух і што яшчэ бывае добрае ў душы сюды не належаць? І, больш за тое, той, хто не шчаслівы, але пакутуе, павінен цяпер сказаць пра сябе, нібыта ён кепскі чалавек, калі яму балюча, хоць бы ён быў самым лепшым; [55c] а з іншага боку, чым большая яго радасць, тым больш дабрадзейны той, хто радуецца.

{Протарх.} Усё гэта, о Сакраце, выглядае неймаверным глупствам.

{Сакрат.} Няхай, аднак, не здаецца, нібыта мы адразу прысвяцілі ўсё нашыя развагі выключна асалодзе, у той час як, з іншага боку, мы, як выглядае, надзвычай асцярожныя з развагаю і ведамі! То «абстукаем» усё гэта больш дбайна: ці няма тут дзе-небудзь заганы, аж пакуль не знойдзем найчысцейшае паводле прыроды, каб потым выкарыстоўваць ягоныя найбольш праўдзівыя часткі, а таксама асалоду дзеля высятлення праўды.

{Протарх.} Слушна. [55d]

{Сакрат.} Вось жа, ці не палягае сфера нашых ведаў пра розныя галіны навукі, з аднаго боку, з творчай часткі, а з другога — з часткі, якая мае дачыненне да адукацыі? Ці як?

{Протарх.} Менавіта так.

{Сакрат.} Што да мастацтваў і рамёстваў, давай спачатку разгледзім, ці адна іх частка мае больш высокую, а другая частка меншую ступень навуковасці, і ці не трэба таму разглядаць адну як надзвычай чыстую, а другую як не надта чыстую.

{Протарх.} Відаць, што трэба.

{Сакрат.} Мы павінны, такім чынам, сярод іх, у кожным паасобку, вылучыць найважнейшыя часткі.

{Протарх.} Якія і якім спосабам? [55e]

{Сакрат.} Калі хто-небудзь вылучыць з усіх мастацтваў арыфметыку, мастацтва вымярэння і мастацтва ўзважвання, — у гэткім выпадку астатняе апынецца, так бы мовіць, нікчэмным.

{Протарх.} Вядома, нікчэмным.

{Сакрат.} Пасля гэтага засталася б заняцца перайманнем, гэта значыць прыпадабненнем, практыкаваннем адчуванняў з дапамогай навыку, досведу і здольнасцяў [56a] да адгавання — усё гэта шмат хто называе мастацтвамі, якія могуць дасягаць дасканаласці дзякуючы практыкаванню і працы.

{Протарх.} Безумоўную праўду кажаш.

{Сакрат.} А гэтым поўная перш за ўсё музыка, якая будзе сугучча не на памеры, але на практыкаванні дасканаласці слыху; такая самая і ўся частка музыкі, якая адносіцца да кіфарыстыкі, бо яна шукае меру кожнай струны, якая прыводзіцца ў рух паводле здагадкі, так што ўтрымлівае ў сабе шмат невыразнага, а ўстойлівага — мала.

{Протарх.} Зусім дакладна. [56b]

{Сакрат.} Такія самыя ўласцівасці мы выявім у лекарскага мастацтва, мастацтва аграноміі, мастацтва навігацыі ды ваеннага мастацтва.

{Протарх.} То вядома.

{Сакрат.} Што ж да будаўнічага мастацтва, то, па-мойму, яно карыстаецца шматлікімі мерамі й прыладамі, якія даюць яму вялікую дакладнасць і ставяць яго вышэй за шмат якіх навукі.

{Протарх.} У якіх выпадках?

{Сакрат.} У каралебудаванні, у пабудове жылля і ў шматлікіх іншых галінах цялярскага мастацтва. Бо яно ўжывае адвес, такарны разец, дыркуль, цялярскі шнур і хітра зробленую прыладу — ціскі. [56с]

{Протарх.} То вядома, о Сакраце, ты слухна кажаш.

{Сакрат.} Падзелім, значыць, на дзве катэгорыі так званыя мастацтвы: адны ў сваіх тварэннях адпавядаюць музыцы і маюць меншую дакладнасць, у той час як іншыя набліжаюцца да будаўнічага мастацтва і больш дакладныя.

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Дакладнейшымі з іх будуць тыя мастацтвы, якія мы толькі што назвалі першымі.

{Протарх.} Ты, відаць, маеш на ўвазе арыфметыку і тыя мастацтвы, якія ты назваў разам з ёю. [56d]

{Сакрат.} Дакладна так. Але ці не варта, і гэтыя мастацтвы, у сваю чаргу, падзяліць на дзве разнавіднасці? Як, па-твойму?

{Протарх.} Пра якія мастацтвы ты кажаш?

{Сакрат.} Па-першае, пра арыфметыку. Ці не варта адну яе частку назваць мастацтвам для большасці, а другую — мастацтвам для філосафаў?

{Протарх.} А на падставе якой прыкметы можна вызначыць адрозненне паміж дзвюма гэтымі часткамі арыфметыкі?

{Сакрат.} Адрозненне, о Протарху, тут немалое. Бо некаторыя складаюць няроўныя адзінкі злічальных прадметаў: напрыклад, два лагеры і двух [56е] валоў, дзве вельмі маленькія ці нават дзве самыя вялікія рэчы; іншыя, аднак,

відаць, не хочуць ісці ўслед за імі, паколькі яны дапускаюць, што сярод усіх тысяч адзінак адна адзінка зусім не адрозніваецца ад любой іншай.

{Протарх.} Ты выдатна паказваеш істотнае адрозненне, якое існуе паміж людзьмі, якія сядзяць над лікамі; так што сапраўды ёсць дастатковая падстава адрозніваць дзве арыфметыкі.

{Сакрат.} Ну а што ты скажаш адносна мастацтва лічэння і вымярэння, якія ўжываюцца пры будаўніцтве дамоў і ў гандлі, у адрозненне [57a] ад геаметрыі і вылічэнняў, якія ўжываюцца ў філасофіі: ці трэба назваць тое і другое адным мастацтвам ці ж дапусціць, што іх два?

{Протарх.} Прытрымліваючыся ранейшага, я, са свайго боку, выказаўся б за тое, што яны ўяўляюць сабою два мастацтвы.

{Сакрат.} Слушна. Але чаму мы гэта так акцэнтавалі, ці ты заўважыў?

{Протарх.} Бадай што. Але я хацеў бы, каб ты сам пажадаў адказаць на гэтае пытанне.

{Сакрат.} Як і ў самым пачатку нашых разважанняў, мне падаецца, што мы шукаем адпаведнік [57b] адчуванню асалоды, а цяпер мы перайшлі да разважання, ці не ёсць адно веданне чысцейшым за другое, як і адна асалода — чысцейшай за іншую.

{Протарх.} У кожным разе, відавочна, што гэта мела такую мэту.

{Сакрат.} І што? Хіба мы не высветлілі раней, што, у залежнасці ад розных прадметаў, адно мастацтва больш або менш пэўнае, чым другое?

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} А пасля таго як мы назвалі ў нашых разважаннях нейкае мастацтва адным імём і выказалі меркаванне,

што яно адзінае, зноў узнікае пытанне, [57c] ці не два гэта мастацтвы і ці не больш слушна будзе аднесці тое, што ў іх зразумелае і чыстае, да мастацтваў філасофскіх, чым да мастацтваў нефіласофскіх?

{Протарх.} І мне здаецца, мы выразна паставілі менавіта гэтае пытанне.

{Сакрат.} Які ж адказ, о Протарху, мы дамо на яго?

{Протарх.} У дачыненні да яснасці ведаў мы, о Сакраце, выявілі дзіўнае адрозненне.

{Сакрат.} Тым лягчэй будзе нам адказаць. Ці не так?

{Протарх.} Чаму не? І таму тут варта сказаць, што хоць гэтыя мастацтвы моцна адрозніваюцца ад іншых, але тыя мастацтвы, што [57d] стаяць на вышыні сапраўды навуковага пазнання, павінны ацэньвацца непараўнальна вышэй праз дакладнасць і праўду ў памерах і лічбах.

{Сакрат.} Няхай будзе па-твойму; абавіраючыся на твае словы, мы смела дамо адказ майстрам расцягваць прамовы.

{Протарх.} Які?

{Сакрат.} Што існуюць дзве арыфметыкі й два мастацтвы вымярэння і што гэтая дваістасць уласцівая ўсім іншым, сумежным з імі мастацтвам таго самага роду, якія маюць аднолькавыя назвы.

{Протарх.} Хай нам спрыяе ўдача, о Сакраце: дамо гэты адказ [57e] тым, каго ты называеш майстрамі.

{Сакрат.} Такім чынам, мы кажам, што гэтыя навукі як найбольш дакладныя?

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Аднак, о Протарху, нам бы давалося цалкам адмовіцца ад мастацтва разважання, калі б мы аддавалі перавагу любому іншаму мастацтву.

{Протарх.} А што ж яна за такая? [58a]

{Сакрат.} Відавочна, што гэта тая, што ведае ўсе рэчы, згаданыя да гэтага часу! Тое, што веды пра быццё ды існае быццё, а таксама пра тое,шту заўсёды аднолькавае паводле сваёй прыроды, таксама ёсць найбольш праўдзівымі — я мяркую, што, прынамсі, кожны, хто мае хоць крыху развагі, павінен быць у гэтым абсалютна перакананы. А што ты? Як бы ты, о Протарху, меркаваў наконт гэтага?

{Протарх.} Гэта праўда, о Сакраце, што я часта чуў, як Горгій¹ кажа, што мастацтва пераконвання істотна вышэйшае за ўсе мастацтвы, бо праз свабоду волі, а не праз сілу [58b] яно робіць усё падпарадкаваным, і з усіх мастацтваў яно, несумненна, найвыдатнейшае. Але цяпер я не хачу спрачацца ні з табой, ні з ім.

{Сакрат.} Здаецца, як толькі ты, выказваючыся, хочаш «узняць зброю», то тут жа прысаромлена складаеш яе.

{Протарх.} Няхай яно пакуль гэтак і будзе, як ты думаеш.

{Сакрат.} Ці гэта я вінаваты ў тым, што ты не зразумеў?

{Протарх.} Што — не зразумеў?

{Сакрат.} Я ж не займаўся, о дарагі Протарху, высьвятленнем таго, якое мастацтва або якое веданне [58c] пераўзыходзіць іншыя сваім абсягам, сваёй добрай якасцю і карысцю, якую яно нам нясе; не, прадмет нашых разважанняў цяпер — мастацтва, якое разглядае тое, што ёсць зразумелым, дакладным і найбольш праўдзівым, хоць бы ўсё гэта было нязначным паводле памераў і не прыносіла амаль ніякай карысці. Павер: ты нізвання не дапячэш Горгію, пагаджаючыся, што яго мастацтва здольнае прыносіць

¹ Горгій, які жыў у V ст. да н. э, быў знакамітым сафістам: сучаснікі называлі яго «бацькам красамоўства». — *Заўв. перакладчыка.*

карысць людзям; а я кажу пра толькі што згаданы мною занятак, які я меў на ўвазе, калі сцвярджаў з нагоды белага колеру, што, выступаючы чыстым, ён, нават у малой колькасці, пераўзыходзіць, дзякуючы гэтай праўдзівай сваёй уласцівасці, вялікую масу не чыста белага колеру; дык вось, [58d] грунтоўна ўзважыўшы і дастаткова абмеркаваўшы ўсё гэта, мы глядзім цяпер не на карысць ды гучную славу ведаў, а на тое, ці нашай душы ўласцівая здольнасць любіць праўду і ўсё рабіць дзеля яе — якраз пра гэтую здольнасць нам і трэба сказаць, разважаючы пра чысціню праўды й разумення: ці сапраўды мы павінны здабываць яе, або [58e] нам трэба шукаць іншую, больш моцную.

{Протарх.} Я разважаю, і мне, мяркую, цяжка прызнаць, што любая іншая навука або мастацтва больш праўдзівая, чым гэтае.

{Сакрат.} У тым, што ты толькі што сказаў, ці заўважыў ты, што большасць мастацтваў і ўсе тыя [59a], хто працуе над імі, маюць дачыненне ў першую чаргу з меркаваннямі і даследуюць сферу меркаванняў з вялікай энергіяй? А калі хто і мяркуе, што вывучае прыроду, то, ці ты ведаеш, што такі чалавек усё сваё жыццё даследуе вось гэты сусвет: якім чынам ён узнік, што ён перажывае і як ён дзейнічае? Пагодзімся мы з гэтым або не?

{Протарх.} Менавіта так яно ёсць.

{Сакрат.} То значыць, гэта не тое, што ёсць вечна, але тое, што становіцца, што некалі станецца і што калісьці сталася?

{Протарх.} Існае праўда.

{Сакрат.} Ці мае права мы, аднак, назваць штосьці [59b] з гэтага зразумелым у сэнсе найдакладнейшай праўды, калі тут ніколі не было, не будзе і ў сучаснасці няма нічога тоеснага самому сабе?

{Протарх.} Ну як жа?

{Сакрат.} А ці можам мы, наогул, атрымаць штосьці ўстойлівае адносна таго, што не ўтрымлівае ў сабе ніякай устойлівасці?

{Протарх.} Я думаю, што ніякім чынам не можам.

{Сакрат.} Вось жа, няма такой развагі й такіх ведаў, якія б валодалі найвышэйшай праўдай адносна гэтага.

{Протарх.} Хіба што не.

{Сакрат.} То пакіньма ўбаку адразу ўсіх — цябе, мяне, Горгія ды Філеба — і ўрачыста засведчым нашым разважаннем [59c] наступнае...

{Протарх.} І што ж менавіта?

{Сакрат.} Што або недзе там існуе пэўнае, чыстае і праўдзівае, і тое, што мы называем незмяшаным — там, у сферы таго, што заўсёды паводзіць сябе аднолькава і не мае аніякіх дамешкаў, або ў сферы таго, што стаіць бліжэй за ўсё да найбольш роднасага! Пры гэтым уся рэшта павінна трактавацца як другаснае і ніжэйшае.

{Протарх.} Існую праўду кажаш.

{Сакрат.} Ці не будзе найбольш справядлівым назваць найпрыгажэйшыя рэчы найпрыгажэйшымі імёнамі?

{Протарх.} Натуральна. [59d]

{Сакрат.} Хіба развага і розум не ёсць рэчамі, якія трэба шанаваць больш за ўсё?

{Протарх.} Напраўду.

{Сакрат.} Гэта значыць, што, калі гэтыя імёны слухна ўжываюцца датычна думак пра сапраўднае быццё, то іх можна назваць цалкам прыдатнымі.

{Протарх.} Дакладна так.

{Сакрат.} А да таго, што я прапанаваў абмеркаваць у самым пачатку, я ўжыў менавіта гэтыя назвы.

{Протарх.} Як жа інакш, о Сакраце?

{Сакрат.} Няхай будзе так. Што да ўзаемнага змешвання разумення і асалоды, [59e] было б трапным параўнанне, калі б хто-небудзь хацеў сказаць, што перад намі, так бы мовіць, як дасканалымі майстрамі ляжыць матэрыял — як тое, з чаго і ў чым трэба штосьці вырабіць.

{Протарх.} І вельмі.

{Сакрат.} То ці не паспрабаваць нам зрабіць гэта змешванне?

{Протарх.} Чаму ж не?

{Сакрат.} Але ці не больш слушным будзе папярэдне сказаць і нагадаць сабе наступнае...

{Протарх.} І што ж менавіта?

{Сакрат.} А мы гэта і раней прыгадвалі: ёсць добрая прыказка, [60a] што трэба паўтараць прыгожае двойчы і тройчы.

{Протарх.} Чаму ж не?

{Сакрат.} Ну, то Дзэўс за сведку! Тады, думаецца мне, было сказана вось што...

{Протарх.} Што?

{Сакрат.} Філеб сцвярджае, нібыта асалода — гэта адпаведная мэта для ўсяго, што жыве, і што ўсе павінны імкнуцца дасягнуць яе; папраўдзе, гэта тое, што добра для ўсіх, і можна слушна прыпісваць гэтыя два вызначэнні, «дабро» і «асалоду», аднаму прадмету і адной прыродзе. [60b] Сакрат жа, наадварот, кажа, што, па-першае, гэта не так, але як два імёны, так і дабро ды асалода — розныя паводле прыроды; аднак розум мае большую частку ў сутнасці дабра, чым асалода. Хіба не так, о Протарху, тады гаварылася?

{Протарх.} Несумненна.

{Сакрат.} А хіба цяпер, як тады, не варта было б пагадзіцца з наступным?

{Протарх.} З чым?

Сакрат. У тым, што прырода дабра адрозніваецца ад усяго іншага. [60c]

Пратарх. Чым жа?

Сакрат. Тым, што жывая істота, якой яно з кожнага гледзішча заўсёды і цалкам уласцівае, ніколі не мае патрэбы ні ў чым іншым, а знаходзіцца ў ў стане суцэльнай дастатковасці. Ці не так?

Пратарх. Напраўду, гэта так.

{Сакрат.} А ці не спрабавалі мы ў сваіх разважаннях увесці паасобку асалоду і разуменне ў жыццё кожнага — асалоду, не змяшаную з разуменнем, і разуменне, якое не ўтрымоўвае ў сабе ні найменшага дамешку асалоды?

{Протарх.} Спрабавалі.

{Сакрат.} А ці не падалося нам тады, [60d] што нечага аднаго з двух было б для кагосьці дастаткова?

{Протарх.} І як жа?

{Сакрат.} Калі ж мы зрабілі тады якую-небудзь памылку, то няхай зараз хто-небудзь, вярнуўшыся да нашай тэмы, знойдзе больш слушнае рашэнне, аднёсшы да адной і той жа ідэі памяць, разуменне, веданне і праўдзівае меркаванне і разважаючы над тым, ці захоча хто без іх якога б там ні было быцця ці станаўлення, не кажучы ўжо пра асалоду, якой бы вялікай і моцнай яна ні была — ці захоча ён усяго гэтага, калі ў яго не будзе ні праўдзівага меркавання пра тое, што яна прыносіць радасць, ні якога б там ні было ўсведамлення стану, у якім ён знаходзіцца, [60e] ні памяці пра гэты стан на працягу хоць бы самага малага прамежку часу? Тое ж самае варта сказаць і наконт разумення: ці аддасць перавагу хто-небудзь разуменню без якой-кольвечы, нават самай кароткай, асалоды перад разуменнем, спалучаным з пэўнымі асалодамі, або, з іншага боку, рознага кшталту асалодзе без разумення — перад асалодай, поўнай разумення?

{Протарх.} Гэта не так, о Сакраце, і цяпер зусім няма патрэбы гэтак часта паўтараць гэтае пытанне. [61a]

{Сакрат.} І значыць, тое, што ёсць дасканалым і жаданым для ўсіх і што ёсць абсалютна добрым, не будзе ні тым, ні другім?

{Протарх.} То як жа іначай?

{Сакрат.} Але мы павінны адразу зразумець дабро, або вельмі дакладна, або, сама менш, у пэўным абсягу, каб ведаць, як я ўжо казаў, каму мы павінны даць другую ўзнагароду.

{Протарх.} Ты кажаш цалкам дакладна.

{Сакрат.} Няўжо мы не знайшлі шлях у напрамку да добра?

{Протарх.} Які?

{Сакрат.} Нешта накітаваў таго, як калі той, хто шукаў бы чалавека і папярэдне атрымаў патрэбныя звесткі пра [61b] дом, дзе ён жыве, меў бы лепшую магчымасць знайсці шуканага.

{Протарх.} Чаму ж бы й не?

{Сакрат.} Гэта і цяпер, як і ў самым пачатку, пэўныя разважанні прыводзяць нас да думкі, што мы павінны шукаць добра не ў незмяшаным жыцці, а толькі ў змяшаным.

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} То значыць, ёсць больш спадзявання на тое, што шуканае выявіцца больш выразна ў добра змяшаным жыцці, чым у тым, што незмяшанае?

{Протарх.} Нашмат больш.

{Сакрат.} Давай жа, о Протарху, будзем змешваць, але прытым молячыся багам: [61c] няхай гэта будуць Дыёніс, Гефэст або любы іншы бог, які заапякуецца змешваннем.

{Протарх.} Вядома, давай.

{Сакрат.} І сапраўды, мы, як тыя падчасыя; вось жа, перад намі як бы два струмені: можна параўнаць струмень

асалоды з медам, а струмень разумення, які працвярожвае і не мае дамешку віна, — з прэснай і здаровай вадой; то зараз мы павінны паспрабаваць змяшаць іх абодва як мага лепш.

{Протарх.} То як жа іначай? [61d]

{Сакрат.} Менавіта! Але найперш ці павінны мы, каб дасягнуць патрэбнай сумесі, змяшаць усю асалоду з усім разуменнем?

{Протарх.} Бадай што.

{Сакрат.} Але ж пэўнасці няма. Ды я лічу, што я магу выказаць меркаванне наконт таго, як мы можам змешваць гэта больш бяспечна.

{Протарх.} Скажы толькі, якое.

{Сакрат.} Ці мы вырашылі, што адна асалода для нас больш сапраўдная, чым другая, і ўпэўненыя, што адно мастацтва больш дакладнае, чым другое?

{Протарх.} А як жа іначай?

{Сакрат.} І адно веданне адрозніваецца ад другога, паколькі адно скіраванае да таго, якое ўзнікае і гіне, а другое — да таго, што не ўзнікае і не гіне, а вечна [61e] ёсць тоесным і нязменным. Маючы на ўвазе праўду, мы палічылі гэтае апошняе веданне сапраўднейшым за першае.

{Протарх.} І дакладна слухна зрабілі.

{Сакрат.} Такім чынам, калі мы змяшаем спачатку самыя сапраўдныя часткі таго і другога, то ці ўбачым, што гэтай сумесі дастаткова, каб стварыць нам самае для нас жаданае жыццё, або мы будзем мець патрэбу яшчэ ў нечым? [62a]

{Протарх.} Мне, прынамсі, здаецца, што трэба выканаць змешванне, паказанае табою.

{Сакрат.} Возьмем у такім выпадку чалавека, які разумее, што такое справядлівасць сама па сабе, і выказванні якога адпавядаюць яго думцы; няхай ён гэткім самым чынам думае пра ўсё існае быццё наогул.

{Протарх.} Няхай яно будзе так.

{Сакрат.} Ці дасягне ён дастатковага ведання, маючы паняцце адносна круга і самай боскай сферы, а чалавечай напай сферы і колаў не ведаючы, але [62b] карыстаючыся пры пабудове дамоў і ў іншых мастацтвах ліноўкай і цыркулем?

{Протарх.} Мы, о Сакраце, апынемся ў смешным становішчы, калі будзем мець дачыненне толькі з боскімі ведамі.

{Сакрат.} Што ты маеш на ўвазе? Ці трэба адначасова кідаць і змешваць ні бяспечную, ні чыстую выдумку фальшывай ліноўкі і цыркуля?

{Протарх.} Абавязкова, калі хто-небудзь з нас захоча хоць раз знайсці дарогу дадому. [62c]

{Сакрат.} І музыка таксама, пра якую мы казалі хвіліну таму, пакутуе ад недахопу чысціні, бо ў ёй усё залежыць ад адгадвання і пераймання?

{Протарх.} Прынамсі, гэта мне здаецца неабходным, калі наша жыццё хоча быць жыццём у любым сэнсе.

{Сакрат.} Ты сапраўды хочаш, каб я, як той прыдзвернік, якога штурхае і на якога цісне натоўп, шырока разнасцежыў дзверы й дазволіў усім ведам уліцца, каб недасканалыя адначасова змяшаліся з чыстымі? [62d]

{Протарх.} Я сапраўды не ведаю, о Сакраце, якая шкода магла б узнікнуць, калі б, маючы найвышэйшыя веды, мы атрымалі й іх рэшту.

{Сакрат.} Ці павінен я тады дазволіць ім усім сплысці ў паэтычнае вадоймішча «шырокай даліны» Гамера¹?

¹ Параўн. у «Іліядзе» (кн. 4, р. 452–454):

Як у паводку патокі, з узгор'яў спадаючы порстка,
Коцяць ярамі са снежных крыніц свае бурныя воды,
Каб у даліне, унізе, ў раку ім шырокую зліцца. — *Заўв. пера-
кладчыка.*

{Протарх.} Дакладна так.

{Сакрат.} Ну то няхай сплываюць! Аднак зараз нам трэба вярнуцца да крыніцы асалоды. Папраўдзе, у нас не атрымалася змяшаць веды гэтак, як мы задумалі: гэта значыць уводзячы ў сумесь спачатку толькі часткі праўдзівых ведаў, бо, шануючы ўсе веды, мы ўсе іх пусцілі ў адно і тое самае рэчышча, і прытым раней [62e] за асалоды.

{Протарх.} Існая праўда.

{Сакрат.} Цяпер надышоў час нам параіцца адносна асалодаў: ці варта і іх пускаць усе разам, ці ж у гэтым выпадку мы таксама павінны дазволіць прайсці спачатку тым з іх, якія ёсць сапраўднымі?

{Протарх.} Дзея бяспекі нашмат лепш спачатку пусціць сапраўдныя.

{Сакрат.} Добра, пусцім іх. А што пасля? Ці не дамяшаць сюды яшчэ і пэўныя асалоды, калі яны стануцца неабходнымі, як гэта мы рабілі ў дачыненні да ведаў?

{Протарх.} Як жа інакш? Неабходныя — ужо само сабою. [63a]

{Сакрат.} Паколькі веданне ўсіх мастацтваў на працягу ўсяго жыцця выявілася бяспходным і нават карысным, то мы скажам зараз тое ж самае пра асалоды: калі для ўсіх нас будзе карысна і нізвання не шкодна атрымліваць іх усё жыццё, то трэба ўсе іх змяшаць разам.

{Протарх.} Што ж, аднак, мы скажам адносна іх? І што мы зробім?

{Сакрат.} Не ў нас, о Протарху, трэба пытацца пра гэта, а ў саміх асалодаў і разуменняў, распытваючы іх адно датычна аднаго наступным чынам... [63b]

{Протарх.} Якім жа?

{Сакрат.} «О дарагія! Як бы ні называць вас — асалодамі або неяк іначай — ці аддаеце вы перавагу таму, каб жыць

разам з усялякім разуменнем або асобна ад яго?» Думаю, што на гэта асалоды, безумоўна, адказалі б наступнае...

{Протарх.} І што?

{Сакрат.} «Згодна са сказаным раней, асобны й самотны незмяшаны род і не надта магчымы, і бескарысны. Мы лічым, што з усіх родаў, калі параўноўваць іх адзін з адным, найлепшым для [63c] суіснавання з намі будзе род найдасканалейшага пазнання ўсіх рэчаў і кожнай з нашых здольнасцяў, у прыватнасці».

{Протарх.} «Ты цяпер выдатна адказаў», — адкажам мы на гэта.

{Сакрат.} Слушна. Пасля гэтага нам застаецца зноў запытацца ў розуму і развагі: «Ці маеце вы патрэбу ў змешванні з асалодамі?» У адказ на гэтае пытанне розум і развага адкажуць. Яны, несумненна, спытаюць: «З якімі?»

{Протарх.} Магчыма. [63d]

{Сакрат.} Тады мы павінны будзем сказаць: «У дадатак да гэтых сапраўдных асалодаў, вы хочаце, каб найбольшыя і самыя паўнакроўныя асалоды таксама жылі з вамі?» «Як мы можам жадаць іх, о Сакраце, — маглі б яны адказаць, — калі яны ўтрымліваюць для нас незлічоныя перашкоды, бо яны даймаюць шалёнымі радасцямі душы людзей, у якіх мы жывём, тым самым перашкаджаючы нам наогул нарадзіцца і цалкам знішчаючы [63e], збольшага праз нядбайнасць і забыццё, якія яны спараджаюць, тых нашых дзяцей, якія нараджаюцца? Але сапраўдныя і чыстыя асалоды, пра якія ты казаў, лічы амаль што нашымі паводле сваёй прыроды, а таксама і тыя, што звязаныя са здароўем і разважлівым жыццём, а таксама ўсе тыя, якія ўвогуле ёсць служанкамі цноты й паўсюды йдуць за апошняю, нібы спадарожнікі за багінняй, — дадай іх у сумесь; а што да асалодаў, якія ідуць пасля глупства і ўсялякага зла, то прымешваць іх да розуму

было б, вядома, найвялікшай недарэчнасцю з боку таго, хто жадае атрымаць [64a], самую выдатную і ўстойлівую сумесь і спрабуе пазнаць па ёй, чым ёсць натуральнае дабро у чалавеку і ў Сусвеце і якую ідэю трэба адгадаць у гэтай сумесі». Ці не скажам мы, што гэты адказ, які цяпер даў сабе розум, за сябе, а таксама ад імя памяці і слухнага меркавання, мудры і разумны?

{Протарх.} Вядома ж.

{Сакрат.} Але, несумненна, неабходнае, у дадатак, яшчэ вось што, без чаго нішто ніколі не можа ўзнікнуць. [64b]

{Протарх.} І што ж?

{Сакрат.} Тое, у чым няма дамешку праўды, ніколі не можа па-сапраўднаму ўзнікнуць або існаваць.

{Протарх.} Пра што ты?

{Сакрат.} Ніякім чынам. Але калі ў нашай сумесі чагосьці яшчэ бракуе, вы з Філебам павінны пра гэта сказаць. Мне ж цяперашнія разважанні падаюцца дасканалымі, нібы нейкі бесцялесны космас, што выдатна пануе над цэлам, у якім жыве душа.

{Протарх.} І ты можаш быць упэўнены, о Сакраце, што я трымаюся такой самай думкі. [64c]

{Сакрат.} І калі б мы сказалі, што мы знаходзімся цяпер у сенцах дабра, на парозе жытла дабра, ці не мелі б мы ў пэўным сэнсе рацыю?

{Протарх.} Я, вядома, так думаю.

{Сакрат.} Які ж складнік сумесі падаецца нам найбольш каштоўным і таксама галоўнай прычынай таго, чаму такі стан для ўсіх прывабны? Калі мы выявім гэта, мы тады падумаем, з чым гэта ў цэлым больш шчыльна звязана і да чаго больш падобна — да асалоды або да развагі. [64d]

{Протарх.} Слушна! Гэта будзе вельмі карысна для вырашэння пытання.

{Сакрат.} Але ж няцяжка ўбачыць ідэю ўсялякага змешвання, у выніку чаго сумесь або апынаецца самай каштоўнай, або яна анічога не вартая.

{Протарх.} Ты пра што кажаш?

{Сакрат.} Але ж гэта вядома кожнаму.

{Протарх.} А што менавіта?

{Сакрат.} Што любая сумесь, якой бы яна ні была, калі ёй не стае меры ды прапорцыі, абавязкова павінна знішчыць свае складнікі, а перш за ўсё саму сябе! Бо ў [64e] сапраўднасці гэта не сумесь, а беспарадкавая мешаніна, заўсёднае няшчасце для тых, хто ёй валодае.

{Протарх.} Існая праўда.

{Сакрат.} Такім чынам, цяпер сіла добра знайшла прытулак у прыродзе прыгожага! Бо мера і прапорцыя ўсюды атаесамляюцца з прыгажосцю і цнотай.

{Протарх.} Дакладна так.

{Сакрат.} Мы казалі, што праўда таксама была ў сумесі з імі разам.

{Протарх.} Вядома.

{Сакрат.} Тады, калі мы не можам злавіць дабро з дапамогай адной ідэі [65a], давай зловім яго з трыма: прыгажосцю, прапорцыяй і праўдай, і скажам, што яны, разгляданыя як адно, і ёсць сапраўднаю прычынай таго, што ўтрымоўваецца ў сумесі, і дзякуючы яе дабрыні сама сумесь становіцца добром.

{Протарх.} Дакладней не скажаш.

{Сакрат.} Такім чынам, о Протарху, цяпер кожны быў бы здольны выказваць меркаванні наконт асалоды й розуму [65b] і вырашаць, што з іх больш падобнае да найвышэйшага добра і мае большую каштоўнасць сярод людзей і багоў.

{Протарх.} Гэта зразумела, але ўсё ж такі лепш давесці разважанні да канца.

{Сакрат.} Давай, таким чынам, памяркуем пра кожны з трох пачаткаў асобна ў яго дачыненні да асалоды і розуму, бо наш абавязак — паглядзець, да якога з двух мы вызначым кожны з іх як больш роднасны.

{Протарх.} Ты маеш на ўвазе прыгажосць, праўду і меру?

{Сакрат.} Менавіта. Вазьмі, о Протарху, спачатку праўду; [65c] узяўшы яе, паглядзі на гэтыя тры — развагу, праўду і асалоды; знайдзі час, падумай і адкажы сабе на пытанне, што больш падобнае да праўды — асалода або развага.

{Протарх.} Навошта шукаць час? Мяркую, што розніца тут вялікая. Бо асалода — найвялікшая самахвалка (ἀλαζονίστατον), і гісторыя абвяшчае, што ў асалодах кахання, якія, як кажуць, наймацнейшыя, ілжэсведчанне прабацаецца нават багамі, [65d] як калі б асалоды былі падобныя да дзяцей, цалкам пазбаўленых усялякай развагі! Але развага або тоесная праўдзе, або найбольш падобная да яе і найбольш праўдзівая.

{Сакрат.} Пасля разгледзь гэткам самым чынам меру і адкажы: ці асалода мае яе больш за розум, ці розум — больш за асалоду?

{Протарх.} Гэта таксама лёгка зразумець! Бо я лічу, што на свеце няма нічога больш бязмернага паводле сваёй прыроды, чым асалода і радаснае захапленне (περίχρεια), і нічога, што знаходзіцца ў большай гармоніі з мерай, чым развага і веды. [65e]

{Сакрат.} Добра сказана. Аднак працягвай і раскажы пра трэцяе: што мае большую долю ў прыгажосці — развага або асалода?

{Протарх.} Але ж, о Сакраце, ніхто, ні ў сне, ні на яве, ніколі не бачыў і не ведаў, каб розум або развага калі-кольвечы і якім заўгодна чынам былі або зрабіліся брыдкімі.

{Сакрат.} Слушна.

{Протарх.} Што ж да асалодаў, прычым самых вялікіх, то, калі мы бачым, як нехта мае ад іх радасць, і заўважаем у іх або нешта смешнае [66a], або ў найвышэйшай ступені пачварнае, то яны напаўняюць нас пачуццём сораму; мы выдаляем іх з поля зроку і хаваем, наколькі гэта магчыма; мы абмяжоўваем усё гэта начным часам як непрыдатнае для бачання пры дзённым святле.

{Сакрат.} Тады ты, о Протарху, будзеш паўсюдна абвяшчаць праз пасланцоў да адсутных і сваімі прамовамі да прысутных, што асалода — гэта не першая з каштоўнасцяў і нават не другая; але вечная прырода найперш выбрала меру, памяркоўнасць, дарэчнасць (καίριον) і ўсё, што трэба лічыць падобным да гэтага.

{Протарх.} Гэта, відаць, вынікае з таго, што цяпер было сказана. [66b]

{Сакрат.} Па-другое, наступнымі ідуць сувымernasць, прыгажосць, дасканаласць, дастатковасць і ўсё, што належыць да гэтага роду.

{Протарх.} Падобна, што так.

{Сакрат.} І калі ты лічыш развагу і розум трэцім пачаткам, то, я прадказваю, ты не адыдзеш далёка ад праўды.

{Протарх.} Бадай што.

{Сакрат.} І ці не паставіш ты на чацвёртае месца тыя ўласцівасці, якія, як мы казалі, належаць менавіта душы — навукі, мастацтвы і праўдзівыя меркаванні, як яны называюцца — [66c], і ці ты не скажаш, што яны ідуць пасля першых трох і выступаюць чацвёртымі, бо яны больш за асалоду падобныя да добра?

{Протарх.} Магчыма.

{Сакрат.} І, па-пятае, хіба не існуюць тыя асалоды, якія мы аддзялілі і класіфікавалі як безбалесныя і якія мы назвалі

чыстымі асалодамі самой душы, тыя, што суправаджаюць веданне, а часам і пачуццёвае ўспрыманне?

{Протарх.} Бадай што.

{Сакрат.} «Але з прыходам шостага пакалення, — кажа Арфей, — спыніце свой прыгожы спеў!»¹ Выглядае, што наша дыскусія таксама, напэўна, спыніцца з шостаю высновай. [66d] Такім чынам, пасля гэтага нам адно што трэба даць нашаму абмеркаванню пэўнага кшталту галаву.

{Протарх.} Відаць, што трэба.

{Сакрат.} Ну, давай перад богам-збаўцам трэці раз выкажам той самы аргумент і працягнем.

{Протарх.} Які ж?

{Сакрат.} Філеб прамовіў, што асалода — гэта суцэльнае, з любога гледзішча дабро.

{Протарх.} Відаць, о Сакраце, калі ты толькі што сказаў «трэці раз», ты меў на ўвазе, што мы павінны зноў прайсціся па нашай аргументацыі ад самага пачатку. [66e]

{Сакрат.} Слушна, але давай паслухаем, што далей. Бо я ўгадаў аргументы, якія цяпер падрабязна выкладаў, і, раздражнёны выказваннямі не толькі Філеба, але і многіх тысяч іншых, сказаў, што развага для чалавечага жыцця нашмат лепшая і вышэйшая за асалоду.

{Протарх.} Было так.

{Сакрат.} Але, падазраючы, што ёсць шмат іншых рэчаў, якія трэба браць пад увагу, я сказаў, што калі знойдзецца нешта лепшае за гэтыя дзве каштоўнасці, у змаганні за другое месца я павінен падтрымаць развагу супраць асалоды, і нават другое месца апошняй будзе страчана. [67a]

{Протарх.} Напраўду, гэта тое, што ты сказаў.

¹ Гэты радок, які прыпісваецца Арфею, цытуецца Плутархам. — *Зайв. перакладчыка.*

{Сакрат.} І далей было досыць пераканаўча даведзена, што ніводная з гэтых дзвюх у дастатковай меры не была дастатковай.

{Протарх.} Існая праўда.

{Сакрат.} Такім чынам, у гэтым аргументы на карысць як развагі, так і асалоды былі адкінутыя ўбок: ні тое, ні другое не ёсць суцэльным дабром, паколькі яны пазбаўленыя незалежнасці, дастатковасці і дасканаласці?

{Протарх.} Вельмі слушна.

{Сакрат.} А пры з'яўленні трэцяга канкурэнта, лепшага за любога з іх, развага цяпер аказваецца ў безліч разоў больш падобнай да пераможцы, чым асалода.

{Протарх.} То як жа іначай?

{Сакрат.} У такім выпадку, згодна са сцвярджаннем, зробленым падчас нашага абмеркавання, сіла асалоды была б пятай.

{Протарх.} Падобна, што так. [67b]

{Сакрат.} Але не першаю, нават калі гэта сцвярджаюць уся буйная рагатая жывёла, коні ды іншыя звяры ў свеце, у сваёй заўсёднай пагоні за асалодаю! Давяраючы ім гэтак, як прадказальнікі давяраюць птушкам, шмат хто мяркуе, нібыта асалоды — гэта найлепшае, што ёсць у жыцці, і прымаюць шлюбныя гульні звяроў за лепшыя сведчанні, чым памкненні й думкі, натхнёныя філасафічнай музай.

{Протарх.} Мы ўсе цяпер прызнаём, о Сакраце: тое, што ты сказаў, — існая праўда.

{Сакрат.} То вы мяне адпускаеце?

{Протарх.} Засталося яшчэ крыху, о Сакраце! Я ўпэўнены, што ты не пойдзеш адсюль раней за нас, і я нагадаю табе пра тое, што яшчэ засталася.

ПЛАТОН

Жыццё Платона. Платон быў першапачаткова названы Арыстоклам, і толькі пазней атрымаў імя Платон, як кажуць, ад свайго настаўніка гімнастыкі з увагі на свае шырокія грудзі. Нарадзіўся ён у Афінах (паводле іншых звестак, на востраве Эгіна) найбольш імаверна ў 427 г. да н. э., паходзіў са знатнай сям'і, што было характэрна для большасці старэйшых грэцкіх філосафаў. Яго маці вяла свой род ад аднаго са сваякоў Салона, а бацька — нават ад цара Кодра. Адным з яго стрыечных братоў быў вядомы алігарх Крытый. Разумова і фізічна адораны хлопчык атрымаў грунтоўную падрыхтоўку, акрамя іншага, таксама ў маляванні, жывапісе і музыцы. Яго ўлюбёнымі паэтамі былі Гамер, Эпіхарм і Сафрон; апошняе, магчыма, натхніла яго прыняць мімічную форму для сваіх дыялогаў. Ён таксама спрабаваў свае сілы ў розных жанрах паэзіі, але, як кажуць, спаліў гэтыя вершы, калі пачаў заглыбляцца ў філасофію.

Платон некалі выказаў падзяку багам за чатыры рэчы: што ён нарадзіўся чалавекам, мужчынам, грэкам і грамадзянінам Афін у часы Сакрата. Апошняе стала для яго вырашальным. Хоць, кажуць, што Кратыл яго пазнаёміў з вучэннем

¹ Карл Форлендэр (1860—1928) — нямецкі прафесар філасофіі, сярод іншага, аўтар знакамітай трохтомнай працы «Гісторыя філасофіі» (1-е выд.: Ляйпцыг, 1903; 5-е выд.: тамсама, 1919).

Геракліта, а іншыя — з вучэннем Анаксагора, але толькі дзякуючы даверлівым зносінам з Сакратам, якія Платон меў ува ўзросце ад дваццаці аднаго да дваццаці васьмі гадоў, ён, спазнаўшы дух гэтага мысляра, абраў правільны шлях. У сакратаўскім коле ён пазнаёміўся з дактрынай Піфагора праз Кебета і Сімія і з дактрынай элеатаў праз Эўкліда. Разам з апошнім пасля смерці настаўніка (якога перад тым марна спрабаваў выратаваць) Платон перабраўся ў Мегару, але, відаць, прабывў там нядоўга.

Часы вучнёўства скончыліся, пачаліся гады падарожжаў. Паколькі Сакрата не стала і змаганне палітычных партый у яго родным горадзе не было даспадобы яго філасофскаму духу, а адраджэнне дэмакратыі — яго арыстакратычнаму выхаванню, Платон распачаў даўжэйшыя падарожжы, напрыклад, у Кірэну, дзе ён, відаць, вывучаў навуку ў матэматыка Тэадора, або ў краіну старажытнай жрэцкай мудрасці, Егіпет. Здаецца, пэўны час, прыкладна ў 395—390 гг. да н. э., ён быў актыўным пісьменнікам у Афінах і ў той жа час сабраў вакол сябе натоўп захопленых прыхільнікаў. Каля 390 г. ён адправіўся ў паўднёвую Італію, дзе пазнаёміўся з мудрым піфагарэйцам і дзяржаўным дзеячам Архітам з Тарэнта, потым на Сіцылію, дзе сустрэўся са старэйшым Дыёнісам. Пры двары апошняга ён заваяваў сваімі поглядамі прыхільнасць маладога швагра Дыёна, але прытым гэтак раздражняў самога тырана сваёй адкрытасцю, а магчыма, таксама процілеглымі палітычнымі поглядамі, што з ім абыходзіліся як з ваеннапалонным, і нават ёсць звесткі, што спартанскі пасол загадаў адправіць Платона на нявольніцкі рынак на Эгіну!

Выкуплены з Кірэны Анікерысам, ужо амаль у саракаговым узросце (387 г. да н. э.), ён заснаваў у сваім родным горадзе акадэмію, пэўнага кшталту ўніверсітэт, побач з гімназіяй, пасвечанай у гонар героя Акадэма. Тут

ён выкладаў і працягваў займацца сваёй філасофіяй, часткова падаючы яе ў дыялогавай форме, як Сократ — але, у адрозненне ад яго, у поўнай адасобленасці ад грамадскага жыцця — і часткова, асабліва пазней, таксама ў бесперапынных лекцыях.

Адзін раз на месяц адбываліся супольныя сімпозіумы гуртка філосафаў. Яшчэ двойчы (367 і 361 г. да н. э.) рэпутацыя яго сябра Дыёна і яго ўласны поўны надзеі ідэалізм выцягвалі пажылога мыслара з цішы яго настаўніцкага занятку і далучалі да палітычных спрэчак у Сіракузах, дзе яны абодва спадзяваліся займець уплыў на малодшага Дыёніса праз прапаведванне свайго дзяржаўнага ідэалу. Абодва разы Платон быў расчараваны і з гэтага часу цалкам абмежаваўся сваёй «акадэмічнай» выкладчыцкай дзейнасцю. Мыслар памёр у 347 г., пражыўшы восемдзесят гадоў, «не спыняючыся ў пісанні», гэта значыць яшчэ ў працэсе стварэння сваіх новых прац. Ён не дажыў да крызісу палітычнай свабоды ў Грэцыі.

Крыніцы біяграфіі Платона. Жыццё Платона яшчэ ў ранні перыяд было ахутанае разнастайнымі легендамі, адна з якіх вылучаецца падабенствам з гісторыяй Ісуса. Як пра яго, гэтак і пра Платона, кажуць, што бацька быў богам (у выпадку апошняга Апалонам), маці засталася цнатлівай, а зямны бацька (тут Арыстон), як біблейны Іосіф, адклаў узяцце шлюб, бо яму ад Апалона прыйшла вестка пра нараджэнне божлага сына. Уся антычная цывілізацыя, у тым ліку і яго праціўнікі-філосафы, высока шанавала асобу Платона. У згаданым міфе пра яго апалінскае паходжанне мы можам убачыць уплыў яго ўніверсальнай асобы, якая ўвасабляла сабою элітскі ідэал у гарманічным балансе цялесных і духоўных цнотаў.

Звесткі пра жыццё Платона былі запісаныя яшчэ яго бліжэйшымі вучнямі, але пазней страчаныя. Найбольш па-

драбязныя звесткі, між тым, захаваліся ў Апулея, Дыягена Лаэрткага, Алімпіядора, а таксама ў лісце, з тых, што дайшлі да нас пад іменем Платона.

Творы Платона. У якасці твораў Платона з антычнасці да нас дайшлі 35 дыялогаў і збор лістоў, якія былі ўпарадкаваныя ў трылогіях александрыйскага граматыка Арыстафана Візантыйскага (каля 200 г. да н. э.) і ў дзевяці тэтралогіях неапіфагарэйца Трасіла Александрыйскага, які рабіў гэта ў часы імператара Тыберыя. Аднак аўтэнтчнасць, а перадусім час напісання шмат якіх з гэтых лістоў настолькі сумнеўныя, што ў даследчыкаў антычнасці разам з «гамераўскім» пытаннем паступова ўзнікла і платонаўскае «пытанне», датычна якога, бадай, ніколі не будзе цалкам дакладнага і канчатковага рашэнне.

Фрыдрых Шляермахер, як і ў дачыненні да разнастайных іншых пытанняў гісторыі філасофіі, таксама даў штуршок для шырокай дыскусіі, выклаўшы свой новы погляд на парадак платонаўскіх твораў і, такім чынам, на працэс філасофскага развіцця іх аўтара. Платон, паводле яго слоў, распадоўваў свае творы ў адпаведнасці з адзіным літаратурным планам. «Сапраўдны філосаф пачынае не з чагосьці асобнага, а з, прынамсі, уяўлення пра цэлае». З гэтага пункту погляду Шляермахер вылучаў: 1. прапедэўтычныя або элементарныя працы, 2. ужытковыя або пасрэдніцкія працы, 3. рэпрэзентатыўныя або канструктыўныя дыялогі; таксама можна вылучаць асноўныя і другарадныя працы, выпадковыя публікацыі. Гіпотэза Шляермахера плённая і стымулюе новыя даследаванні, але гэта не больш як таленавітая канструкцыя...

Як і пытанне пра час стварэння прац, так і пытанне пра іх аўтэнтчнасць сутыкалася з самымі рознымі адзэнкамі... Вырашальным крытэрам з'яўляецца згадванне ў Арыстотэ-

ля, непасрэднага вучня Платона. Апошні выразна вылучае платонаўскія творы: «Палітэя» («Дзяржава»), «Законы» і «Тымэй»; з дакладнай спасылкай на яго ён згадвае дыялогі «Фэдон», «Бяседа», «Фэдр» і «Горгій»; цытуе фразы з «Тэайтэта» і «Філеба», называючы Платона. Такім чынам, гэтыя дзесяць дыялогаў можна лічыць сапраўднымі — што, вядома, можа быць і ў выпадку з іншымі, якія Арыстотэль выпадкова не згадаў. Сюды амаль напэўна належаць працы, напісаныя ў маладосці: «Апалогія Сакрата», «Крытон», «Эўтыфрон», «Лакхет», «Лісід» і «Пратагор»... Сама менш вельмі сумнеўнымі ў сэнсе аўтарства Платона выглядаюць: «Тэаг», «Алківіяд I» і «Алківіяд II», «Гіпій Большы»... і большасць лістоў. Іншыя, такія як «Парменід», «Сафіст» і «Палітык», безумоўна, паходзяць з платонаўскага кола, калі не ад самога Платона. Аснова таго, што было перададзена, сапраўдная, і, на шчасце, мы маем у ёй усё, што, наколькі мы ведаем, напісаў Платон...

Урэшце, дадамо некалькі слоў пра платонаўскі стыль. Платон не толькі мысляр, але і мастак, дакладней, гэтыя іпастасі ў ім моцна злітыя. Яго дыялогі, прынамсі, часоў юнацтва і сталасці, — гэта невялікія мастацкія творы, якія з яскравай выразнасцю і драматычнай жывасцю выяўляюць людзей і думкі, напісаныя з паэтычным запалам і маюць багатую вобразнасць. Таму не дзіва, што больш цвярозая натура Арыстотэля, скіраваная толькі да паняццевага мыслення, заўважала ў тэорыі ідэй толькі «пустыя размовы» ды «паэтычныя метафары». Як сапраўдны элінскі мастак, Платон не мог зрабіць нічога іншага, як намаляваць цалкам сфарміраваныя думкі, якія жылі ў ім, змястоўна і свежымі фарбамі. У дадатак да свайго паэтычнага характару, ён увабраў у сябе ўсю навуковую, палітычную, літаратурную і мастацкую культуру свайго часу, прытым што яго геній быў

аплоднены Гамерам і вялікімі трагікамі, «Дзэўсам» Фідыя і велічна-высокім храмам багіні-нявінніцы ягонага горада. З якімі ж цяжкасцямі даводзілася змагацца мове, часцяком яшчэ няразвітай для выяўлення вышыні і поўнай навізны яго думак! Вось жа, яму даводзілася выкарыстоўваць вобразы, каб дапамагчы, і часам гаварыць на мове міфаў, каб зрабіць зразумелым для менш адукаваных тое, што, наогул, лічылася незразумелым. Найбольшае эстэтычнае задавальненне, бо яны ўяўляюць сабою мастацкае цэлае, даюць «Фэдр», «Бяседа» і «Фэдон»; яго самы ёмісты твор, 10 кніг «Палітэі», аказвае наймацнейшае і этычна самае глыбокае ўздзеянне; «Тэайтэт» быў бы найбольш прыдатным для пранікнення ў яго эпістэمالогію. Толькі ў яго апошніх творах, «Тымэю» і «Законах», уплыў сталага ўзросту робіцца заўважным праз аслабленне ўздзеяння як формы, так і зместу.

Платонаўскае абгрунтаванне этыкі. Філасофскі інтарэс Платона знаходзіцца пад моцным уплывам этычных меркаванняў. Вынікам гэтага ёсць тое, што ў яго філасофіі прыроды мэтаскіраванае мысленне адсоўвае на другі план мысленне натуральнага права, а тэлеалагічнае мысленне робіць тое самае з механістычным мысленнем Дэмакрыта. Але тэорыя ідэй таксама знаходзіць сваю канчатковую падставу ў маральных патрэбах філосафа, які знаходзіць унутранае задавальненне толькі ў пазнанні сапраўднай прыроды рэчаў. Толькі сапраўднае веданне ёсць цнотай, гэтак як, наадварот, сапраўдная цнота грунтуецца на ведах, г. зн. этыка ёсць пазнаннем (ἐπιστήμη)...

Эпістэمالагічнае абгрунтаванне этыкі Платона... мае патрэбу толькі ў некалькіх дадатковых штрыхах, каб дапоўніць яго. Addзяленне ад псіхалагічнага, якое ўласціва гнэсеалагічнаму характару ідэі, не патрабуе больш падрабязнага тлумачэння. З гэтым звязана адмова ад адчування асалоды

(ἡδονή) як маральнай дэтэрмінанты, што пазней адаб'ецца ў працах Канта. На практыцы рэзкае размежаванне добрага і прыемнага прасочваецца яшчэ ў першых дыялогах Платона. Варта толькі ўспомніць тэму «Апалогіі Сакрата» або «Крытона», услаўленне добраахвотна пакрыўджанага Сакрата, які свядома прымае несправядлівасць і памірае. Тэарэтычна аддзяленне добра ад асалоды найбольш грунтоўна зроблена ў «Філебе». Асалода звычайна змешваецца з пакутамі, часта грунтуецца на падмане і памылцы і належыць не да свету быцця, а да свету станаўлення; іх абаронцы лічаць жывёл «паўнапраўнымі сведкамі» (κυρίους μάρτυρας). Але гэта не вучыць аскетызму або стаічнай бесчуласці. Толькі у «Фэдоне» гаворыцца пра «паміранне» мудрых пасярод жыцця, што нечым нагадвае новазапаветнае «паміранне ад асалодаў і пажадлівасці»; але нават гэта лічыцца толькі падрыхтоўкай да шчаслівага бачання ідэй і не азначае поўнага разрыву са светам натуральнага і прыгожага. Хутчэй за ўсё, як вучыць Платон напрыканцы сваёй кар'еры (у «Філебе»), найвышэйшае дабро ўключае не толькі «меру», гэтую сапраўдную элінскую канцэпцыю, але таксама разуменне і «чыстыя» адчуванні асалоды (κάθαραι ἡδοναί), звязаныя з радасцю ад прыгажосці і пазнання, дзякуючы чаму адначасова пераадольваюцца няэлінскае ў Сакраце, аднабаковасць кінікаў і амаральнасць кірэнаікаў. Яны не павінны імкнуцца выступаць у якасці вызначальнага матыву, а толькі як ідэя (закон) добра, які настройвае душу на ўнутраную гармонію, асалода якой істотным чынам пераўзыходзіць усе мімалётныя асалоды...

Пераклад з нямецкай паводле: Karl Vorländer. *Geschichte der Philosophie. Bd.1: Philosophie des Altertums und des Mittelalters.* Leipzig: Meiner, 1903. S. 85–89, 105, 108–109.

СЛОҰНІК НАЙВАЖНЕЙШИХ ТЭРМІНАЎ І ВЫЗНАЧЭННЯЎ ПЛАТОНАЎСКОЙ ФІЛАСОФІІ

ἀγαθόν дабро
ἀγάπησις любоў, поўная ад-
данасць
ἀγνοεῖν, ἄγνοια невуцтва,
цёмрашальства
ἀγχείνοια вынаходлівасць, да-
сціпнасць
ἀγών змаганне; пакуты; агонія
ἄδης Аід, падземнае царства;
неспасціжны свет
ἀδικία, ἄδικον несправядлі-
васць
αἴρ паветра; цёмра
(ἡ) αἰδῖος φύσις вечнае быццё
αἰδώς сорам
αἰθήρ эфір, верхні слой паветра
αἶνιγμα цымяная мова, нясны
выраз
αἰών вечнасць
αἰσθήσεις пачуцці
αἴσθησις адчуванне, пачуццё;
разуменне
(τά) αἰσθητά пачуццёвае
αἰσθητός успрыманы пачуцця-
мі
(τό) αἰσχίον брыдкае
(τό) αἰσχρόν ганебнае; брыд-
кае
αἰσχύνη гл. αἰσχύνη
αἰτία, αἴτιον прычына; падста-
ва; першапачатак

ἀκίνητος нерухомы
ἀκολασία, ἀκρατία разбэш-
чанасць, распуста; нястры-
манасць
ἄλγος боль
ἀλήθεια, ἀληθές праўда
ἄλλοδοξία іншая думка
ἄλλον іншае
ἁμαθία цёмрашальства
ἁμαρτία хіба, недахоп; грэх
ἀμφιβολία няпэўнасць
ἀνάβασις узыходжанне
(τὸ) ἀναγκαῖον, ἀνάγκη не-
абходнасць
ἀνάγνωσις пазнанне; веданне
ἀναλογία прапорцыя
ἀνάμνησις успамін; прыпамі-
нанне
ἀνάπνευσις дыханне
ἀνδρεία мужнасць, адвага
ἄνθρωπος чалавек; асоба;
нехта
ἀνρείκελον правобраз
ἀντιλογία супярэчнасць
ἀντιλονικός спрачальнік
ἄπειρος бяэмежны, бясконцы
ἀπόδειξις паказ; довад, доказ
ἀπορία цяжкасць; сумнеў
ἀπορροή сцяканне
(τό) ἄπτεσθαι прыналежнасць,
датычнасць

ἀρετῇ годнасць; цнота; дабрыня, велікадушнасць
ἄρθρον сувязь, злучэнне
ἀριθμός лік; сума
ἄριστον дабро
ἄριστος шляхетны муж
ἁρμονία гармонія, суладнасць; згода
ἀρχή пачатак, першапачатак
ἀσέβεια нягоднасць, непрыстойнасць
ἀσκησις практыкаванне
ἄσώματος бесцясны
ἄτομον адзінкавае
ἄτομον атам, непадзельная частка
ἀτοπία дзівацтва (Сакрата)
αὐτάρκεια незалежнасць; аўтаркія
αὐτό сам; гэтае; яно
(τό) αὐτό тоеснае
ἀφή злучэнне
ἀφθονία добразычлівасць
ἄφρων неразумная душа
ἀφροσύνη бяздумнасць; бясэнсіца
ἄχθηδών пакуты; жалоба
βάθος глыбіня
βακχεία гл. **μανία**
βανασία бескультура, грубасць
βαρύτης цяжар
βασιλεὺς цар
βάσις устойлівасць
βέλτιστον дабро

βίος жыццё
βλάβη шкода
βουλή воля
βαρύτης цяжар; вага
βίος жыццё
βλάβη шкода
βουλή воля
(τό) γέλοιοι смешнае
γένεσις паходжанне, генезіс; нараджэнне; станаўленне
γένη роды
γεννάν нараджэнне дзяцей
γένος род; паходжанне
γῆ зямля
(τό) γίγνεσθαι узнікненне
(τό) γιγνόμενον тое, што ўзнікае
(τό) γιγνώσκειν ведае; пазнанне
γνώμη меркаванне, думка; разуменне
γῶναι ведае; навука
γνώσις (с)пазнанне; веда
γοητεία чарадзеяства
γράμμα літара
γραμμή лінія, рыска
γραφεὺς мастак-жывапісец
δαιμόνιον, δαίμων дэман; геній
δημιουργός майстар; рамеснік; мастак-жывапісец
(τό) διά τί прычына
διαγράμμα рысунак, чарцёж
διάθεσις аргумент; добры настрой

διαίρεσις падзел; размежаванне; расшчапленне

διαλεκτική дыялектыка; мастацтва вядзення дыскусіі

διανόημα думка

διάνοια думка; развага, інтэлект; значэнне, сэнс; намер

διαφορά адрозненне, розніца; разнавіднасць; нязгода

δίδαχῃ навучанне, адукацыя; павучанне

δίκαιον, δικαιοσύνη справядлівасць

(τό) δοκεῖν бачнасць

δόξα меркаванне, думка, погляд; думанне; паданне

δρᾶμα чын, дзеянне; справа; абавязак; драма

δύναμις сіла, моц, магутнасць; здольнасць; уплыў; уласцівасць

δυνατά магчымае

ἐγκράτεια стрыманасць; вытрымка

ἔθνος народ, людзі; стан, са-слоўе

ἔθος звычка, нораў, характар

εἶδη разнавіднасці, гатункі

εἶδος айдас; ідэя; аб'ект назірання; форма; стан, са-слоўе

εἶδωλον вобраз, выява; форма; здань

εἰκασία прыпадабненне

εἰκάζειν вобраз, выява

εἰκός імавернасць

εἰκών выява; вобраз; прыпадабненне

εἰλικρινής чысты, незмяшаны

εἰμαρμένη лёс

(τό) εἶναι быццё; існае

ἐκμαγεῖον адбітак

(τό) ἐκούσιον ахвота, ахво-часць

ἔλεγχος сум, журба; лямант; элегія

ἐλευθερία незалежнасць; воля-насць

ἐλεύθερος свабодны

ἐλπίς надзея

ἐμβολή кіданне

ἐμμετρία сувымернасць

ἐμπειρία досвед; навык

ἐμπειρος досвед, дасведча-насць

ἔμφρων разумная душа

ἔμψυχον адушаўлёнае

(τὸ) ἐν адзінае

ἐν ἔργοις здзяйсненне

(τα) ἐναντία крайнасці, проці-легласці

ἐναντίον процілеглае, проці-легласць

ἐνέργεια чын, дзеянне; сіла, энергія; рэчаіснасць

ἐννοια думка (выяўленая як ідэя); намер

ἐξίς стан, існаванне ў пэўным стане; паводзіны, лад жыцця; здольнасць

ἐξοδος выхад (з няволі)

ἐπαγωγή унясенне; заняцце
ἐπάνοδος узыходжанне
ἐπαφή пачуццё дотыку
ἐπιθυμία жаданне; жарсць
ἐπιμέλεια руплівасць, дбай-
 насць
(τό) ἐπίπεδον паверхня; пло-
 скасць, плашчыня
ἐπιστήμη пазнанне; веданне,
 веды; навука; мудрасць; раз-
 уменне; здольнасць
ἐπιτήδευμα нораў, характар;
 звычка; здольнасць
ἐποποιία эпапея, эпічны твор;
 эпічная паэзія
ἔπος эпас; слова; паданне, каз-
 ка; гл. тс. ἐποποιία
ἐπῳδαί заклёны
ἐπωνυμία імя, назва
ἔργον дзеянне; справа; дзей-
 насць
ἐρμηνεύς вытлумачальнік
ἐσθλός годны чалавек
ἐριστική эрыстыка
ἔρως любоў, каханне, міласць,
 эрас
ἕτερον (нешта) іншае
εὖ гл. ἀγαθός
εὐβουλία разважлівасць, цвя-
 розасць розуму
εὐδαιμονία шчасце, шчаслі-
 васць; дабрабыт
εὐήθεια прастадушнасць
εὐμαθία кемлівасць
εὕνοια здаровы сэнс

εὐνομία законнасць
εὐρεσις вынаходства
εὐσχημοσύνη прыгожы выгляд
ἔχθρα варажнеча, нянавісць;
 лютасць
ἐχόμενος датычнасць, прына-
 лежнасць
ζήτησις даследаванне, вы-
 вучэнне; разгляд
ζωή жыццё, быццё; сродкі для
 жыцця
ζῶον жывёла, жывая істота
ἡδονή асалода, задавальненне
(τό) ἡδύ прыемнае, прием-
 насць
ἦθος характар, тэмперамент;
 звычай; звыклае месца;
 схільнасць
ἥλιος сонца
θάνατος смерць
θάτερον іншае
(τό) θεάεσθαι, (τό) θεάσασθαι
 сузіранне
θεόμαντις гл. μάντις
θεός бог
θεωρεῖν сузіранне
θεωρία разважанне; погляд;
 сузіранне
θρήνος жаль
θυμοειδής раз'ятраны дух
θυμός дух; шалёнасць
ἴαμβος ямб
ιδέα ідэя; сукупнасць ідэй
ιδία οὐσία прыватная ўласнасць
ἴδιος свой, асабісты, прыватны

ἱκανὸν дастатковасць
ἱκανὸς дастатковы; здольны;
 дасканалы
ἡμερος поцяг, юр, цяга
ἱστορία навука
ἱταμόν рашучасць, дзеёркасць
καθαρός ачышчэнне
κάθαρσις чысціня; беззаган-
 насць; ачышчэнне
καθορᾶν сузіранне
καίριον адпаведнасць абставі-
 нам, дарэчнасць
κακία загана
(τὸ) κακόν зло, ліха
κάλλος, καλόν прыгожае, пе-
 кната
καλοκάγαθία калакагатыя,
 цнота; прыгажосць
καλός κάγαθός дабрадзеіны
 чалавек
καρτερία трываласць; цярп-
 лівасць
(τό) κατανοεῖν сузіранне
κατηγορία абвінавачванне
κενόν пустата, пустэча
κίνησις рух; захапленне
(τὸ) κοινόν агульнае
κοινωνία зносіны
κοσμιότης упарадкаванасць;
 прыстойнасць
κόσμος сусвет; светабудова;
 парадак, дакладнасць
(τό) κρίνειν суджэнне
κωμῳδία камедыя; паказ
κύκλος цыкл

λεκτικός размоўны, гутарковы
λέξις выраз; выказванне
λογισμός разважанне; развага
λόγος слова (з глыбокім сэн-
 сам), логас; паняцце; раз-
 важанне; доказ
λύπη скруха, жалоба; боль
λύσις распад; знікненне; вы-
 зваленне
μάθημα веды; пазнанне
μάθησις навучанне (працэс)
μανία шалёнасць; апантанасць
μαντεία, μαντική прароцтва
μάντις прарок, аракул
μεγαλοπρέπεια велікапыш-
 насць
μέγεθος велічыня
μέθοδος метада, сістэма; пасля-
 доўнасць; дослед
μελετάν практыкаванне
μέλος песня; музыка; мелас;
 настрой; рытм
μεμνημένοι пасвечаныя (асо-
 бы)
μέρος частка, удзел; надзея
μέσον сярэдзіна, цэнтр
μεταβολή змяненне, змена
μεταλαμβάνειν далучанасць;
 агульнасць
μεταξύ пасрэднасць
μετάσχεσις гл. μεταλαμβάνειν
μεταφορά перанос значэння
 слова, метафара
(τό) μετέχειν датычнасць, да-
 лучанасць; агульнасць

μέτριον памяркоўнасць; дастаткова
 колькасць
μέτρον мера; мерка
μή ὄν нябыт
μηχανή вынаходніцтва; хітрасць
μηχανική механіка
μίμημα, μίμησις перайманне, наследаванне
μισανθρωπία чалавеканенавісніцтва
μῖσος нянавісць
μνήμη памяць; памятлівасць
μοῖρα доля, лёс, кон
μονάς адзінкавасць
μόρος гл. μοῖρα
μορφή форма; вобраз, выява; гатунак
μουσική гармонія, суладнасць; музыка
μυθολόγημα, μυθολογία паданне
μύθος міф; слова
νεῖκος спрэчка; дыскусія, дыспут
νεωτερισμός сукупнасць навадзін
νόημα мэта, намер; аб'ект думкі
νόησις мысленне; (по)думка
νοητικός разумны, думачы
νοητός спекулятыўны; выразны; адчувальны; зразумелы
νόμιμον закон; законнасць
νόμος закон, загад; законнасць, права; звычай

νοῦς развага, інтэлект
ξένος чужы; чужаземны
οἷσις меркаванне
ὅλον цэлае; разам узятае
ὁμίλια супольнае жыццё; паводзіны; навучанне
ὁμοίον, ὁμοιότης падабенства, падобнасць
ὁμοιος падобны
ὁμόνοια аднадумства; аднадушнасць
(τό) ὄν рэч; існае
ὄνομα назва; пазнака; слова; слава, імя
ὄντα рэч; існае быццё; сапраўднасць
ὄρασις бачнае; выгляд; вобраз
ὀρατός назіральны
ὀργή гнеў
ὄρεξις поцяг, цяга, пажадлівасць; імкненне
ὀρθότης правільнасць
ὀρισμός, ὅρος азначэнне
ὀρμή цяга, моцнае памкненне
ὀσμή пах; духмянасць
ὄσφρησις нюх
οὐρανός неба; нябеснае сляпенне
οὐσία сутнасць, існасць
πάθημα сукупнасць уздзеянняў
πάθος пачуццё; пафас; няшчасце; пакуты; схільнасць; захапленне
παιδεία, παιδείσις выхаванне; асвета

παιδιά гульня
(τό) πᾶν Сусвет; быццё
πάνθοινη святкаванне, баляванне
παράδειγμα першаўзор, узор
πάροδος праход; прамінанне; доступ
πειθῶ перакананне
πέρας абмежаванне, мяжа; канец; ускраіна; мэта
περίοδος вакольны рух, вярчэнне
περιπέτεια раптоўная змена; перыпетыя
περιχάρεια радаснае захапленне, трыумфаванне
πίστις вера, давер; перакананасць; упэўненасць
πίστις ὀρθή слушнае ўяўленне
πλήθος мноства, вялікая колькасць; людзі, народ; натоўп, грамада
πλήρωσις задавальненне
πόθος (мілосная) туга
(τό) ποιεῖν справа; дзеянне, дзейнасць
ποίησις творчасць; паэзія; мастацтва паэзіі
ποιητής творца, стваральнік; паэт
ποιητική паэтыка, мастацтва паэзіі
(τό) ποῖον, ποιότης якасць
(τό) ποιοῦμενον тое, што ствараецца

(τό) ποιοῦν дзейснае, тое што дзейнічае
πόλις поліс, горад; грамадства
πολιτεία дзяржаўны лад, дзяржава
πολίτης грамадзянін; сукупнасць грамадзян
(τά) πολιτικά дзяржаўныя справы
πολιτικός дзяржаўны муж
πολυμαθία шматведанне, эрудыцыя
πονηρία сапсаванасць; загана
πορεία метад, шлях
(τό) ποσόν колькасць
πρᾶγμα рэч; аб'ект; чын; справа; істота
πρᾶξις дзеянне, учынак; справа; выкананне
(τό) πράττειν дзеянне; дзейнасць; справа
προφήτης (рас)тлумачальнік
πρόλογος пралог, уступ, уводзіны
πρόνοια провід
(τα) πρῶτα στοιχεῖα першапачаткі
πῦρ агонь; жар; папалішча
ῥητορική рыторыка, красамоўства
ῥῆμα выказванне, выраз, афарызм; слова
ῥόος плынь, паток
ῥυθμός рытм
σατυρικός сатырычны

σήμα, σημεῖον знак; абазначэнне; адбітак

σκέμμα, σκέψις даследаванне, асэнсаванне

σκιαγραφία пустая бачнасць

σοφία разумнасць; мудрасць; філасофія; эрудыцыя

σοφιστής мудрэц, мысляр, філосаф; майстар у мастацтве; сафіст

σοφός мудрэц

στάσιμον стасім, устаўная песня хору (у трагедыі)

στιγμή пункт; знак; азначэнне; момант

(τά) στοιχεία стыхіі

στοιχεῖον літара

σύγκρισις складанне; змешванне; кампазіцыя

συλλαβή склад (у слове)

συλλογισμός сілагізм, лагічны вывад, выснова

σύμμετρον сувымернасць, правільная мера

σύνδεσμος звязка; злучэнне; аб'яднанне

σύνεσις кемлівасць

συνεχές узаемазлучаны; няспынный; працяглы

σύννοια сумленне

συνουσία зносіны; полавы акт, спарванне

σχήμα форма, абрыс; фігура, постаць; выгляд

σῶμα цела; асоба, чалавек

σωφροσύνη стрыманасць, устрыманне; разважлівасць

τάξις суладнасць; парадак

ταυτόν тоеснасць, тоеснае

τεκνογονία нараджэнне дзяцей

τέκτων майстар; сталар; цесля

τέλε(ι)ον дасканаласць, беззаганнасць; завершанасць

τελεσμένοι пасвечаныя (асобы)

τελεταί таемствы

τέλος канец; (дасягнутая) мэта; мяжа

τέρψις радасць, задавальненне

τέχνη мастацтва; прыгожае мастацтва; рамяство; здольнасць

τιμοκρατία тымакратыя, тымархія

τιμή ацэнка; вартасць; гонар, годнасць; пашана

τόπος месца; мясціна; пункт; абсяг

τραγωδία трагедыя

τροφή выхаванне; сілкаванне; пажыва

τροχαῖος лёгкі; хуткі

τύπος вобраз; узор

τυραννικός тыранічны, самаўладны

τύχη эдарэнне, выпадак

ὑβρις неўтаймоўнасць

ὑδωρ вада

ὑλη сыры матэрыял

ὑμνος гімн, песня

ὑπόθεσις тэза, зыходны пункт;
выснова

(τό) φαινόμενον бачнасць

φαντασία сіла ўяўлення; сіла
розуму; фантазія

φάντασμα здань; з'ява; ілюзія,
мроя

φάσις абвінавчванне, данос;
пагалоска

φθόνος зайздасць

φθορά знішчэнне; гніццё;
смерць; маральны заняпад

φιλανθρωπία чалавекалюбства,
добрабычлівасць, шляхет-
насць

φιλία любоў; сяброўства; пры-
хільнасць

φίλον сяброўства

φιλοσοφία любоў да мудрасці;
навуковы дослед; цяга да
навукі; філасофія

φιλόσοφος філосаф; навуковец

φιλότιμος славалюбца

φόβος страх, сполах, жах;
уцёкі

φορά парыў; вярчэнне

(τό) φρονεῖν разуменне

φρόνησις розум; мудрасць;
разуменне; дух

φύλαξ ваяр; вартавы

φύσις прырода; натура, сіла
натуры

φωνή гук, тон; мова, маўленне

φῶς святло, ззянне

χαρά захапленне

χορηγός харэг, кіраўнік хору

χορός карагод, рэй; хор

χρήμα рэч

χρήματα грошы, срэбра, золата

χρηματιστής карыстальны
чалавек, тарбахват

χρήσιμον, χρηστόν карысць

χρηστός годны чалавек

χρόνος час; сезон

χρώμα колер; фарба; арнамент

χυλός, χυμός смак

χώρα прастора

ψεύδος хлусня, няпраўда, зман

ψόφος (неартыкуляваны) гук;
шоргат, пошум

ψυχή душа, дух; розум, раз-
уменне

ὠφέλιμον карысць

Склаў Лявон Баршчэўскі.

ЗМЕСТ

Філеб	5
<i>Карл Форлендэр. Платон</i>	102
Слоўнік найважнейшых тэрмінаў і вызначэнняў платонаўскай філасофіі. Склаў Лявон Баршчэўскі.....	109

Платон

П37 **Філеб / Платон ; пер. са старагрэцкай Л. Баршчэўскага. —**
Мінск : Выдавец Эміцер Колас, 2023. — 120 с. — (Галерэя
чалавечай думкі)

ISBN 978-985-23-0215-9.

У адным са сваіх позніх дыялогаў, названым «Філеб», яго аўтар, знакаміты старагрэцкі філосаф Платон (427–347 гг. да н. э.) шукае адказу на пытанні, які лад жыцця лічыць найлепшым, якое месца ў іерархіі жыццёвых каштоўнасцяў павінна заняць асадода, а якое — розум, развага і пазнанне

Адрасуецца шырокай чытацкай аўдыторыі.

УДК 17.034
ББК 87.7(0)

Літаратурна-мастацкае выданне

Серыя «Галерэя чалавечай думкі»

Платон

ФІЛЕБ

Рэдактар *Алесь Жлутка*
Адказы за выпуск *Зміцер Колас*

Ⓢ

Падпісана ў друк 19.04.2023. Фармат 84×108 ¹/₃₂.

Папера афсетная. Друк лічбавы.

Ул.-выд. арк. 4,17. Ум. друк. арк. 6,30.

Наклад 55 асобнікаў. Заказ № 657.

Выдавец індывідуальны прадпрымальнік *Зміцер Колас*.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі

выдаўца, вытворцы, распаўсюдніка

друкаваных выданняў № 1/291 ад 17.04.2014.

Пр. Незалежнасці, 105-14, 220114, Мінск.

Вытворчае даччынае ўнітарнае прадпрыемства

«Друкарня Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі

выдаўца, вытворцы, распаўсюдніка

друкаваных выданняў № 2/18 ад 26.11.2013.

Пл. Свабоды, 23-103, 220030, г. Мінск.